

მ მ ა მ ბ ე

თ ვ ი უ რ ი ქ უ რ ნ ა ლ ი

წელიწადი მეათე

№ X

ო კ ტ ო მ ბ ე რ ი, 1903

ტ ფ ი ლ ის ი

ქობულაძის გამომცემლობის ტიპოგრაფია, T. BA.

1903

Дозволено цензурою. 4 Декабря 1902 г. Тифлисъ.

შინაარსი

- ~~X~~ I—**მრუდე მსხალი.**—მოთხრობა ვ. ბაგრატიონისა ბმ. 1
- ~~II~~ II—**მსხვერპლი.**—კოძეღია სამ მოქმედებად, ალფ. დოდესი, თარგმანი ინ-ანისა. (გაგრძელება) 27
- ~~XIII~~ III—**გლახი კაცი.**—რომანი ვილჰელმ ფონ-ჰოლენცისა, თარგმანი იგ. ალექსანდრევიჩისა (გაგრძელება) 58
- IV—**მოკლე მიწვევითი ჟიჟია.**—თეორეტიული ნაწილი, ა. კლდიაშვილისა. 37
- ~~XV~~ V—**უცხოეთის მიმოხილვა.**—1. ჰუნგრეთი და ავსტრია. „კვალის“ შეცდომა.—2. მანჯურია.—3. კიდევ „საერთო ნიადგი“-ს გამო. 20

მრუდე მსხალი

I

— ხალხო და ჯამათო! თქვენ ამის სახეს კი ნუ უყურებთ და ფერს, თქვენ იმას კი ნუ იტყვით, მუქი რამ პატარძალი მოიყვანა კანებიანო, თქვენ ამის უნარი ნახეთ და გამრჯელობა! ქალის ჯარასავით ტრიალი ოჯახს წაღმა დააბრუნებს, ამის გავარჯიშებული ხელი, ამის კრა-კერვაში დახელოვნებული მარჯვენა სოფელსაც დაეხმარება. სწორეთ ათი თითი სანთელია სახლში შენათებული, აგრემც მიცოცხლებს ღმერთი ამ ჩემ ქარუმადათ შევილს! თქვა ძალუა-მართამ, როცა შეიყვანა პატარძალი სტუმრებით საესე დარბაზში.

სჯობდა კი, რომ არაფერი ეთქვა ძალუა-მართას, რადგან იმისმა სიტყვებმა მეტი ცნობისმოყვარება აღძრეს ხალხში და ყველამ თვალები შეენათა მწარიანთ გარუყულ გოგოს. პატარძალი ისეც კრთებოდა და იბუზებოდა, ეხლა ხომ მთლათ დაიწო სირცხვილით, აღმური აედინა, თავი ჩაღუნა, წეღში მოიხარა, თუ რამ ყავლაჰქონდა, ისიც დაჰკარგა და დუხჭირი რამ წარსდგა ხალხის წინ.

— მუქი კი არა, სწორეთ ზანგია ე გულკედრის შეილი.

— მწარიანთ ჯიშია და კუბრში გამოსული!

— აფსუსი არ არის, ამ თეთრ ბიქს ე ნახშირა გოგო ჩაეკრას გულში.

— ეგ თვალდამდგარი ი ათიოდ თუმანს თუ დახარბდა, რომ აუთქვეს, თორემ ესეთ ჯოჯოს რათ აუთრევედა თავის ნანინანატრ შევილს.

— ქრთამის გარდა ოჯახსაც მიეტანა: მწარიიანთ ძლიერ კერას დაემოყვრა, ზურგი მექნებაო პირველ ხნებში.

— ცალკე გამოსვლას ხომ არ აპირობს?

— არც უიშისოა.

— სახლიკაცებს კიდევ იმისთვის ჩამოსტირათ თავპირი.

— ხუმრობა ხომ არ არის, მონახევრეა: ერთი ძმისა რომ გგენი არიან, მეორე ძმისა მალხაზა არის.

ესე ლაპარაკობდა ქორწილის ხალხი და კვლევადობაში იყო ერთხანს. მალე კი გადიყარეს გულიდან ფიქრები: შავმა ნუნუამ და უხვმა ვახშამმა დააფიწყა მექორწილევებს პატარა ლიც და ყველა მისი მისადევარიც. აივსო ღვინით ჯერ ისევ ბოზბაშიანი ჯამი, დატრიალდა ყანწი; ხალხი შეზარხოშდა, აჟიჟინდა, კარგ გუნებაზე დადგა და მწარიიანთებული აპუხტებიც შექარზე ტკბილათ მოეჩვენა, უთეთრესათ.

ქორწილმა მაინც ისე მხიარულათ ვერ ჩაიარა, როგორც შეეფერებოდა ცალყურაანთ ოჯახს და მათ სამზადისს: უკმაყოფილების ბინდი რამ გადაჰფენოდათ ოჯახიშვილებს და სტუმრებსაც უჩრდილაგდა სიხარულს.

II

მწარიიანი კანით ხომ შავნი იყენენ, გულიც შავი ჰქონდათ, გამურული, ჩახვეულ-ვაუტანელი. იმათი ქალის წამოყვანა, და ისიც უფროსის დაუკითხავათ, არ უამათ ცალყურაანთ; შეფიქრიანდნენ, ვაი თუ ჩვენმა გათქმულმა ოჯახმაც ვერ დაიტოოს ახალი რძალი და რყევა დაიწყოს, დაირღვესო.

ოჯახი კი სწორეთ გათქმული ჰქონდათ. ცალყურაანთ, თითით საჩვენებელი, ხალხითა და დოვლათით სავსე. ქდიან დარბაზში რომ თავს მოიყრიდა ჯალაბობა, სტუმრეული გეგონებოდათ. პაპა და დიდდა, მათი უფროსი შვილი დემეტრე, მისი ნაშენი შვილი ვაჟი და ორი ქალი, რძლები და წვრილფეხობა, მალხაზა თავის დედით; მთელ ჯარს წარმოადგენდა ეს ამოდენა ხალხი.

ეს ერთი ძმა დემეტრე იყო გამრავლებული, თორემ მეორე ძმა თითქმის ამოწყვეტილად ჩაითვლებოდა: თითონ ის აღრევე მოკვდა, იმის ქვრივს უფროსი შვილები დაეხოცა და ერთათ ერთი შვილი-ლა შერჩა—მალხაზა, ძალუა-მართა მხოლოდ მალხაზას-ლა შეჰყურებდა, ცისა და ქვეყნის შუა მის მეტი არავინ გააჩნდა. როცა დავაჟაკდა მალხაზა, ძალუა-მართამ თავის ნებით შერთო იმას ცოლი. შავი ქალი მოუყვანა, თვალათ ნასი, მაგრამ მწარიანთ თეონა ნამდვილ შინაური ჰური ეგონა იმას, მახობელა.

ტყუილად კი გასწია ძალუა-მართამ ურჩობა და აწყენინა სახლიკაცებს: მაზლიცა და მაზლის ცოლიც თავაზიანად ეპყრობოდნენ იმას და პატივისცემით, მათი შვილები და შვილიშვილებიც ყოველთვის სიყვარულით ეალერსებოდნენ; მის შვილ მალხაზას უფროსები თავის შვილებიდან არ არჩევდნენ და პატარებმა ხომ არც კი იცოდნენ, რომ ეს ძია სხვა ძიებზე უფრო შორეული იყო მათთვის.

ეს ყველა ესე იყო, მაგრამ ძალუა-მართას გული მაინც ნაკლული ჰქონდა, კეთილით სავსე არ იყო მისი გული, ერთ კუთხეში ბოროტი რამ გრძობა ჩასდგომოდა და დღითი-დღე მატულობდა: ძალუა-მართას ჰშურდა, რომ უფროსი რძალი შვილებით იყო გარშემორტყმული და ქმარიც ცოცხალი ჰყვანდა, თითონ კი კარგი ქმარშვილი დაჰკარგა, უფროსი რძალი ავერ შვილი-შვილებითაც აივსო, ის კი ერთ ღერ შვილს შეჰყურებდა თავისას ჯერ, ისევ დაუქორწილებელს.

ძალუა-მართას უნდოდა, მისი შვილი მალხაზა გაერჩიათ სხვებისაგან, სხვა მოძმეებისაგან, უნდოდა, უფრო მეტი მიეკრძათ იმისთვის, უფრო მეტი შელავათი მიეცათ იმისთვის და რადგან ამას ვერა ხედავდა, ჯავრობდა, ბოღმა მოსდიოდა. ჰქონდა კიდევ საჯავრ-სადარდი: ნახევარი მამული და სახლკარი მისი მალხაზასი იყო, სახლიკაცები კი თითქო ვერა გრძობდნენ ამას და ბიჰს თავიანთთან ერთათ ამუშავებდნენ, მხარდამხარ.

ძალუა-მართა მეტადრე მაშინა გრძობდა თავის თავს და ჩაგრულად, როცა ახალი რძლის მოყვანაზე ჩამოვარდებოდა.

ოჯახში ლაპარაკი: პაპა რიგ-რიგზე აქორწინებდა ბიჭებს, აგერ ჯერი მეხუთე ბიჭზე იყო მიმდგარი, მაგრამ ეს მეხუთეც მისი შვილი მალხაზა როდი იყო, რადგან ის მეხუთეზე და ც უმცროსი იყო, სულ რამდენიმე თვით იყო პატარა, მაგრამ მაინც უმცროსი ერქვა. მალხაზა კი უცოლოდ რჩებოდა ჯერჯერობით, თუმცა აგერ ოცდა სამი წლისა შესრულდა.

— როდემდის უნდა ველოდო მაგათ? როდის დააქორწილებენ ეგენი თავიანთ ბიჭებს, რომ ახლა ჩემი შვილისათვის მოიცალონ, — ჩიოდა მართა.

— ერთათ-ერთი შვილი დამრჩენია და მეჩქარება ვნახო შაგის ბედნიერება; ვინ იცის, დღეს რა მოაქვს და ღამეს რა.

ძალუა-მართამ ველარ მოითმინა და ერთხელ სიტყვა გაუტარა პაპას, მაგრამ იმან გაკვირვებით შეხედა რძალს, წამოხერტყა ჩიბუხი გამხმარ ხელის გულზე, შემდეგ მიიხედა წისკვილისკენ და უთხრა:

— ჩემო რძალო! ერთი მალხაზას უთხარ საფუკვაფი წაიღოს წისკვილში და დღესვე გამოფუქვას, ეხლავ დააყაროს.

— დააყრის, ბატონო, თუ ჯერი მიერგო.

— უთხრას, რომ პირველად იმას ჩამოაფუქვევინონ.

— როგორ შეიძლება, ბატონო! თუ სხვის ჯერი იქნება, არ დაუთმობენ.

— ჰო და, ჩემო რძალო, თუ იქ ჯერით არის საქმე და წესით, აქაც რიგი უნდა იყოს დაცული და უფროსობა, თორემ ოჯახს პირი ეერთმევა, აიბნევა და დაიქსაქსება, — მიუგო უფროსმა და ჩიბუხს დაუწყო ტენა.

ძალუა-მართა ცივად გამობრუნდა და სწორედ მაშინ გადაწყვიტა აღარ დაჰმორჩილებოდა უფროსის ნებას.

III

სამართლიანი იყო უფროსის სიტყვა და ჭეშმარიტი, მაგრამ სასიამოვნო კი არ იყო ძალუა-მართასათვის და გულის მოსაჯნანი. განა ყოველთვის ტკბილია სიმართლე და აღდგო-

მის კვერცხისავით ხელში სათამაშებელი! ესე რომ იყოს, ყველა ხელს წაატანდა იმას.

ძალუა-მართა მოუთმენლათ მოელოდდა შეილის გაბედნიერებას, ოცდა სამი წელიწადი მოელოდდა ამ დღეს და რადროს-ღაცდა იყო და ჯერი? აკი აღარც დაიცადა! ურჩი გაუხნდა ოჯახს, თავწვერაობა გასწია და სახლში რძალი დაუკითხავათ შემოიყვანა.

ვაჟკაცებს არ მოსწონდათ ძალუა-მართას თვითნებობა, სწყინდათ, რომ წინ წაუარა უფროსებს და შეარყია ოჯახის წესი. მემრე ვისთვის? ვიღაც გონჯი გოგოსათვის, რომელიც უფულ-უმზითვით გამოისტუმრეს, თუმცა აუთქვს დედაკაცს; არ კი შეჭმევნოდა მწარიანთ ოჯახს ცარიელი ქალის გასტუმრება, არც ცალყურაანთ ოჯახს ცალიერი რძლის მოყვანა.

— თანაც ხმა დაუყრიათ, ისე იხვეწებოდნენ ცალყურაანთ, რომ თუ ფეხი დაგვეჭირებინა, თითონ მოგვეტანდნენ საქორწილოსაო.

— რა გვექონდა სახვეწი?! გოგოს სილამაზეს დავხარბდით თუ იმის ჯიშსა და ჯილაგს.

— თუ ჩემთვის ეკითხა ძალუა-მართას, მე მაგ ქალს სახლში არ შემოვაყვანინებდი, თქვა ბებიაშ.

— მერე რამდენ ლამაზ გოგოს ეჭირა მალხაზაზე თვალი!

— ჩვენ ოჯახს ვინ დაარიდებდა ქალს.

— აღბათ, ვგეც ბედიადა იღბალი: ცოლქმრობის საქმე ზეცას რიგდებოა.

— რაც მოხდა, მოხდა! ესლა მწარიანთ თეონაც ჩვენი სახლის შვილია, ოღონდ კი შეგვეთვისოს და ოჯახს რყევა არ დაუწყოს, დააბოლოვა სიტყვა პაპამ.

მაგრამ პატარძალმა ვერ შეითვისა საქრმეულო, თავიდანვე აითვალწუნა ცალყურაანთ კერა, გული ვერ გაუსწორა ვერც კაცებს, ვერც ქალებს, ვერც ყმაწვილებს. ქალები იმას არაფერს უშავებდნენ, კიდევ ანებივრებდნენ, როგორც პატარძალს, მაგრამ თითონ შნოიანები იყვნენ და ეღუბჭირმა გოგომ შური აართო იმათ, შეიძულა. იმათი დანაშაული მარტო

ის იყო, რომ როცა ქალს აბანებდნენ, ან რთავდნენ და შუსტაკს უსვამდნენ, ღიმილი ვერ შეეკავებინათ, ბევრჯელ კიდევ ანიშნებდნენ რასმე ერთმანეთს და წასჩურჩულებდნენ. ახალძალა კი ეჭვიანი იყო, ამჩნევდა ამას ყველაფერს და გესლით ივსებოდა. მაზლებიც აითვალწუნა: იცოდა, რომ ისინი წინააღმდეგნი იყვნენ მის მოყვანისა და ერიდებოდა, ცუვით ეპყრობოდა; კაცებიც გრძნობდნენ ამას და ზურგს უქცევდნენ. რადგან უფროსები უგემურათ ეპყრობოდნენ ქალს, ბავშვებიც უფთხოვდნენ, არ ეკარებოდნენ, თუმცა ალერსის ეშხზე მოსული ახალძალა ცდილობდა მეზიდნა ისინი. ვერ შეექვსა მალხაზას ცოლი ცალყურაანთ კერას და ოჯახმაც გარიყა ის, ვერ შეისისხლხორცა.

რძალი ხომ განზე გადგა, დედამთილიც მისკენ გადიხარა, მხარდამხარ გაჰყვა მას და ამ ორმა დედაკაცმა რომ გაიწია, მალხაზაც ადვილათ გადითრიეს, რადგან ჯამბარით იყო მათზე მიბმული. ოჯახის კედელმა პირიჰქნა, გადიხნიქა და დანგრევაზე მიდგა ცალყურაანთ განთქმული კერა.

iv

— თეონავ, შვილო! ხომ ხედავ, როგორ აბუჩათ აგვიგდეს და დაგვცინიან, ეჩურჩულებოდა დედამთილი რძალს; ჩვენ მალხაზასაც ეხლა უფრო მეტს ამუშავებენ, მინამ წინათ: ჰაი ტყე, ჰაი წისქვილი, ჰაი ქირა! სულ მალხაზა და მალხაზა! შინ კი ველარ დავინახეთ და...

— იმ დღეს, დედიჯან, სოლომანამ დაუყვირა, ადექ, რაღა დროს ძილია, შუადღე მოვიდაო, ჯერ კი მტრედის ფრათაც არ იყო ნანათი.

— გატანჯულია დედამკვდარი მაგათგან.

— ამ წინაზე კადევ პაპამ უთხრა, ნუ გეზარება, ეხლა ცოლშვილიანი ხარ, მეტი გინდა დაუნდა მეტი გაისარჯოვო.

— სწორეთ ჩვენთვის დაუბრმავდა მა ბერიკაცს თვალები! ცოლშვილიანი რომ არის, მამულიც ნახევარი მაგისია, ბატონ-

კაცურათ უნდა აცხოვრონ, საცა სამართალია. არა, აღარ შენიძლიან ამათი გაძლება! კმარა, რაც ჯანი შევალთ ამათ.

ესე ტუტუნებდნენ რძალ-დედამთილი და გზას იწალდავდნენ განზე გასასვლელათ; თავიანთ სურვილს თითონვე ამართლებდნენ, რა არის გაყრის მიზეზი გვაქვსო.

— შეილო მალხაზ! — ეკითხებოდა ძალუა-მართა თავის ბიქს, — ისევ შენ უნდა წახვიდე საზამთროს ქირაზე?

— ჰო, დედი! სხვებს არა სცალიანთ.

— რა ცალი ჰკიდიათ? სცალიანთ კი, მაგრამ ერიდებიან ბოსტანში წასვლას, არ დაგვცადოსო; წილის წამოსაღებათ მარდათ ჩამოვლენ!

— რა წილის წამოსაღებათ, დედიჯან? — შეეკითხა რძალი.

— არ იცი, გენაცვალე? მაგრამ თქვენებურები ხომ ვერ დადიან ბოსტანში. ალგეთის ბოლოზე დიდძალი ბოსტანია. ნესე-საზამთროს ურმით ეზიდებიან ქალაქში. თითო ურმის ქირა ოთხი-ხუთი მანეთია. ქირის გარდა მეურმეს ათი-თხუთმეტი ნესე-საზამთრო ეძლევა ურემზე. ეს არის წილი. ამის შესანახათ კოფოსთან არის გოდორი ჩაქედილი. ამ თავის ნაწილს მეურმე ჰყიდის ან შინ ააზიდვინებს. როდესაც ურმები მიდიან ქალაქისკენ, აქედან ცხენებს ჩავაშველებთ ხოლმე წილის წამოსაღებათ.

რძალ-დედამთილი თავიანთ ვაჟკაცით ერთ მხარეს გადგნენ, ერთი პირობაჰქნეს, კავშირი რამ დადეს ოჯახის წინააღმდეგ. ჯერ არ გაემტლავებინათ სურვილი, ჯერ გადაჭრით არა ეთქვათ რა, მაგრამ ყველანი კი გრძნობდნენ მომავალ განხეთქილებას და აურზაურს.

პაპაც ატყობდა ამას და სწყინდა, რადგან ხედავდა, რომ ერთ ოჯახათ ყოფნა უფრო ხელსაყრელი იყო იმათთვის, ვიდრე დანაწილება: დიდ ოჯახში მარჯვეთ იყო განაწილებული შრომა, ყველა საქმისათვის მზათ იყო რომელიმე მორბედი, მარტოხელი კი ვერ გასწვდებოდა სოფლის აუარებელ საქმეს; დიდ ოჯახში შესამჩნევი არ იყო რომელიმე წევრის შინ არ ყოფნა ან ავათმყოფობა, რადგან საწაცელო მშრომელი მოი-

პოეზობდა სახლში, მცირე ოჯახის ჩარხი კი უნდა დამდგარიყო ამისთანა შემთხვევაში; სიმხიარულეც მეტი იყო დიდ ოჯახში: სადილ-ვახშამი სტუმრეულობასა ჰგვანდა, საუბარს და სიცილ-თქართქარს ბოლო არა ჰქონდა. ამისთანა ოჯახი ყოველგვარ ბეგარასაც ადვილად იხდიდა, ყველას ადვილათ ისტუმრებდა მღვდელი იყო ის თუ დალაქი, სასოფლო ხარჯი თუ სახემწიფო. დიდი ოჯახი კავშირი იყო მოქმედ მოძმეებისა, ძლიერი კავშირი და ადვილათ უმკლავდებოდა ყველანაირ მოთხოვნილებას.

მაგრამ ესეთი თვისება რომ ჰქონიყო დიდ ოჯახს, საჭირო იყო თანხმობა, გულწრფელობა, უფროს-უმცროსობა, მორჩილება. პაპამ კი დაინახა, რომ თანხმობა დაირღვა იმის სახლში; მიხვდა, რომ სარგებლობის მაგივრათ ვნებასლა მოიტანდა ამისთანა ნაძალადევი ერთობა, რომ აწ შური, ბუზღუნი და გულღრმობა დაისადგურებდა მათ კერაზე. ამისთვის იყო, რომ პაპამ გადასწყვიტა აესრულებინა ძალუა-მართას სურვილი, როცა ის ცხადათ გამოსთქვამდა თავის გულისნადებს, თუმცა კი ეძნელებოდა დარღვეული ოჯახის დანახვა.

შვილდი მოზიდული იყო, ლამბა დაქიმული და მცირე რამ მოძრაობა კმაროდა, რომ ისარი გაფრენილიყო ვისიმე გულის გასაგმირათ; ცალყურაანთ ოჯახი ისე იყო ზავითთსავსე, რომ საშალის კვრაც ეყოფოდა ბორბოტის გადმოსანთხველათ, ქარ-ბუქის ასატეხათ. მაინც ქრთილის ტოლა იყო ის ამბავი, რომელმაც არეულობა ასტეხა ოჯახში და დაარღვია ის.

ჩვენი წესია, უმცროსი ქალ-რძალი წინ უნდა მიდიოდეს, გამოცდილები კი უკან მისდევდნენ. საყდარშიაც ამავე რიგზე დგანან ხოლმე. რათა? რა ვიცი! იქნება იმისთვის, რომ გამოუცდელს დეკეულს ზურგიით ფოცხვერი რამ არ წაეტანოს. დიდხუთშაბათს ცალყურაანთ ქალ-რძალი რომ საყდარში წავიტა, უფროსები ვერ გაჰყვნენ თან, არ ეცალათ. თეონამ შეიგვიანა

სახლში და უკან მოექცა ქალებს. იმათ არ მიაქციეს ამ გარემოებას ყურადღება და იმავე რიგზე მივიდნენ საყდარში; იქაც იმავე რიგზე მოუხდათ დგომა, ისე რომ უმცროსი რძალი უკან იდგა. მწარიანთ ქალმა ეს ძალიან ითაკილა და საწყენათ მიიღო; ალბათ აბუჩათ ამიგდესო, იფიქრა და გაწყრა. წყენა მარტო ტუტუნ-მურმურით გათავდებოდა, რომ სახითათო შემთხვევა არ დართობოდა ზედ.

თორმეტ თავ სახარებაზე ხომ ხალხ სანთელი უჭირავს, სახარების კითხვის დროს ანთებენ, გათავებისას აქრობენ. ამ დროს ბევრი ლეჩაქ-ბაღდადი იტუსება ხალხით გაჭედნილ ეკლესიაში, ზოგი შემთხვევით, ზოგი განზრახ. მწარიანთ ქალსაც გაფრიალებულ ლეჩაქზე მისცეს სანთელი და აუბურბურბურეს. ჩავარდა ჩოჩქოლი. მისცვივდნენ, მოუსრისეს ლეჩაქ-ბაღდადი, გაუქრეს ცეცხლი, მაგრამ რა გამოვიდა: ახალი თავსახურის მაგივრათ ნაწვევები-ღა ჩამოსძენძოდა უშნოთ ჩაწნულ ბუწკებზე. ამ ამბავმა სიცილი ასტეხა ახლო-მახლო, სიცილი მოედო გარშემო ყველას, საწიგნმდინ მივიდა იგი სიცილი და დიაკვანი გააცინა, სიცილმა მიაღწია თითონ მღვდლამდინ. კუჭკუჭებდნენ ცალყურაანთ რძლებიც; გზაზედაც სიცილითა კვდებოდნენ, ხელცახოცებს იფარებდნენ.

— აი, ბატონო, ლეჩაქი და ბაღდადი დამიწვეს, მასხარათაც ამიგდეს: საყდარშიაც და გზაზედაც სიცილი მაყრიდნენ, შესჩივლა დედამთილს თეონამ.

— ვინა, გენაცვალე?

— აი, ამათ! დახე, ეხლაც როგორ ითხიკებიან; დუქნებწინ სულ ხარხარით მომდევდნენ.

აილურსა ძალუა-მართა, აიწვერა. რძლებმა რომ შეხედეს, უფრო აუტყდათ სიცილი. იმ გუნებაზე იყვნენ ისინი, როდესაც კაცს თავისთავათ ეცინება და კასკასებს. ამან მთლათ გაამწარა ძალუა-მართა და ხმა აამაღლებინა.

— რას ითხიკებით?— შეუტია ქალებს, — რძალი გამითახსიკეთ და ხარხარებთ კიდევ ლირფათ!

— თითონ რომ უშნო იყოს, ჩვენი რა ბრალია, გაუბედა უფროსმა რძალმა.

— უშნოებიცა ხართ და უნამუსოებიც! კიდევ ურცხვათ რომ ხმას იღებენ...

— რა ენა წაგიგძელებია და ჰლაშქრამ ყველას! ჰკითხე მაგათაც, როგორ ყოფილა საქმე და ისე ილაპარაკე, გამოექომაგა რძალს მისი დედამთილი.

— აქ საკითხავი არაფერია! ამოდენა ხანი ვითმენ თქვენ ხელში, ათასი მწარე დღე გამოვიარე თქვენ სამსახურში და ეხლა გინდათ ჩემი შვილ-რძალიც იმავე დღეში ამყოფოთ. არა, დედავ და თვალო, სხვის ხელში შემაცქერლები როდი ვართ, რომ სხვის მონები ვიყვნეთ!

— ეე, ჩემო რძალო! ვიცი, რაც გალაპარაკებს, თორემ, ღმერთმა ხომ იცის, შენ ჩვენ ოჯახში არა გაგკირებია-რა; შენ განზე გადგომა გინდა, გინდა ე ბიჭი გაგყარო, მაგრამ ენა-ხოთ, მარტო წვერაობით რას შეიძენ.

— თუ არას შევიძენთ, ბატონო, წყნარ ცხოვრებას მაინც გავატარებთ, თავისუფალს.

— ასრულდეს ნება ღვთისა!

რახან ერთი დაიწყო გაყრაზე ლაპარაკი, აღარ შედგა; კამათმა თანდათან იმატა, იზარდა, გაფართოვდა, ჩაითრია ოჯახის ყველა წევრი, ხმა გაიმსხვილა, აიმაღლა, შფოთად გადიქცა, დათრგუნა ყოველივე კეთილი გრძნობა, აზრი, პატივისცემა

მაინც ხომ ეგრე ვიცით ჩვენში! გაყრა და მამულის გაყოფა ისე საძნელო საქმეთა გვაქვს დადებულის, გაყრა ისეთი სახიფათო რამეა ჩვენთვის, რომ თავისი თავისს არ ინდობს, ძმა ძმის ბოროტსა ნდომობს, თვეობით და წლობით ოჯახს მოსვენება არა აქვს და სისხლის ღვრამდინ მიდის საქმე. ანგარიშს არა ვართ შეჩვეული და ეს იმისთვისა ხდება, შემდეგ განაყოფები მოშურნეებად ჩაუდგებიან ერთმანეთს და სისხლს უშრობენ.

იბრძოდნენ ცალყურაანი. იბრძოდნენ შინ და გარედ, სახლში და ბანზე, დერეფანში და ეზოში, გომურში, ბაკში,

კალოზე, მინდორში, ტყეში; ყველგან იბრძოდნენ ცალყურა-ანი, სახალხოდ ლანძღავდნენ ერთმანეთს, ათრევდნენ, ლაფს ასხამდნენ. ვისაც აქამდინ კარგის მეტი არა გაეგონა რა ცალყურაანთი, ეხლა მათი ავი გაიგო დაქარბებით, ერთი ათად. გადმოაბრუნეს სახლი, საქვეყნოდ გამოჰფინეს, თუ რამ დაგლეჯილ-დაფლეთილი ჰქონდათ ან ჭუჭყიანი; თავზე გადიბერტყეს, თუ რამ მტვრიანი ებადათ და მწიკვლიანი. მასხარები შეიქმნენ და სამასხაროდ გახადეს თავიანთ კერა. ბოლოს მოხელეები და შუამავლები ჩაერივნენ საქმეში და, როგორც იყო, გააზავეს მებრძოლნი.

VI

რომ გაქირდა საქმე და სახრინავზე მიდგა, შუაკაცები დასხეს მეთქი მოსარჩებლად, რამდენიმე ქეთხულა კაცი მიიწვიეს. შუაკაცებმა ჯერ ურჩიეს ძალუა-მართას არ გაჰყრიყო იმისთანა დიდ ოჯახს, რადგან ესეთი ძლიერი კერის მფარველობის ქვეშ უფრო უზრუნველად იცხოვრებდა ის, მაგრამ როცა დედაკაცი უარზე შედგა, მიჰყვეს ხელი და გაყვეს ყოველივე უძრავ-მოძრავი.

მამული სულ მამა-პაპეული აღმოჩნდა და ზედ შუაზე გადასჭრეს, ნახევარი მალხაზას აკუთნეს, ნახევარი სხვებს. ამ გარემოებამ გული ატკინა დანარჩენებს: მალხაზას წინათ ძმათა სახეუდნენ, თავიანთ თანასწორ მოძმეთ, ეხლა კი გამოვიდა, რომ ის ერთი სხვა ყველა ძმებს უდრიდა. ამ გარემოებამ შური აღძრა განაყოფების გულში. თითონ მალხაზასაც თითქო შერცხვა და თავი მალლა ველარ აიღო, თვალი ველარ გაუსწორა მოძმეებს. ძალუა-მართა კი ცას დაეწია სიხარულით და სწორედ გადიხარხარებდა, თუ კაცებისა არ შერცხვენოდა.

შუაკაცებმა სადგომი სახლი დიდ ძმას დაუიმეს, როგორც ჯალაბიანს, და მის საბადლოდ მეტი ეზო მიუზომეს მალხაზას; თანაც ნება მისცეს საყუთარი სახლის აშენებამდინ ისევე საერთო სახლში ეცხოვრა, მხოლოდ ცალკე, ოღაში.

მოშველდნენ ცალყურაანი, მოისპო მათ შუა ხმა-მალლა ლაპარაკი, აყალ-მაყალი, ჩხუბი; განაყოფებ შუა ეხლა ქიშპი ჩამოვარდა, ჯიბრი უსიტყვო, მაგრამ ძლიერი. ძალუა მართა ცდილობდა ისე მარჯვეთ წაეყვანა თავისი საქმე, როგორც განაყოფებს მიჰყვანდათ და უფრო უკეთაც, თანაც ისე უნდოდა მოეწერებინა ყველაფერი, რომ განაყოფების თავი არაფერში დასჭირებოდა; მთლათ განკერძოვდა ახალი მოსახლე, აღარაფერი ემშვნია საერთო. ოდის კარი და განაყოფების დარბაზის კარი ერთსა და იმავე დერეფანში გამოდიოდა; ძალუა-მართამ დერეფანი გაყო, გადალობა, ლასტები ჩახირა შუაში. ფრინველი აღარ გადმოაქაჩანა. განაყოფებმა თითქმის უძძრახათ დაიჭირეს ერთმანეთი.

ამ გაბოროტებულ ურთიერთობაში მალხაზას უფრო უჭირდა საქმე, რადგან მარტოხელი იყო. ცალათ მუშაობდა ვაჟაკი, მარტოთ-მარტო და აბა როგორ გაუსწორებდა უღელს გამრავლებულ ოჯახს. წელზე ფეხს იდგამდა ბეჩავი. ძალუა-მართა ხომ თავს არა ზოგავდა და თავის მაგალითით ამხნევებდა ისეც შრომათ გადაქცეულ შვილ-რძალს. დასაძინებლათ რომ დაეყრებოდნენ, არაქათი აღარა ჰქონდათ ერთმანეთისთვის სიტყვა ეთქვათ.

ეს ჰაპანწყვეტა მაინც ვერ აკმაყოფილებდა იმათ და ვული ემღვრეოდათ, ჯავრობდნენ. არაქც თუ განაყოფებს არ ელაპარაკებოდნენ ან ლანძღვა-თრევის ეტოყდნენ, ერთმანეთსაც ბუზღუნით ეუბნებოდნენ ქანცვაწყვეტილნი. ახლა საქმლის გაკეთებას არ იტყვიან? ძალუა-მართა ათვალთვრედა, რასა ხარშავდნენ განაყოფები და ცდილობდა თითონაც ის მოემზადებინა, იმაზე მეტიც შეემზადებინა, იმას კი აღარა ჰფიქრობდა, რომ მეორე სახლში ათასი მორბედ-მოქმედი ტრიალებდა.

მალხაზას შეტადრე მკაში გაუჭირდა ძალიან. ერთი ნამგალი რა თავწყალ გაადენდა შემოსულ ყანას? კირნახული იზნეოდა, მომკალი დასჭირდა. მკალაოეც დაიჭირა. თან სახლის შენებაში იყო გართული. ახლა სოფლის ათასგვარ მოთხოვნის გაძლოდა და ყველასთვის პასუხის გაცემა მარტოხელობას უჩვევ-

მა ვერ აიტანა ამოდენა შრომა და მოიქანცა, ჩაწყდა, გააყდა, აზავთდა, აღრინდა.

არც მეორე მხრიდან იყვნენ გულსავსენი და მხიარულნი. ძალიან სწყინდათ, რომ მთელი მამული ორათ გაეყოთ და ყველგან შევიწროვდნენ—სახლში, ეზოში, კალო-საბძელში, ბაღში, მინდორში. რაც აქამდინ თავიანთი იყო, ეხლა სხვისა გახდა და მერმე ისე, რომ ფეხის გადადგმის ნებას არ აძლევდნენ, არ აწაწანებდნენ, ყველგან ღობეს, ჩარხოს ან ლასტს უზირავდნენ წინ. ბალიც ხომ შუაზე გასჭრეს და ღობე გადაავლეს.

ესე აზავთებულნი რომ იყვნენ ცალყურაანი, მაშინ მოუხდათ ხიფათი.

VII

მკათათვე განახევრებული იყო, როდესაც მრუდე მსხალს თვალი შეუვიდა. თუ გახსოვთ, ეს მსხალი ცალყურაანთ ბაღში იდგა, ზედ შუაზე. ვეება ხე იყო, მაგრამ მაღალი არა ჩანდა, რადგან ღერო ძალიან წაზნექილი ჰქონდა და მარტო ტოტები აეშვირნა ზევით; ისე იყო ხე წაწოლილი, რომ მარჯვე ბიჭები უხელოთ გავდიოდით ზედ. ვენახი რომ გაჰყვეს ცალყურაანთ, მიჯნამ ზედ იმ ხის ძირზედ გაიარა: ძირი განაყოფიანთ წილში მოჰყვა, ღერო და ტოტები მალხაზას წილში. მაშინ ამ გარემოებას ყურადღება არ მიაქციეს, სწორეთ აქ კი ყოფილიყო ეშმაკის მახე დაგებული.

მალხაზაანი ჰკრეფდნენ შემწიფებულ მსხალს და შეექცევდნენ. ვინ ჰყვანდათ დამშლელი? განაყოფები თავიანთად სთვლიდნენ ამ მსხალს, მაგრამ აზრადაც არ მოუვიდოდათ დაეშალნათ მალხაზაანთთვის ხილის მოწყობა. მალხაზაანი კი წააქეზა ამ აშბავმა და მრუდე მსხალს თავიანთი ხე დაარქვეს. ჰაი ჩვენი მსხალი, ჰაი ჩვენი მრუდე მსხალი! მალხაზა გონებაში ჯერ არ ეთანხმებოდა დედაკაცებს, მაგრამ ბოლოს ისიც დარწმუნდა, რომ მსხალი მართლა მისი იყო.

— რათ უნდა იყოს იმათი? მარტო ფესვებია იმათ წილში, მთელი ხე კი საჩვენოშია, ეუბნებოდნენ დედაკაცები და მალხაზაც ეხლა წინააღმდეგი აღარ იყო, რას აგებდა? რალაც ექვი კი ჰქონდა გულში და ყოყმობდა.

— მაინც ხომ საიმათოშია ამოსული ი მსხალი.

— ადგილი კი საჩვენოში უჭირავს და მაშ ჩვენია!

— როგორღაც გული არ მიმწევს, ასე გონია იმათიაო.

— რა გელაპარაკოთ! ლაჩარი კაცი ხარ, ლაფაჩი რამ და ლუკმას ხელიდან გამოგტაცებენ. სწორეთ უგერგილო რამა ხარ, ლუყურტი! მე თუ არ მებძოლა, იქნება მთლათ უწილკემოც გამოვედეთ სახლიდან.

ამ ლაპარაკში იყენენ მალხაზაანი, როდესაც ეზოში გამოვიდნენ. გაიხედეს ბალისკენ და ელდა ეცათ: ეშმაკათ განაყოფიანთ წენგუა ჩასულიყო ვენახში და მრუდე მსხალს მოჰქცეოდა თავს.

— დედი, დედი! შეხედუ, ჩვენ მსხალზე ვილაც ასულა, — თქვა რძალმა.

დედამთილმა ხელი მიიღო შუბლზე და გახედა.

— წენგუა, ი შეჩვენებული, წენგუა! დახე როგორ ბერტყავს! დაუჩემებიათ მსხალი, სწორეთ დაუჩემებიათ!

— აბა თუ დაუჩემებიათ და მე გიჩვენებთ ი ბლოკუნას სეირს! — თქვა მალხაზამ, მისწვდა სახრეს და გაექანა.

— შენ, ეი! ამ წამს ჩამოეთრი ძირს, ამ წამს!

— რა გინდა, კაცო?

— ღმერთმა რომ არ გიცის! არ გეყოთ, რაც ჩემი მამული ქამეთ, რომ ეხლაც არ მასვენებთ?

— რას ამბობ, კაცო? ე მსხალი ხომ ჩვენია, საჩვენოში ამოსული! მიუგო წენგუამ და ჩამოვიდა.

— თქვენ წილში მარტო ფესვები აქვს; წადი და ღრღინი ფესვები. მთელი ხე საჩვენოშია გადმოსული და მსხალი ჩვენია.

— კარგი, მალხაზ, თუ ღმერთი გწამს! აგერ კაკალი მთლად გზაზეა გადასული და მაშ გამველეო-გამომვლეოლისა იქნება.

— ჩვენია მეთქი, თორემ ამ სახრეს ხედავ! ძალიან თავს წახვედით ამ ბოლოს დროს.

— თავწასულები თქვენა ხართ, რომ მტრათ მოგვეკიდენით, აღარ გვასვენებთ—თქვა წენგუამ და აიღო კალათა შინ წასაღებათ, მაგრამ მალხაზამ არ დაანება მსხალი, ხელიდან გამოსტაცა.

— რას მიჭქარავ, ბიჭო!— შესძახა წენგუამ და ხელი წაატანა მალხაზას.

მალხაზა გადახტა უკან და მძლავრათ დაუქნია სახრე. წენგო წინ იწეოდა, ცდილობდა ხელი მოეკიდნა ბიჭისთვის, მაგრამ ეს მარდათ ხტებოდა ხან უკან, ხან გვერდზედ და თან მარჯვით ხმარობდა ჯოხს. სახრეს სულ შხივილი გაჰქონდა ჰაერში.

— გიჩხუბნიათ სახრეებით? არა?! ვაი რა უშნოთ გაუზღიხართ გოგოსავით! სახრე სახიფათო იარაღი არ არის, იმით მკვლევლობა ან დასახიჩრება შეუძლებია. იფნის სახრე აიღე, რომ წვრილ წვერში არ გადაგიტყდეს, მარდათ გაისარჯე, სხარტათ! როგორა ხტის ცერცვისავით! ჰაი შე უშნოვ! ხარსაც არ დაჰკრავენ თავში და შენ სახეში უმიზნებ?! ქვეით ჩამოჰკარ რბილოსა, კოჭებში დაჰკარ, კოჭებში, რომ დადაგო. რა შხივის! რა ტკაცი-ტკუცი გააქვს სახრის წვერს! ცეცხლს უკიდებს, ცეცხლს! რას იღრიჯები, შე ლაჩარო! სასიკვდილოთ ხომ არა გკოდავს, მხოლოთ გწვავს. მოითმინე და შენია გამარჯვება. ოთხ ხუთ დღეზე ნაშოლტარიც გაქრება.

წენგო არ ჩამოუვარდებოდა მალხაზას, მაგრამ ხელცარიელი შერჩა უიარაღო და მხოლოთ დასაქერათ ეტანებოდა ბიჭს, ის კი გველანასავით უსხლტებოდა ხელიდან. შეახურა, აღანძა, დაწვა, ადაგა ბიჭი. გამწვავებული წენგო ბოლოს ერთი გადახტა ვეფხვივით, ჰკრა ორივე ხელები მალხაზას გულში და მსხალს მიაწყვიტა. თუ თავის დიდი ქუდი ჰხურებოდა ბიჭს, არა უშავდა-რა, მაგრამ ჩხუბში ქუდი გადაჰვარდნოდა და ტვინი შეანთხია ხეს, სწორეთ ამ დროს კიდევ ჩამოეშველნენ

მოჩხობრებს. შეიქმნა ალიაქოთი: წყალი, ყურები, ლაკიწები, ჯანჯლარი. სულ ტყუილათ! მოკვდა ბიჭი, მოკვდა!

VIII

დედაკაცები უყურებდნენ მალხაზას, როდესაც ის ბალისკენ მირბოდა, უხაროდათ, როცა წენგუა ჩამოაგდო ხიდან, მხნეობა შეუქქეს, როცა მსხლის კალათა დააგდებინა ხელიდან, მაგრამ, როცა სახრე შეიმაღლა და ცემა დაუწყო კაცს, მაშინ კი შეშინდნენ, წივილ-კივილი შეჰქმნეს.

— ჯერ მალხაზა გამარჯვებული, ძალა ჯერ მისკენ არის, მაგრამ წენგო ხომ ლეკია დაუნდობელი.

ამ ფიქრმა ელვასავით გაურბინა დედაკაცებს და შიშის ხარმა აიტანა ისინი. გაეშურნენ ბალისკენ, მაგრამ ძალუა მართას შიშისაგან მუხლი მოექრა; მეზობლებმა მიასწრეს იმათ. კალოობა იყო, კაცები შინ ირეოდნენ და ჩხუბის ხმაზე შიშურეს, მაგრამ, აკი გითხარით, ვეღარ მიასწრეს: მალხაზა გულშემოყრილი ეგდო, როცა ისინი მივიდნენ. მივარდა მართაც და მოექიდა მომაკვდავს: კალთაში ჩაისვენა, ჩასძახოდა, ჩაჰკიოდა, ჰკოცნიდა. მალხაზამ ერთი კი გაიბძოლა, თითქო ამოძრომას აპირობსო დედის უბიდან, და გაითანგა.

სახტათ დარჩა ძალუა-მართა, გაშტერდა, გაშრა. გამოართვეს შვილი ხელიდან და ფარდაგზე დააწვინეს, აგერ სახლში იიტანეს და ტახტზე დაასვენეს; ჰბანენ, სისხლსა სწმენდენ; ბალიში დაუდეს თავით; ასწორებენ, მოკიდა მსუდრაფიც, მალხაზას დაეპატრონა. ძალუა-მართაც ფუსფუსებს, მისდი-მოსდევს, თუმცა ადამიანის სახე აღარ ადევს, თვალები ჩასცვივინია, გაქვავებულია. აგერ მღვდელიც მოფარფატდა, ეზოშივე ჩამოიკიდა ოლარი, მაგრამ მხოლოთ დახედა მალხაზას, არ კი აზიარა.

— რატომ მაშინვე არ შემატყობინეთ? ეს კაცი კიდევ გადაცვლილა.

— მაინც ვეღარ მოასწრობდით, მამაო, ზიარებას: მაშინვე მოკვდა, ერთი კი გაიბძოლა და მისცა სული.

— საწყალი ბიჭი! სთქვა მღვდელმა, პირჯვარი გადასწერა მიცვალებულს და თვალცრემლიანმა შეჰვედრა:

— უფალო, ყოვლად მოწყალეო, კეთილი ანგელოზი დაადევნე განსვენებულს და შეიწყალე! მემრე მიუბრუნდა ძალუა-მართას:

— პირჯვარი დაიწერე, უბედურო! ილოცე, ცრემლი გაღირსოს უფალმა, იქნება ჰპოვო რამ შეღავათი.

ძალუა-მართა მხოლოდ თვალებს აჭყეტდა, სმენით კი აღარაფერი ესმოდა; ნელის ხმით ვაის გაიძახოდა და ხელს ლოყასთან აქანებდა ჩამოხოკვის სახით.

მოამზადეს მიცვალებული, დასუდრეს; ტახტები აჰყარეს, საფენი ძირს დააგეს; დასვეს ქირისუფალი, რძალი გვერდით მოუსვეს ორივე ძაძებში. განაყოფიანთ დედაკაცებიც გარს შემოუსხდნენ ცხედარს. უფროსი რძალი ხმითა ტიროდა, სხვები ქვითინებდნენ. ძალუა-მართა კი მხოლოდ ვაის იყრიდა ნელის ხმით და ლოყასთან ხელს აქანებდა დახოკვის სახით. შემოვიდა მღვდლის ჯალაბი.

— ეს რა მოგვლია, უბედურო? მოგიკლეს ნანინატრი შეილი!

— არა, მღვდლის ჯალაბო, ჩემ მალხაზას მხოლოდ სძინავს.

— მტერმა დაიძინოს ესე!

— სძინავს, როგორ არა! გაიღვიძებს და თითონ გიამბობს როგორც მოხდა ყველაფერი. არა, შეილო მალხაზჯან? შეეკითხა დედა და მიუჩოჩდა ცხედარს და ზედ მიეყრდნო, როგორც ძუძუთას აკვანში და ნანა დაიწყო ნელის ხმით. ნანას თანდათან ძალა მიეცა; თავი აიღო ნანამ, წელში გაიმართა, მალლა მალლა წავიდა და თან შესაზარათ აფრთოლდა. ძალუა-მართას მიცვალებული კი არ ედო წინ, ჩჩვილი ედგა აკვნით და თავისს იმედებს დაჰმღეროდა ზედ, თავის ნატვრებს მოუთხოვდა ნანაში: პაწაწა მალხაზა, ძუძუს ძლივს იღებს; მოჩიტდა მალხაზა, დედა იცნო, თვალებში გონება დაეტყო; მოიზარდა მალხაზი, ტიკტიკი შეიძლო; შეღერებული ბიჭი შე-

იქმნა მალხაზა, გლახურ საქმეში დახმარება შესძლო; თავმო-
წონე ახალგაზდაა მისი მალხაზი, საცოლედ გამზადებული; ვაჟკა-
ცია მარჯვე, კობტა, შინაცა და გარეთაც გამოსადეგი, ყვე-
ლასთვის სასიამოვნო, საყვარელი; ქორწილია გაჩადებული,
მალხაზას ქორწილი; ცალკე მეოჯახეა მალხაზა, სოფლის თვა-
ლი კაცი, თითოთ საჩვენებელი... ატაცებულმა ჭირისუფალმა
ამ ნანაში წარმოსთქვა, რაც იმედები უღვიოდა გულში შვი-
ლის შესახებ, რა ნუგეშებს და ნატვრებს შესწირა თავის ქა-
ლობა.

ამ ნანამ ყველანი აატირა. ნანის ხმაზე ისინიც შეგროვდ-
ნენ, ვინც გარეთ იყვნენ ან შინ ფუსფუსებდნენ, კაცებიც
გარს შემოეჯარნენ. გამწარებული დედა რომ უცრემლოთ
მოსთქვამდა, სხვები ცრემლად იღვრებოდნენ; კაცებს ჭუდები
მიეფარებინათ თვალეზე და ჭვითინებდნენ.

IX

როცა ძალუა-მართა მოსთქვამდა ნანას ხმაზე იმ იმედებს,
რომლებიც თავის მალხაზაზე დაემყარებინა, იქ მივიდა, რო-
გორ უმტყუნა ბედმა ბიჭს, როცა იმან სხვის საკუთრებას წაა-
ტანა ხელი. აქ ცხადად წარმოუდგა დედაკაცს, რომ სხვის სა-
ქონელს დედისა და ცოლის დარიგებით წაეტანა ის. თუ იმათ
არ წაექვებინათ ბიჭი და არ მიესიათ წენგოსათვის, თითონ
მალხაზას ფიქრათაც არ მოუვიდოდა რაღაც ჰანტის გულისათ-
ვის ჩხუბი და მაშ ეხლაც საღსალამათი იჯდებოდა თავის სახლ-
ში. ეს უბედური აზრი წარმოუდგა დედას, განათდა, გაზვიად-
და და დაიმონავა ის. ძალუა-მართამ ეხლა მკვლელად ჩასთვა-
ლა თავისი თავი, თავის შვილის მკვლელად და ამ საზარელმა
ფიქრმა ხმა გააწყვეტინა ჭირისუფალს, ალაგობრივ ჩაკეცა ის.

— უი, ჩამქოლეთ, გენაცვალეთ, ჩამქოლეთ! — შებღავლა
დედაკაცმა და ლოყას ხელი იკრა, ჩამოიხოკა.

ამ ჭირს ვერ გაამჟღავნებდა უბედური, ვერ იტყოდა, მე
წავაქვებე შვილი, ძალის-ძალად მივაგდე სახიფათო საქმეზედა;

ამ ამბის საქვეყნოდ გამჟღავნება არ შეიძლებოდა, რადგან მაშინ დედა კი არა, სულთამხუთავი გამოვიდოდა თავის შეილისა. მაგრამ ამ ჯოჯობნეთურ ფიქრის მთლად დაფარვაც რომ არ შეიძლება! ძალუა-მართას იქვე გვერდით უზის უბედურობის მოწამე. იგი მოწამე თითონაც შიგ ურევია საქმეში და პირი აქვს აკანილი, მაგრამ მაინც მოწამეა და შეუძლიან ოდესმე გასათრეველ დადოს მართას სახელი, საგმობელ-საზიზღარი გახადოს იგი. ეს მოწამე მისი რძალია, საწყალი მალხაზას შავბნელი ცოლი. მართამ უნებლიეთ შეხედა იმას; რძალმაც თვალი თვალში გაუყარა და აგრძნობინა, რომ ისიც იმაზე ფიქრობდა მაშინ.

— ვაი, დამქოლეთ, გენაცვალეთ, დამქოლეთ, ვუუ! — შესძახა დედაკაცმა და ლოყები ჩამოიბღღენა, სისხლის ღვარი დაიდინა.

მოთქმით ტირილი ველარ მოახერხა ჭირისუფალმა და სევდის გამოსახატავად მხოლოდ ერთხმივ-ლა გაბლუოდა.

— ეჰ, კაცს რომ წერა აიტანს და ეშმაკი შეუჯდება, თორემ პანტისათვის თავი როგორ შეაკლა სხვას, — სთქვა ერთმა.

— რა ბიჭი დაილუპა სულ უბრალოდ!

— გულკეთილი კაცი იყო, ხათრიანი და ირალაც მსხლისთვის ისე რამ გააბრაზა, რომ ცემა დაუწყო კაცს?!

— ალბათ, მაცთური რამ შეუჩნდა, მავნე, თორემ განა არ იცოდა, რომ ის ოხერი მსხალი სხვისაა, სხვის წილში ამოსული.

— ეშმაკი კი, არა, ხალხნო, მე ვიყავ, მე, რომ შევუჩნდი უბედურს და აღარ მოვუსვენე! მე ვიყავ, რომ ავაზავთე და წავაქეზე, თორემ ჩემ მალხაზას ჩხუბი არ უყვარდა, ის ხელს არავის ახლებდა, თუნდა მთელი ბალიც ამოეგდოთ, — თქვა მართამ გულში და ისევ შეხედა თავის რძალს.

რძალმა თვალი თვალში გაუყარა დედამთილს. რა გონჯი რამ მოეჩვენა ი გოგო!

— მე ვარ, ხალხნო, მე ი ჩემი ბიჭის ბედიმწერალი და დამლუპველი! თავიდანვე მე ავუჩნდი მაცდურათ, თორემ აბა.

ამ ჯოჯოს შეირთამდა ის, ამ გომბიოს მოიყვანდა?!—ამბობდა გულში მართა, მაგრამ პირზე კლიტე ედვა და ცეცხლზე ცეცლი ედებოდა. სიტყვა აღარ ჰქონდა პირში და მხოლოთ გაღმუ-ოდა მხეცივით საზარლად.

ან კი რაღა უნდა ეთქვა, რაღა ეთქმოდა?! სიხარბემ და ზავთმა რომ დასძლია და შვილს აქეზებდა ავ საქმეზე, ეხლა ცხადათა ჰქონდა ეს თვალწინ, მაგრამ ხომ ვერ იტყოდა ამას, და ეს გამოუთქმელი უარამი ბურთივით ჩასჩროდა მას ყელში, სიტყვას აღარ ათქმევინებდა არც ეხლა, როცა მიცვალეული ედო წინ, არც გასვენებისას, არც ეკლესიაში, არც სასაფლა-ოს გზაზე, როდესაც დედაკაცები უკან ჩამოაყენეს სოფლის პირას და მხოლოთ კაცებმა გაიტაცეს მკვდარი სამარისკენ. ჭირისუფალი მხოლოდ გაღმუოდა ჩახლეჩილი ხმით, რო-გორც ნადირი რამ ვნებული, და თან პირს იხოკდა, თმას იგ-ლეჯდა.

ეს გაურკვეველი გაჭირვებული სახით ბლუილი შეეთვისა ძალუა-მართას, მის საკუთარ ხმათ გადაიქცა და მარად ისმოდა მის სახლიდან, მის დერეფნიდან, მის მიდამოდან, მის ბანიდან; ისმოდა იგი ხმა დილით და საღამოთი, დღე და ღამ, ყოველ ჟამს, ყოველ წუთს, ყოველ წამს.

ამ გაბმით ღმუილმა შეაწუხა შინაურიც და გარეულიც. რძალმა ველარ გაუძლო შემზარავ ხმას და გაეცალა. მარტოთ მარტო დარჩენილმა დედაკაცმა თავი იპოვა და უფრო უმატა ღმუილ-ვაებას.

— ვაიმე ჩამქოლეთ, ხალხნო, ჩამქოლეთ, ვუი, ვუუუ!— გაიძახოდა ამდღე დედაკაცი და აღარ წყნარდებოდა.

განუწყვეტელმა ზარმა თავისი ნასახი დაადო ძალუა-მარ-თას: თვალები ჩაუსისხლდა, შეუშუპდა, დაეღარა, დაებლირდა; სახე მოუტყდა, დაებღნიჯა, წელში მოიხარა, თავის რაცრაცი დაჰსჩემდა; საზარელი რამ შეიქმნა გლოვის ბუდე.

— გენაცვათ, სწორეთ ბაიყუში შეიქნა ეს დალუპულის შვილი! ამისმა ერთმა ბლუილმა ილაჯი წაიღო, სასოება და-გვიკარგა.

— ნახამ, თუ მაგ სულქაროტიანმა კიდევ არ ამოიქამოს ვინმე.

— თავის თავი ამოიქამოს! თითონვე იყო დამნაშავე, რომ ის საწყალი ბიჭი ცალკე გაიგდო და ააზავთა, ამბობდნენ განაყოფები და ნატრობდნენ ან დღე მოჰღებოდა ბოლო მის ერთხმზე გადახილს ან ღამე, რომ ცოტა მაინც დაესვენა მათ ყურს.

ამ ვაებაში იყო ძალუა-მართა, განუწყვეტლივ მისტროდა წარსულ-დამიწებულს და თან არ აკლებდა მას არავითარ წესს, რომ საიქიოს მაინც ყოველი შეღავათი მისცემოდა მას. ზეთი ზეთუნისა, სანთელ-საკმელი, ზედაზე, სეფისკვერი, წანდილი ნუშ-ქიშმიშინი, სულის ახსნა და წირვები, შილაფლავი, ხილი უკეთესი, ზურგიელი—ეს ყველა თავის დროზე ჰქონდა განსვენებულს და რჩეული.

სულეთისკენ გზაგანათებულზე უნდა ევლო მალხაზას, ყოველივე კეთილით დატვირთულს, გულსავსეს და კმაყოფილს, მაგრამ მურაზით გაუმადლარ ბიჭს სააქაო მაინც არ ეთმობოდა და მალმალ უსხლტებოდა ხელიდან სულთამცველებს, რომ თვალი მოევლო სოფლისათვის, მიდამოსთვის, სახლისათვის. ეს იყო მიზეზი, რომ ძალუა-მართა ხშირათა ხედავდა შვილს სიზმრათ და ყოველთვის მხოლოდ საყვედურს და მუქარას ისმენდა მისგან.

— შენ იყავ მიზეზი, რომ შევძულდი ქვეყნად ძმებსა და შეგობრებს, რომ მოვისპე ქვეყანაზე და ვერ დავტკბი მანდ ვერაფრით, შენ იყავ მიზეზი, შენ! ეტყოდა დედას განსვენებული და ისე მტრულათ შეხედავდა, რომ დედაკაცი თავზარდაცემული წამოხტებოდა და პირჯვარს იწერდა.

როცა რძალი წაუვიდა და მარტო დარჩა დედაბერი, მაშინ უფრო გაბოროტებული ელანდებოდა იმას მალხაზა; ხანდისხან ყელში წაუჭერდა და ახრიალებდა, ახრჩობდა. შეშინებული დედაკაცი მეორე დღესვე ეკლესიაში მოახსენინებდა

მიცვალეხულს ასე თუ ისე. მიდიოდა საყდარში მისატანი შისატანზე.

როგორ ფარფაშობდა მაშინ დავით-ღიაკვანი და ფართი ფურთში იყო! ისე დაშინაურებული დადიოდა ძალუა-მართასას, როგორც თავის ოღაში, ისე ესაუბრებოდა გულგახეთქილ დედაკაცს საიქიოზე და იქაურ ყოფა-განსვენებაზე, თითქო თითონ უცხოვრიაო იქ და ყველაფერი უნახავს, კედელ-კუთხე დაუთვალეფრებიაო.

— მაშ, ჩემო დედაფ, მაშ! საქნელოა სულეთის გზა და სახეფათო: საშინელი ეშმაკები უხვდებიან წინ, სამოთხისკენ არ უშვებენ, ეღობებიან, ებლაუჭებიან, ჯოჯოხეთისკენ ეწევიან; არც აქმეფენ არაფერს, თუ ნაკურთხი არ არის და ჰირჯვარ გადასახული, — უქადაგებდა დედაბერს დავით-ღიაკვანი და ასწავლიდა, საფერისცვალეფოთ როგორი ტაბლა უამებოღათ განსვენებულებს ან სულთმოფენობას როგორი...

ბეჩაფ, დავით-ღიაკვანო! ერთი-ორი კიდეფ უნდა გყოლოდა იმისთანა მსუქანი მკვდარი, რომ კუკუხობე ამოყრილი აღარ გეფლო და ქონი მოგება, დაბზინებულიყაფ.

მაგრამ დავით-ღიაკვანის რჩეფაც ვეღარასკრიდა: არ იქნა, ვერ დააწყნარეს მიცვალეხული, ვერ განუსვენეს მას, ვერ მიახედეს ის საიქიოსკენ! სულ სააქაოსკენ იმზირებოდა ბეჩაფი, ერთი ფეხი ამ ქვეყანაზეფე ეღგა, ერთი თვალი შინათკენეფე ექირა, მრისხანე თვალი. მტრულათ წარმოსდგომოდა მიცვალეხული ქირისუფალს, მოსვენებას არ აძლევდა მას; ძიღში აღარ აქმარა ტანჯეფა, ცხადათაც მიადწია მის ყურს თვისი ხმა.

შუღამე გატეხილი იყო, როდესაც გულის ძიღიღან გამოღვიძა ძალუა-მართა შვილის ძახიღმა.

— დედი, დედი! შემოესმა დედაკაცს და თვალეფი ღია დარჩა.

ჯერ გონს ვერ მოვიდა ბეჩაფი, ეგონა მალხაზა ცოცხალი ჰყვანდა და ეძახდა, მაგრამ გონება რომ მოიკრიფა, შეშინდა, ათრთოღდა! გათენებამღის ქირის ოფლს ასხამდა.

ამის შემდეგ ძალუა-მართას ხშირად ესმოდა მალხაზას გაჭირებული ძახილი; იძულებული შეიქმნა სხვა დედაკაცი დაეწვინა ლამე თავისთან, მაგრამ იმანაც ვერა უშველა-რა. ან კი რა ფარხმალი იყო ვილაც მძინარა დედაკაცი მალხაზას წინააღმდეგ, რომელიც თავისუფლათ დადიოდა თავის სახლში და ხმას აძლევდა ხან აქედან, ხან იქიდან?!

XI

გაწამდა ძალუა-მართა. ნანინანატრი შვილი დაჰკარგა და განუწყვეტელი ცრემლითაც ველარ გაინელა ცეცხლი, ახლა ამ უშრეტელ გენიას აუტანელი გრძნობა დაერთო ზედ, ის გრძნობა, რომ დაკარგული შვილი მტრად გადაექცა თავის მშობელს და საიქიოდან მოსვენებას არ აძლევდა იმას. განსვენებული არამც თუ სიზმრათ ეჩვენებოდა მას სხვა და სხვა საშიშ სახით, ცხადლივაც შესძლო იქიდან ხმის მოწვდენა და ხშირათ ეძახდა გაჭირებულის ხმით.

შიშმა მოიცვა დედაკაცი და ძრწოლამ: ეშინოდა მას საყვარელი შვილისა, მის ხილვას უკრთოდა, მის ხმაზე თრთოდა და ეს უმზგავსი შიში გამოუთმელ ტანჯვას ჰბადებდა მის გულში, ტვინს ურევდა მას, სასხლს უშხამავდა.

— ვაიმე, შვილო საყვარელო, ვაიმე, რომ მოგისპე სიცოცხლე ტკბილი და დავიწვი! მყვედრიდი განა, შვილო, როდესაც უკანასკნელათ გაიბძოლე ჩემ უბეში და ბოროტათ შემომხედე.

— მე ვარ, ხალხო და ჯამათო, დამნაშავე, მე! ნეტავ მორჩილი არა მყოლიყო შვილი, იქნება არ დაეჯერებინა ჩემი სიტყვა და აგვედნოდა უბედურება. ეხლა რალა ვქნა, რალა ვუშველო ან იმას, ან ჩემ თავს?...

მაინც ველარაფერი უშველა ვერც მიცვალებულს, რომ განესვენებინა მისთვის და დაეწყნარებინა, ვერც თავის თავს, რომ ცოტა მაინც დაემშვიდებინა თავის გული და გონება. არამც თუ ვერაფრით განუსვენა თავის მალხაზას და ვერ მისცა

გზა ხსნილი საიქიოს, არამედ უმეტეს შეაშფოთა ის და წუთი-სოფლისკენ გადმოადგმევინა მის აჩრდილს ფეხი. ეს სულ დაქარბებულმა მწუხარებამაჰქმნა, რომელშიაც რაღაც ურჩობა იხატებოდა განგებისადმი, განუწყვეტელმა ტირილმა ჰქმნა ეს, რომ მკვდარს ფეხი გააქნევინა.

მართლაცა და ძალიან გადააქარბა ძალუა-მართამ. სადაური იყო?! სულ ტიროდა, არც ერთ ამბავს ცხოვრებაში, არც ერთ გაფანცქალებას ბუნებისა, არც ერთ მიმავალ წამს არ გაუშვებდა ისე, რომ ზედ თავისი მკვდარი არ დაეტირებინა. მზიანი დღე იყო, კაშკაში, ის გაიძახოდა:

— ყველა მზის სხივით ტკბება მშვენივრით, შენ კი შავ მიწას ამოჰფარებინარ, ვაიმე, ვაი!

ღრუბლიანი იყო დღე და წვიმდა, მაინც გასტიროდა:

— შავ მიწას ამოჰსცქერიხარ გულაღმა და ღვარი დაგდის ზედ მიწის ნაწური, ვუიმე, ვუუ!

სუყველაფერზედ ვაის აყრიდა საწყალ მიცვალებულს და უის აფენდა, არ დაასვენა იგი, ვერ მოასვენა. აკი საარაკო საქმეც დაემართა.

ერთხელ ნახირის მოსვლისას მორთო ძალუა-მართამ ბლავილი:

— შენი ღრუბელა წინ მოდის, შეილო, შენ კი არსადა ხარ, რომ მიეგებო და შემოაბრუნო, ვუი, ვუი, ვუუ!...

შემოლამებისას რომ მორთო ბლუილი, მრავალმა შეიმალა, რომ ისევ გასძახოდა. ეზოში იჯდა კუნძზე და ისე ტიროდა. სოფელი მთლად მიწყნარდა, ძაღლის ყეფაც კი მიჩუმდა. ძალუა-მართამ მაშინ-ღა დაუშვა ხმა და შინ შესვლა დააპირა, მაგრამ დასუსტებულიყო და წაბარბაცდა; იქვე ბოძს მიეყრდნო დასასვენებლათ. ამ დროს მოესმა ზურგთუკანიდან ნელი ხმა: დედი, დედი! თანაც იგრძნო, რომ კუნძის გვერდზედ ვიღაც იძროდა. შიშის ზარმა აათრთოლა დედაკაცი. უძლეველი რამ ძალა ეწეოდა მას მიეხედნა მოჩვენებისკენ. მარ-

თამ უნებლიეთ მიიღო იქით თავი და ნამდვილ თავის მალხაზა კი დაინახა კუნძზე ჩამომჯდარი. ჟრუანტელმა დაუარა ტანში, ბეწვი აუშალა. მალხაზა შეიძრა, აღგა, წელში გაიმართა, გადადგა დედისაყენ ნაბიჯი და ჩაანათა მას ჩასისხლიანებულის თვალები. მართამ ერთი კი შეჰკივლა და იქვე ჩაიკეცა.

სწორეთ ამავე დროს ჩანთავერიანთ ნინიკას გადმოევლო სასაფლაოზე და ენახა, რომ მალხაზას საფლავიდან შავი რაღაც ამოსულიყო და სოფლისკენ დაშვებულიყო.

XII

ამ ამბის შემდეგ მიცვალებული არამცთუ მხოლოდ ხმას აძლევდა დედას, თითონაც ხშირათ ევლინებოდა მას: ხან ლოგინზე დაუჯდებოდა, ხან უკან აჰყვებოდა ჩრდილივით, ხან ბუხრიდან გამოჰხედავდა ჩასისხლებული თვალებით, ხან ჯამჭურჭელს არახუნებდა, ან ხონჩებს აბრუნებდა. შეძრწუნებული დედაკაცი დღისითაც ველარა რჩებოდა თავის სახლში. მარტო და უცხო ვინმე უნდა ჰყოლიყო განუშორებლივ, მაგრამ ამითიც ვერა ეშველა-რა: კოჭლი ოსანა კი არა, თვით დავით-ღიაკვანიც გვერდზე უნდა ჩამომდგარიყო. აქ ისიც კი განცვიფრებაში მოიყვანა ამ ამბავმა და თვალები დააქყეტინა.

— ნეტა რა ჰსურს იმ საწყალს, ან რა დარჩენია ამ ქვეყნათ ისეთი, რომ ესე დაუდგომლათ მოიბძვის აქეთკენ? ყოველივე საეკლესიო წესი მიგვიდევნებია, ყველაფერი შეგვისრულებია, არა დავგიკლია-რა და რაღა აღონებს იმ უბედურს?!—ამბობდა დავით-ღიაკვანი და ახალი ველარაფერი მოეგვარებინა.

— აგერ, დავით, მალხაზას ხმა მესმის და თითონაც მალე მომეჩვენება,—თქვა მართამ და წალოს დააშტერდა.

— ჩვენთან არს ღმერთი!—გადიწერა ღიაკვანმა პირჯვარი და ქუდს ხელი სტაცა.

ამ გაქირვებიდან ისევ ოსანამ გამოიყვანა ძალუა-მართა: ურჩია მკითხავისთვის ეკითხინებინა. დიაკვანიც მიემხრო ოსანას. მაშ რა უნდა ექმნათ? ღვთის გზით რომ ვერ მიაგნეს მიცვალებულის გასაგისს, ეშმაკის გზას მაინც უნდა დასდგომოდნენ: ორივე გზა ხომ საიქიოსკენ მიდის.

გ. ბაწნოვა.

მ ს ხ მ ე რ კ ლ ი

გომედიას სამ მოქმედებად

აღფ. დოდესი.

მოქმედება მეორე

სტენა წარმადგენს მდიდარი მხატვრის სახელმწიფოს. პატარა, კობტად მოწეობილი და მთლად სუნსელებით გაუღენთილი ოთახია. მოღბერტი ზაღისანდრის ხისაა; აჯანჯრებს ვარდის ოფრო შირმები აქვს აფარებული. ძველებური შიფონერკები, ოფიოფური, მინახქრის ნიფთება, მუმიები, დაშნები, აღლებარდები, სხვადასხვა გვარი არადი და წვრილი ნიფთები მოსწანან ეტაფერებზე. შიგნით, შუა-გულ დიდი ოფანჯარაა. ოფანჯრის მარჯვნივ, სიდრმეშავე, სასტუმრო კარებია, შიგნიდგან იღება. მარცხნივ სხვა ოთახებში გამავალი კარებია. აჯანსტენაზედ მშვენიერი ბოურო სდგას ლაქ-დაკრულ გამოსაწევ ოფიცრითურთ. სიდრმეშივე, ოფანჯრის წინ, ძაღიან დაბალი და კანიერი ტახტი სდგას.

ანრი (გაჯავრებული გააგდებს ხელიდგან კალამსა და სავარძელში გადაწვება). გავათავე! მეგონაკი დისასრულს ველარ ველირსები-მეთქი... (დაწვრილს გადათფაღიერებს). საბრალო კლემანსი! რას იფიქრებს, რომ წაიკითხავს? (ნამუნს გაჯავრებული). ნელო, შენ ეი... ნუ აბრაგუნებ!

*) იხ. „მოამბი“ № 9.

ნაძუნა (ფრთხილად დაჭკეტავს კარებს, სკამს თავისს ადგილას, ავანსტენაზე, დასდგამს ჩუბათა, თითებს ტუჩთან მიიტანს და ადნაფის ხმით იტყვის): ნამუნი ჩუ... მუსი ჯავრობს... (წავა და სიღრმეში მდგომ ტახტზე წამოწვება).

ანტი (წერილს კითხულობს): „კეთილო მეგობარო, ყველაფერს ბოლო და დასასრული აქვს, ძალიან კარგსაც კი. აგერა შეიდი წელიწადია ერთმანერთს ვეკუთვნით...“ შეიდი წელიწადი!.. მაშასადამე, შეიდისწლის სიცოცხლე, სიყვარული, ერთგულობა და სრული უარყოფა ყოველისთვისა მე შემომწირა... ყოველივე მიატოვა და დაივიწყა, რომ მე გამომყოლოდა... ჩემი მეგობარი, ამხანაგი, ჩემი საკუთრება და ნივთი იყო და უცბად... (წერილზე უჩვენებს). უცბად აი, რა მიუვა!.. (გაჩუმდება ჩუმად და დაცინვით კითხულობს ისევ წერილს). თქმა არ უნდა, სასიამოვნო წერილია... ფილოსოფიურის აზრებით აღსავსე... ხე-ხე-ხე-ხე!.. აქ ცოტათი ხუმრობაც-კია: „შეიდი წელიწადი, ჩემო ლამაზო, სამხედრო სამსახურის ვადაა, რომლის შემდეგაც სრულიად თავისუფალნი ადამიანი“... ხე-ხე ხე!.. რა სისულელე, სიმკაცრე და საძაგლობა!.. არასოდეს ასეთს საზიზღარს წერილს არ გავუგზავნი. (წამოდგება, წერილს ბიურთხეში მიადებს და ადეკვებუდი წინ და უკან გადი-გამოდის). არა, ეს ტყუილი რა საჭიროა? ასე მდაბლად და მოტყუებით განშორება რა საჭიროა? ის არა სჯობიან, განა, გულწრფელად და პატიოსნურად ვაცნობო, რა მიზეზია, რომ თავს ვანებებ?... არა, ეს უფრო ადვილი და უფრო პატიოსნურიც იქმნება... მაგრამ... არ შეიძლება... არა, არ შეიძლება! მაშინ უნდა ყოველივე ვუამბო, ჩემი საიდუმლო გავუხუთავო... ამისი უფლება-კი არა მაქვს. და მეორეც, განა, ასეთ მიზეზებისა გამო დამთანხმდება და გამშორდება?..

ვიცი, რა ადამიანიცაა! მოისურვებს მუშაობასა, საკუთარის შრომით ცხოვრებასა და ჩემთან ერთად ყოველგვარს სიღარიბესა და ნაკლულოვანებას იტვირთებს... ამაზე-კი ვერ დავთანხმდები. ჩემთვის, როგორც ვსთქვა, კარგი იქმნება, მაგრამ იმისთვის?.. (ბიუროსთან მივა). მაშ, თუ აგრეთ, ეს წერილი ყველას სჯობიან... (წკრიალს აიღებს). არა, რაღაც სიმხეცე, შეუბრალებლობა, სინდის-გარეცხილობა და საძაგლობაა, მაგრამ... მარგაროც უთუოდ ასეთს ბარათებსა სწერს ხოლმე თავის სულიკოებს, თავს რომ მოაბეზრებენ და მოშორებას მოინდომებს... ასეთს წერილს მართლაც შეუძლიან ყოველგვარი სიმპატია და სიყვარული უცბად დაუკარგოს, მოუშხამოს ადამიანსა... მით უკეთესი, თუ ასე იმოქმედებს. დეე, შემძიძულოს, მარტოდ მე ვიტანჯო! (წკრიალს დაჰყვება).

ნამუნა ანრი.

ნამუნ! ტახტიდან). აქა, მუსი!

ნამუნა ანრი.

როგორ, ისევა წევხარ? ყველაფერი რიგზე დაალოგე? გაათავე.

ნამუნა ანრი.

ყველაფერი გაიტანე, რაც-კი გამცემდა: ნახატები, სურათები, ტანისამოსი?

ნამუნა ანრი.

(დევნიდან უჩვენებს). ი! ყველა აქა (შეიკრე ოთახზე უჩვენებს).

ნამუნა ანრი.

კარგი, მაშ... უნდა დაიკეტოს შხოლოდ და გასაღები შეინახოს... თორემ თუ შევიდნენ, მიჰხვდებიან... ჩვენი სურათებიდგან რაღამდენი ჩამოიტანე? (სახედასწრის მიჰხვდ-მიჰხვდავს). ოთხია... კმარა... (ჩამოიღებს ერთ-ერთ მფლბერტიდგან ბრწყინვალის ფეხს ხვერდის ქუდსა და ნამუნს გადაუდებს). ეს ქუდიც წაიღე... იციან, რომ ამისთანა რამეებს არა ვწყალობ... ამ გონტოსავით ხელთყურა და კოპწია უნდა ვიყო, რომ ასეთი ქუდი დავიხურო!.. ეს იმ მხატვართაგანია, რომელთაც ჰგონიათ ხელოვნებისათვის ნი-

ღაბის ტარება უთუოდ საჭიროაო. (ნამუნს ქუდს შე-
 ორე ოთახში გაიტანს). საბრალო დედა! როგორ კმა-
 ყოფილი დარჩება, ამ სიმღიდრეში რო მნახავს!
 (წეკრძას დაჭეულებს, წამეფიც ხელში უჭირავს). მაინც
 ეს კომედია მძიმე ასატანია! (ნამუნს, წამეფიც ოთ-
 ხიდან უკან გამოდის). კარგი, ნამუნ, შენი დღეს
 კმაყოფილი ვარ, მაგრამ, იცი რა არის: ხომ იცი,
 ჯოხით ცემას გემუქრებოდი ხოლმე... მაგრამ აქამ-
 დის ჯოხის გემო არ გაგიღია, — იცოდე, თუ?..

ნამუნა. (მოკრძალებული დიმილით) უ—ალოაჰ! მუსი კარქი!
ანრი. გაიგონე: მაგრამ თუ ოდესმე დაგიუბედნია, რაც აქ
 ამბავი ხდება, — გეფიცები, მაშინ-კი ველარ გადამი-
 ჩები და გაქმევ ჯოხს, — როგორც შენ იტყვი ხოლ-
 მე, — იმდენსა გცემ, რომ თქვენს ქვეყანაში არც
 ერთს ვირს არა ჰზმანებოდეს იმდენი ცემა! გესმის?..
 (შეშინებული ნამუნს უკან-უკან დაიწეოს). მაშასადამე,
 ენა მაგრა დაიჭი...

ნამუნა. ნუ გეშინიან, მუსი...
ანრი. (იქით). საბრალო! კარგია, რომ საქმე მუქართთ თავ-
 დება ხოლმე. (ხმა-მადლა). აქ მოდი; აჰა, წაიღე და
 მადამ კლემანსს მიუტანე. უთხარი, რომ... მაგრამ
 არა, ნურას ეტყვი. მიეცი წერილი და სხვა არასფე-
 რი, ყოველივე შიგა სწერია... (ნამუნს წეკრძას გამო-
 ათმეფს). ქვეით რომ ჩახვალ, ბიძია ჟუსტენს მოა-
 გონე, რომ დღეს ჩემი ბინა დასახელოსნო აქ არის...
 არავის უთხრას, რომ იქ, მაღლა სართულში, ვდგე-
 ვართ.

ნამუნა. (კარებთან მიიხრბენს და მთლად გამოადებს). ი!.. მუსი...
 ნახე!..

ანრი. რა არის?

ნამუნა. (კარებზე მიკრუფს სადარბაზო ბარათს უჩვენებს). ნახე?

ანრი. ა-ა! ეგ კარგია... ჩემი სადარბაზო ბარათი მიაკარ?..
 კარგა მოგიფიქრია.

- ნამუნა (იგინის). ვინც მოვიდა, იფიქრა, შენი სახლი აქა. წი-ხი-ხი-ხი!..
- მარგარო (კარებში გამჩნდება). შენ ეი, თურქო, რასა შერე ბი (თავს შემოჭყეფებს და სახელოსნოში ანრის დაინახავს). ეჰე, თქვენც აქა ხართ? (შემოდის).

გამოსვლა მმორე

იგინიე და მარგარო

(ბრტყელი, გაწითლებული სახე და ქერა ბაკენბარდებო აქვს).

- ანრი (წინ შეეგებება და დაბადის ხმით სწრაფად ეტყვის): ა, გამარჯობათ, მარგარო, გამარჯობათ...
- მარგარო. მე თქვენგან მოვდივარ—იქ, ზევით, ვიყავი... (მიიხედ-მოიხედავს). როგორ, ახლა გონტოს სახელოსნოში მუშაობთ?
- ანრი. ჩუუ, ჩუუ!.. ამ ჟამად ჩემი ბინა ეს არის... მერმე აგიხსნით, რათაცა...
- მარგარო (მოუხეშავად იგინის). რა უნდა ამიხსნათ, ისედაც კარგად მესმის... (გათამაშებით). უთუოდ ვინმე ლამაზ გოგოს უცდით და არ გინდათ მესუთე სართულში აიყვანოთ... და მეორეც, არც ისე ლამაზათა გაქვთ იქაურობა მოწყობილი, რომ პირველად ნახვისათვის სასიამოვნო იყოს...
- ანრი. რა მიხვედრილი კაცი ხართ!.. კი არა დაგემალემათ-რა და!
- მარგარო. ეჰ, საყვარელო, ცოცხალი ბუნების პატრონები ერთმანერთს ყველაფერს მალე მიუხვდებიან ხოლმე.
- ანრი (ნამუნს, რამეჯივ კარებთანა სდგას). შეგიძლიან წახვიდე, ნამუნ.
- მარგარო. ეი, თურქო! ძირს რო ჩახვალ, ჩემს კაბრიოლეტს ყური უგდე. ჟუსტენს ცხენისა ეშინიან.

ნამუნა (სიხარულით ხტის). ო! ცენი, ცენი!.. კარქი!..
(მირბის).

მარგარა (კარებს ჭკეტავს). ხუთიოდ წამს ხომ კიდევ შეგვიძლიან ვილაპარაკოთ?

ანრა. საქმე იმაშია, რომ, იცით...

მარგარა. ეჰ, ნუ სწუხართ; პირველად ნახვისას უთუოდ დაიგვიანებენ ხოლმე, ჩვეულებათა აქვთ; მერე-კი, ჩვენი საქმეა... და ამას გარდა, ვნება ვნებათ დარჩება, ჩემო ძვირფასო, და საქმეც ხომ უნდა გაკეთდეს... მითხრეს, რომ გუშინ საღამოთი ფაბრიკაში ყოფილხართ ჩემსას?

ანრა. ჰო, მაგრამ...

მარგარა. ცოლმა მითხრა... დიდ-ძალი შპალერები შემომიკვეთეს, იმისათვის წავედი... (უურში ჩასჩურჩულებს). ორი კაი გოგონაც ჩამივარდა ხელში... სულ ახალგაზრდები... თეატრში მყვანდა, შატლესი... მართლაც-და, საუცხოვო წყვილია! თორემ აი, ჰნახავთ.

ანრა. მოვედი, რომ...

მარგარა (იღიანის). ჰო, ვიცი, ვიცი!.. იმიტომ, რომ ბარათის ვადა, წარსულ თვესავით, ახლაც სხვა დროსათვის გადაგვედვა, არა?

ანრა. მართალია, მაგისტვის მოვედი.

მარგარა. ძალიან ვსწუხვარ, ჩემო კარგო, მაგრამ... არაფრის გულისათვის არ შემიძლიან!

ანრა. ნუ თუ?.. (თავს იმაგრებს) კარგი.

მარგარა. ჯერ ერთი, ეგრეც რო მოვქცეულიყავ, ცუდს სამსახურს გაგიწევდი...

ანრა. ოჰ, მიყავით წყალობა და მაგ კაი ფრაზებს ტყუილად ნუ ჰხარჯავთ, მარგარო!.. სამსახური მუდამ სამსახურია: ცუდია ხოლმე მხოლოდ მაშინ, როცა უარს გვეუბნებიან. მაგრამ, როგორც იცოდეთ, ისე მოიქეცით; ამ ჟამად, მართალია, საქმე ცოტა დამეცარა, მაგრამ არა უშავს-რა...

მარგარო (მხრებს აიწვევს). საქმე ცოტა დამეცარაო?.. ამას უყურეთ ერთი-და!.. თითქოს არ ვიცოდე, რომ თავი უკვე მარყუჟში გაქვთ გაყოფილი და ენა გადმოგდებულა... კარგით, ტყუილად ნუ უარობთ. თქვენზე უკეთ თქვენი მდგომარეობა მე მაქვს შეტყობილი... (ანრი მოუთმენელად შეიარსევა). (მარგარო ხმას დაუდაბლებს). პირველი დღე ხომ არ არის, ჩემო კარგო, რაც თვალს გადევნებთ. დიდი ხანია, პირ-ქარმა დაჰბერა და აღარაინ რას გიკვთავთ, სამუშაო აღარა გაქვთ. რასაკერელია, უნებურად ბინა უნდა გამოგეცვალათ, ავეჯი და მოწყობილობა გაგეყიდნათ. და ამ დღეებში...

ანრი. M-er მარგარო! ეგ ხომ ჯაშუშობაა!

მარგარო. რასაკვირველია! საჭირო იყო დაწვრილებით მცოდნოდა თქვენი გარემოება, რომ როცა უკანასკნელს გროშებს მიჰხარჯავდით, სწორედ მაშინ მხსნელად ეს პირობის წერილი გამოგცხადებოდათ!.. (ჯიბიდან გერბის ქაღალდზედ დაწერილს პირიბას ამოძლებს).

ანრი (ზურგს შეაქცევს). ისევ თქვენსას იმეორებთ?.. მაგ პირობით, თუ ღმერთი გწამთ, თავი ნუ მომაბეზრევით.

მარგარო (უკან მისდევს და ხმა-მადლა უკითხავს): „მე, ქვემოთ ამისა ხელის მომწერელი, პატრონი სენ-ჟაკის მიდამოებში მდებარე შპალერების ფაბრიკისა, პოლენ მარგარო...“

ანრი. არა, მითხარით ერთი, ეს ოინები რა საჭიროა, როცა იცნით—თქვენთან სამსახური არა მსურს და არც-თუ ოდესმე ვისურვებ?

მარგარო. პირობები ძალიან სახეიროა.

ანრი. დამეკარგეთ აქედან! (მოჯებურტს მიუჯდება).

მარგარო (უკან მისდევს). წელიწადში თხუთმეტი ათასი ფრანკი!

ანრი. ტრა-დერი-დერა!

მარგარო. და მუქთი ბინა ფაბრიკაშივე.

ანრი. ყურის გდებაც-კი არა მსურს... ტრა-დერი-დერა-ლა-ლა-ლა!

მარგარო (ქაღალდს ჯიბეში ჩაიდებს). ჰო, ჰო, ვიცი, გავიგე... ტრა-დერი-დერა-ლა-ლა და სხვ. მხიარული სიმღერაა, არა! დიდებისა, სახელისა და ხელოვნებისათვის მთელი სიცოცხლე მშიერმა გაატაროთ... ტრა-დერი-დერა! წელებზე ფეხს იდგამდეთ და ერთს წამს არ ისვენებდეთ... ტრა-დერ-დერა! და ორმოც-და-ათის წლისა სადმე მშიერი გადიღრძოთ, გაყინულ სახელოვნოს ბნელა კუთხეში. ტრა-დერი-დერა-ლა-ლა-ლა!.. (დაჯდება). თქმა არ უნდა, სახალისოა!

ანრი (იციხის). ჭკვიანი სიტყვა მოსასმენადაც სასიამოვნოა. მართალი ხართ, მარგარო; ძან უწყობთ ხელს ხელოვნებასა!

მარგარო. არა, გიჟებს რისთვის წავახალისებ! მითხარით, განა, უგუნურობა არ არის ამ თქვენს სიღარიბეში სერიოზული მხატვრობა... ე. ი. შექმნა ისეთ სურათებისა, რომლებსაც არავინ არა ყიდულობს? დღეს, ჩემო კარგო, მთელი ძალა მრეწველობის ხელშია, მხოლოდ და მხოლოდ მრეწველობას უნდა მოჰკიდოს ხელი ადამიანმა. ერთად-ერთი გამარჯვებული მხატვრები ასინი არიან, ვინც ჩემსავით ხელოვნება საფაბრიკო წარმოებას დაუკავშირა და წარმოშობა...

ანრი საბერიკაო მხეცი, ე. ი. ორ-თავა ხბო, რომელსაც დღეს სამრეწველო ხელოვნებას უწოდებენ.

მარგარო (დაზიზღებით). აბა, რას ამბობთ!

ანრი (წამოდგება). ვიცნობ იმ მხატვრებს, რა შეილებიცა ბრძანდებიან! ეს ის ვაჟბატონები არიან, წუმწუმის კოლოფებზე რომ ძველის ხელოვნების ნიმუშები გამოჰყავთ. საკვირველი აღარ უნდა იყოს, მაშ, თუ მალე მილოსელს ვენერას მუცელში ციფერბლატს გაუკეთებენ და სასადილო ოთახების საათის სახით ქვეყნად მოჰფენენ გასასაღებლად!

მარგარო (წინადად). მერე, რა დიდი უბედურება ეგ იქნება? გაიყილოს, თორემ. (სცენის უკანადაცხად სიმღერის ხმა ისმის):

„ვებრძვით ქალაქის მკვიდრებსა!..“

ანრი (მარგაროს). აი, ეს თქვენ შეგეხებათ! (კარები გაიღება).

გამოსვლა მისამი

ივინიგე, ჟურდეილი-მამა, მკრე პიპეტი.

ჟურდეილი-მამა (მეტად მხიარულად შემოდის, ჯახს აქნევს და მღერის).

„არასოდეს სამშობლოში...“

(უკან მიბრუნდება). მოიცა, ჯერ ნუ შემოხვალ... მერე დაგიძახებ...

მარგარო (შემკრთალი და თვალებ-დაჭყეტილი ჟურდეილს-მამას შესცქერის). უფალო შემიწყალენ, ეს რა არი?

ანრი (მამას მიეკებება). გამარჯობა... როგორა ხარ?

ჟურდეილი-მამა (დოფაზე ხელს გაუწყაპუნებს). შენ, შენ როგორ-ლა ხარ, არამზადავ? შენ უნდა გიკითხოთ, თორემ ჩვენ რა?

მარგარო (ანრისთან მივს). მაშ აგრე, საყვარელო მეგობარო, როცა-კი მოისურვებთ, ამ ჩვენს ბარათზე ხელს მოაწერთ და...

ანრი. არასოდეს...

მარგარო. თქვენ მხოლოდ თვალით მანიშნებთ და... მშვიდობით. (მამასაც თავს დაუკანვს). მაქვს პატივი გამოგემშვიდობოთ.

ჟურდეილი-მამა (თავს უკრავს). M-er... (იქით). კაი მოგივა, კაი რამ შენა ხარ! (იფინის).

მარგარო (იქით, გასვლისას). რასა ჰგავს! (მიდის).

ანრი. მარტო ხარ? დედა სადღაა?... ან ლუიზა?

ჟურდეილი (კარებს გაჭყურებს). უთუოდ მალე მოვლენ.

ჟურდეილი-ძაძუ. არა, წარმოიდგინე, დღეს დილით, ის-კი იყო ყავასა ვსვამდით და ვნახოთ, ზარი დაირეკა... ისე წყნარა, ნელა, გეგონებოდა, ვინმე გლახააო... და შემოვიდა— იცი, მერე, ვინა?.. არა, სწორედ სასაცილოა! აბა, გამოიცანი, ვინ უნდა ყოფილიყო?.. ვინა-და, პიპეტი! გახსოვს? ჩემი ძველი მეგობარი პიპეტი!.. (პიპეტს ეგონა შეძახიანო, შემოვა და ფრთხილად გადასდგამს წინ ბიჯსა. გარეჯნობით, პატარას ტანის, მეტად გასუნებული კაცია; თმა გრძელი აქვს, მხრებზე აყრია წუბისად, წივი შლახა ჰსურავს; გულზე ვეება, ხელში დასაჭერ სარკის ტელა ღარნეტი ჰჭიდა. მთლად ერთიანად ჟურდეილის-მამის კარკატურას წარმოადგენს, მხოლოდ ცოტა დაპატარავებულს. ილიაში სურათი უჭირავს).

ანრი (პიპეტს ვერ შეგნიშნავს). როგორ, ის უჩალი! მერე, როგორ გაბედა? (პიპეტი საჩქაროდ და ჩუმად უკანვე გაბრუნდება).

ჟურდეილი-ძაძუ. ჩუ... ნელა!.. აქ არის... ჩუმათ... საცოდავი, იცი, თურმე ვცდებოდით იმის შესახებ.

ანრი. ფულები დაგიბრუნა?

ჟურდეილი-ძაძუ. ჰო... თითქმის რომ აგრეა საქმე. მირჩევს, ერთს მეტად სახეირო საქმეში მივიღო მონაწილეობა... შენთანაც იმიტომ მოვედი, რომ მოგლაპარაკებოდით... აი, თორემ ჰნახავ... პიპეტი! მოდი, რა-ლა, ბებერო... პიპეტი! (პიპეტი შემოვა. ჟურდეილი გულკეთილად უღიშის). შემოდი, შემოდი.

ანრი (ცოვად). გამარჯვებით. (პიპეტი თავს დაუკრავს და წიბარბაცებს).

ჟურდეილი-ძაძუ. (დაიჭერს). ფრთხილად... (შვილს). ცოტა შემკრთალია, გესმის... სცხვენიან... და მეორეც, გამოგრიტყდები, ცოტა ვისაუზმეთ, იქ... ფილიპესთან და თითო ჭიქა 1811 წლ. თეთრი ღვინო დავლიეთ, ნამდვილი კუდიან ვარსკვლავის ღვინო, გესმის... ხე-

ხე-ხე-ხე! პიპეტ! (ნიდაუვს მიხედის. პიპეტი ფეხზე ძლივსა სდგას).

ანრი (დიმილით). აჰა, ეხლა-კი მესმის!.. კიდევ იმიტომ იყო, რომ ცოტა შენც... ისე რაღა...

უგრძელი-ძაძა. რას იზამ! პიპეტის მოსვლა ცოტათი მაინც არის უნდა დაგვენამა. (პიპეტს მსახრზე ხელს დაჭკრავს). ხომ იცი, როგორც შენთვის ფრანკეიროლია, ისე ჩემთვის ეს არის... მართლა, ჯერ არ გინახავს ფრანკ... (იქით) აკი არ წამამცდა!

ანრი. რა არ მინახავს?

უგრძელი-ძაძა (აბნევით). მინდოდა მეკითხნა, არ გინახავს... ე. ი. არ გაგიგია-მეთქი?.. ფუ, დალახვრა ეშმაკი! სულ დამავიწყდა, რა უნდა მეთქვა.

ანრი (იღიმება). ეგ უთუოდ სულ კუდიან ვარსკვლავის ღვინის ოინებია.

უგრძელი-ძაძა. მართალია, მართალი, ღვინის ბრალია. (პიპეტს დიმილით შეჭურვებს).

პიპეტი (სმა-მადლს და უზრუნველად სხრხრებს). ხა! ხა! ხა! ხა!

უგრძელი-ძაძა (მსახრზე ხელსა სცემს). აი, ეშმაკმა-კი წაილო შენი თავი, ბებერო, აჰა! რა მხიარულია ეს დასაქცივი! მახსოვს,—ეს რომ სახელოსნოში შემოვიდოდა ხოლმე, ყველას გულზე მოეშვებოდა. ყველას რაღაც ნუგეში მიეცემოდა ხოლმე!..

ანრი. მართლა რომ მხიარულია.

უგრძელი-ძაძა (პიპეტს). რატომ არ დაჯდები, მეგობარო?.. მოიცა, აგრე უფრო სუბუქად იქნები (სურათს გამართმევს და სხელოთი გასწმენდავს).

ანრი. ევ რაღა არის?

უგრძელი-ძაძა (მნიშვნელოვანად). ჩემი უკანასკნელი სურათი „ადონისის სიკვდილი.“

ანრი. აჰა, გაათავე?

უგრძელი-ძაძა. ერთი შეპხედე-ღა... ჰა? მგონი, რომ კარგად გამოვიდა, არა? (ჭერს თითით ანიშნებს, რომ კარგია).

- ანრა (ხელში სუკათი უჭირავს). ჰო.
- უურდელი-ძამა (ზიპეტს ჩუმათ). ჰუურს. (ხმა-მადლა შეიღს).
 შეჰხედე ერთი, შორის მანძილი როგორ არის გამო-
 ყვანილი-და... რა სიღრმეა, ჰა!.. რაღაცა სიტბო
 ეტყობა თითქოს!.. სულ ცხებით არის გამოყვა-
 ნილი... (ზიპეტს). შენ რაღას იტყვი, ჰიპეტ, რო-
 გორია?
- ჰიპეტი (სეჩიფხილად). ხარია, ხარი.
- ანრა (შიუბრუნდება). რაო?
- ჰიპეტი. ხარი.
- უურდელი-ძამა. ჰო მართლა! ამ სიტყვას ჩვენს სახელოსნოში
 ვხმარობდით ხოლმე... როცა ბარონთან ვმუშაობ-
 დით... თუ რომ ვისიმე ნახატი ლამაზად, არა ჩვეუ-
 ლებრივ კარგად მიაჩნდა, ამ სიტყვით ახასიათებდა
 უთუოდ: ხარიაო!.. მაშ, გგონია, ბებერო, რომ ხა-
 რია?.. მეც მაგ აზრისა ვარ (შეიღს სუკათს ჩამოაწ-
 თმევს).
- ანრა. აიქ დადე... როცა ჯაქსონის აგენტსა ვნახავ, ვეტყვი
 წააღებინოს.
- უურდელი-ძამა. შემეძლო თვითონ მე მიმეტანა...
- ანრა (საჩქარად). არა, არა... რა საჭიროა... ამ დღეებში
 უთუოდ ვნახავ.
- უურდელი-ძამა (იღიმება). საქმე ის არის, რომ აქ... (ჯიბეზე
 ხელს დაირტყავს).
- ანრა. კარგი, მაგისათვის შე ვიზრუნებ.
- ჰიპეტი (ჩუმად, მამას) საქმეზე მოელაპარაკე, რაღა...
- უურდელი-ძამა. ჰო, ჰო, ახლავე... (სახელსწრის ათვლივებს).
 მართლა, ანრი, ჯერ ხომ ახალს ბინაზე გადმოსვლა
 არ მომილოცნია... რა სიმდიდრეა და რა მორთუ-
 ლობა, შეიღებო!
- ანრა. ჰო, არა უჭირს-რა.
- უურდელი-ძამა. არა უჭირს-რაო?.. გესმით!

ზიზუტი (თვალთან თავისს ვეება ჯიჯნეტს შიიტანს). ოჰო! უთუ-
ოდ ცოტა არ დაგიჯდებოდათ.

ჟურდეილი-ძამა (იფინის). ხა-ხა ხა! ექსპერტმა როგორ მალე
შეჰნიშნა-და!.. გესმის, რას ამბობს?

ანრი. დამფასებელი ხომ არ არის?

ჟურდეილი-ძამა (სასელოსნობში გადი-გამოდის). დიახ, დამფასებ-
ლობს, ვაჭრობს იშვიათ ნივთებითა, აღადგენს სუ-
რათებს, ძველი მხატვრობა ახალს ტილოზე გადააქვს
და, ვინ იცის, კიდევ რა ოსტატია! ყველა ხელობა
იცის. და ახლა-კი გამოიგონა ახალი საშუალება
სურათების გაახლებისა...

ზიზუტი (იქით). ძლივს!

ჟურდეილი-ძამა (ეტაჟურიდგან მინანქარ-გადაკრულს თეფშს კადმ-
იდებს). ოჰო! შენც გაგიტაცა კერამიკამა?..

ანრი. მე? არა.

ჟურდეილი-ძამა. როგორ თუ არა! მაშ, ეს რა არის!.. რა მშვე-
ნიერებაა!.. ჩემს პალისს საუცხოვო წყვილობას გაუ-
წევს!..

ანრი (საჩქაროდ). სამწუხაროდ... საჩუქრათა მაქვს მიღებუ-
ლი და არ შემოიძლიან...

ჟურდეილი-ძამა (გულნაკლულად). მე ეგ არც-კი მიფიქრია...
მადლობა ღმერთს! მე თვითონ საკმაოდ მდიდარი
კოლექცია მაქვს. (ზიზუტს). კლუნის მუზეუმი ოცი
ათასს ფრანკს იძლევა.

ზიზუტი (ჯიჯნეტს გაიკეთებს). ოცი ათასს ფრანკს!.. მაშ, შე-
გიძლიან...

გამოსვლა მმოთხა

იგინივე და ნამუნი.

ნამუნი. გამარჯობა!

ჟურდეილი-ძამა. აჰა, შენა ხარ, ყაჩაღო?.. (ზიზუტს). 'შენ ხომ
ჯერ არ იცნობ, ჩემი შვილის ყაჩაღია; შეჰხედე, აბა,
რა ტიპია.

- ანრი (ნამუნისაკენ წავა). ჰ, რაო?
- უურდელი-ძამა. ეი, ნამუნ, აქ მოდი!
- ანრი (მამას). უკაცრავად... ერთს წამს. (ნამუნს). ნახე?
- ნამუნი. ი-ი!
- ანრი. მერე, რა გითხრა?
- ნამუნი. მაყაშ, არაფერი. ნამუნი წიგნი მისცა... მადამა წიგნი აიღო... გითხრა: „ოი, ღმერთო, ღმერთო! მერე თეთრი იყო, თეთრი, ხელი კანკალებს, როგორც ბებერი...“
(ანრი ზირს შიიბრუნებს, რომ მღელვარება დაჭყარას).
- უურდელი-ძამა (მარცხნივ ჰიპეტს ესაუბრება). მაშ, რამდენი გინდა? ოთხასი თუ ხუთასი?
- იბეტი. ხუთასი, ჩემო მეგობარო, ხუთასი ფრანკი.
- ნამუნი (მარჯვნივ, თანაგრძობით შექუქუბს ანრისა). რათა, მუსი, რათა? შენა იტირა?... გოგო-და იტირა?... რათა გოგო?... გოგო ფინთი... დოლი-ლაკდარი ოთხი გოგო იყო, ოთხი... მაყაშ იტირა, არაფერი... სულ გაიცინა, სულ გაიცინა... (იფანის).
- უურდელი-ძამა. მაგას რას უამბობ, ნამუნ? უთუოდ სასაცილოო რამ იქნება? ის ხომ არ არის, ალაჟირი როგორ აიღეს? (ჰიპეტს). ე, მეგობარო, უნდა ყური ღაუგლო ალაჟირის აღებას როგორ მოუთხრობს!.. (ნამუნს). აბა, პატარა მაიმუნი, მოდი ერთი, გვიამბე.
- ნამუნი (გაჯავრებული). მე ნამუნი, არა პატარა მაიმუნი... თუ მე პატარა მაიმუნი, შენა ბებერი მაიმუნი... (ჰიპეტსე უჩვენებს) ეს უფრო დიდი ბებერი მაიმუნი... აგრე არა მინდა თქვა. (ბურხუსში გაეხვევა და თავმოწონებული გაჭმარდება).
- უურდელი-ძამა (ჰიპეტს). ხა-ხა-ხა! ჰხედავთ, როგორი წყენა სცოდნია ამ ყაჩაღისა?... ანრი!
- ანრი (ფიქრიდან გამოეკვივა). მამი!
- უურდელი-ძამა. უბრძანე ერთი, ალაჟირის აღება გვიამბოს... პიპეტმა გაიგონოს.

ზიპეტი (ჩუმად). სჯობდა საქმის თაობაზე მოჰლაპარაკებო-
დი?..

ყურდელი-მამა (ჩუმადვე). ჰო, ჰო, ახლავე, მოიცა.

ანრი. ნამუნ, გვიამბე, გეთაყვა, თქვენი ქალაქი ფრანგებმა
როგორ აიღეს?

ნამუნა (რბილად). თუ შენ გაიცინა, ნამუნი თქვა...

ანრი (ღიმილით). ჰო, კარგი, კარგი, გავიცინებ, გვიამბე,
აბა.

ნამუნა. აი! ჯერა მოიდა ინგლიზი, დიდი ზარბაზანი—ბუმ!
ბუმ! ბუმ! არათფერი წაიღო, წავიდა.—ჰორტუგიზ-
და მოიდა, კიდევ ზარბაზანი—ბუმ! ბუმ! არათფერი...
წავიდა.—ულატრიხია მოიდა, ზარბაზანი—ბუმ! ბუმ!
არათფერი, წავიდა. ფრანსუზ მოიდა, ტარა-ტატა,
რატატა, რატატა! ქნა..—ყველა წაიღო. (ყველანი
იცინიან).

ყურდელი-მამა (ზიპეტს). როგორ მოგწონს, ჰა? ხომ ცოცხლად
დაასურათა! ტარა ტატა! ტარა-ტატა! თითქოს თვა-
ლითა ჰხედავ, ჩვენი ვენსენის მსროლელი ჯარი
როგორ მიდისო!.

ზიპეტი. მართალია, ძალიან კარგია... ტარატა! ტატა! მაგ-
რამ, ერთი ჩვენ საქმეზედაც მოელაპარაკე-და...

ყურდელი-მამა (მოუთმენელად). ჰო, კარგი!.. ეი, ყაჩაღო, ყო-
ჩაღ, კარგი ხარ, მაგრამ ახლა მეორე ოთახში მიბრ-
ძანდი და იქ აბრახუნე, რამდენიც გინდოდეს!..
(შეიქც). ამ ველურებს შესანიშნავი ყურთა სმენა
აქვთ და ჩვენ-კი არ გვინდა, რომ დრომდე ეს საქმე
გამოვამყლავნოთ...

ანრი. რა საქმე?..

ყურდელი-მამა. აის, ახალი საშუალება... ჰიპეტის გამოგონება...
გასაკვირველი რამ არის სწორედ... ამ საშუალების
წყალობით ამიერიდგან ძველობა სურათებისა გაუქ-
მებული იქმნება... საუკეთესო ნახატები მუდამ. ახ-
ლები იქმნებიან!

ანრი. ნუ-თუ მართლა? (ხამუნს). წადი, მეგობარო. (ხამუნსი მარცხნივ გავა).

ჟურდელი-ძაძა. გესმის, პიპეტს მთელს ქონებას შესძენს!.. და აი, ეს კეთილი ადამიანი ამ ქონებას შუაზედ მიყოფს...

ზიპუტი. დიახ... მაგრამ, რომ...

ანრი. მაგრამ... რა?..

ჟურდელი-ძაძა. შენ, რასაკერეღია, მიჰხედები... აღდგომის გოჭივით მთლად გაცქლეფილია: არც საცვლები, არც ფეხთსაცმელი არ გააჩნია...

ზიპუტი (გატაცებათ) ერთი ციციქნა რა არის, ერთი ციციქნა არა გამაჩნია-რა!

ჟურდელი-ძაძა. ასე რომ, ამ სახით არსად მისვლა არ შეუძლიან, არც მუზეუმებში, არც კერძო ვისსამე გალერეებში... ვიდრე ძველის ნახატების ტილოებს აღადგენდეს, ჯერ თვითონ მაგისტრისგვა ტილო საჭირო, რომ ტიტველა ტანი დაიფაროს... (იფხინის. ზიპუტი-კი უფრო შეტად). ერთი სიტყვით, საქმის დასაწყებად ოთხას-ხუთასი ფრანკია უთუოდ საჭირო...

ზიპუტი (ჩუმად). ხუთასი, ჩემო მეგობარო, ხუთასი.

ჟურდელი-ძაძა. და შენი იმედი მაქვს.

ანრი (შემკრთალი) ჩემი? ხუთასი ფრანკისა? მერე, საიდგან ვიშოვო?

ჟურდელი-ძაძა. ნუ ხუმრობ, კარგი!.. მაგრამ, მესმის ჰო, რატომ ამბობ მაგასა: პიპეტს არ ენდობი, არა?

ზიპუტი (სერიოზად). შემძლიან ბარათი მოგცეთ.

ჟურდელი-ძაძა (ძალზე ხარხარებს). ხა, ხა, ხა, ხა!.. ბარათიო! ძალიან საიმედონიცა ხართ ან შენ და ან შენი ბარათი... ეშმაკმა-კი წაგიღოს, აჰა!.. ოჰ!.. (სიცილისაგან ცრემლები სცვივა. ზიპუტიც ხარხარებს).

ანრი. ბარათით თუ უბარათოთ, სულ ერთია, არ შემძლიან.

ჟურდელი-ძაძა. გაიგე, სულ ერთია, ვითომ ჩემთვის მოგიცია
ეგ ხუთასი ფრანკი: თავლები მე ვარ.

ანდი. კარგი, მაგრამ, რომ არ შემოძლიან! რა ვქნა, რომ
ფული არა მაქვს.

ჟურდელი-ძაძა. ეგ-კი მეტის-მეტია, იცი!.. როგორ თუ ფუ-
ლი არა გაქვს?.. (ზიზეტს და თან სახეჯანსაზღვრე უჩვენებს
ხეჯით). ამის პატრონს და ფული არა აქვს,
ჰა?!..

ზიზეტი (დაბაჯის ხმით). ხარია.

ანდი. გარწმუნებ, მამი...

ჟურდელი-ძაძა. რაში, რაში? მარწმუნებ, რომ ფული არა
გაქვს?.. შეიძლება; მაგრამ მე ჩემის მხრივ დაგარ-
წმუნებ: რომ შენს ხანში, როცა ჯერ კიდევ მდი-
დარი ვიყავი,—მაშინ საფ ანგეთში კარგს მხატვრო-
ბას კიდევ აფასებდნენ,—მოსულიყო ჩემთან მამა...
მაგრამ მამა რა საჭიროა?.. ვინმე ჩემი მოძმეათგანი
მხატვარი და ამ გვარს სიმდიდრეში რამდენიმე ასიო-
დე ფრანკი ეთხოვა, არასოდეს უარს არ ვეტყობდი!..
მაგრამ თუ შემთხვევით ხელათ ფული არ მექმნებო-
და, ვეტყობდი—მამა იქმნებოდა, თუ ამხანაგი, სულ
ერთია: „ჩემო კარგო, ცოტა კაი ღროს ვერ მოხვე-
დი, რადგან თვითონაც ჯიბე ცალიერი მაქვს; მა-
გრამ... აი! ბევრი სიკეთეა აქა; აიღე, თუნდ ეს ლუ-
ლოვიკო მეთხუთმეტისეული კედლის საათი, რომე-
ლიც არა მუშაობს... ან აი, ეს სასტუმრო შანდ-
ლები, რომლებსაც თითქმის არასოდეს არ ვანთებ
ხოლმე... წაიღე და ფულათ აქციე, ჩემო ძვირფასო!

ზიზეტი. ო, ეს საათი სრულიად საკმარისი იქმნებოდა.

ჟურდელი-ძაძა. დიახ, ასე მოვიქცეოდი!.. თუმცა მართალია,
ამ ხასიათით გამდიდრება ძნელია და სიბერის ღროს
ადამიანს უთუოდ საზარელი სიმდაბლევ მოელის...
წავიდეთ, პიანეტ, წავიდეთ, ჩემო ძველო მეგობარო.
მაპატიე, რომ აქ მოგიყვანე. წინათვე უნდა მყო-

დნოდა, საქმე რითაც ვათავდებოდა. მე მეტად უხვი ვიყავი.... უხვს მამებს-კი მუდამ ხელ-მოჭერილი შვილები გამოსდით!

ანრი. არა, სწორედ რომ აუტანელია ესა... რაკი გინდა, რომ ყოველივე გაგიმუღავნო, იცოდე, მაშ, რომ...

ქ-ნი ჟურდელი (გარედაშ). შეიძლება შეგმოვიდე?

ანრი (შამს). ჰა, დედაა უთუოდ!.. გეთაყვათ, ამ საქმეზე კრინტი, ხმა აღარ დასძრათ... (დედას მხიარულად მიუგებებს). მობრძანდი, დედი, მობრძანდი!

გამოსვლა მესამე

იგინიფე, ქ-ნი ჟურდელი

ქ-ნი ჟურდელი (შეიღს მკეხვევა). გამარჯვება, სადაგელო!.. ავად არა ხარ?

ანრი როგორცა მხელავ...

ქ-ნი ჟურდელი. მით უკეთესი. (სახელსნოს ათვლიერებს). როგორ კარგადა გაქვს მართული აქაურობა! (ქმარსა და ზიპეტს უღიმიზ და თავს უკრავს). გამარჯვებთ, გამარჯვებთ.

ჟურდელი-მამა (მადრუბული). გამარჯვება.

ქ-ნი ჟურდელი (შეიღს ზიპეტზე ანიშებს). ნახე? მობრძანდა! თითქოს პირობა შეუკრავთო, ყველანი-კი ერთს კვირაში გაჩნდნენ-და... (იქით) აი!..

ანრი. ლუიზა სადღაა? თენ არ მოიყვანე?

ქ-ნი ჟურდელი. ო, არა... როგორ შეიძლება! მარტოხელი კაცის ბინაზე...

ანრი. წინად რომ მოდიოდა ხოლმე?

ქ-ნი ჟურდელი (მიიშენკობით). ჰო, მაგრამ ის წინად იყო... მაინც თვითონვე არ ისურვა. გუშინდელის დღის გამო ცოტა გაჯავრებულია შენზე... განგებ შენთვის საუკეთესო გემრიელი საქმელები ჰქონდა მომზა-

დებული-და... კრემი, ღუზელები და მასთან სურ-
პრიზი... (იფინის) მერე ისაც რა სურპრიზი! უთუოდ
დიდად გასიამოვნებდა.. არა, მეგობარო?

ყურდელი-მამა (ყრუთ). დიახ!

ქ-ნი ყურდელი (ქმარს მიუახლოვდება). რა დაგმართნია? აგრე
რამ გაგაწითლა?! თუნდა სანაძლეოს დავდებ, რომ
საუზმეზე ზორბად გადაგიხუხნიათ...

ანრი. ჰო, რაღაცა თეთრ ღვინოს მოვკარი მეც ყური...
ვგონებ, კუდიან ვარსკვლავის ღვინოსა!

ქ-ნი ყურდელი (თავს აქნევს). აი, აი, m-er პიპეტ!.. m-er
პიპეტ!

პიპეტა (გულზე ხელს დაიდებს). ო-ო, გეფიცებით, ქ-ნო!..

ყურდელი-მამა. არა, არა-მეთქი, საუზმე აქ არაფერს შუაშია,
აქაური ჰაერი მალრჩობს... დღევანდელს სახელოს-
ნოებში მართლაც რომ კაცს სული შეეხუთება...

ქ-ნი ყურდელი. გაივლიდი, მაშ, და სუფთა ჰაერს ჩაჰყლა-
პავდი...

ყურდელი-მამა. მართლაც-და... აგრე სჯობია... წავიდეთ,
პიპეტ!

ქ-ნი ყურდელი. ლუქსემბურგის ბაღში გაისეირნეთ. ბ-ნო
პიპეტ, ჩემი ქმარი თქვენთვის ჩამიბარებია.

ყურდელი-მამა. მერე, განა, შენ-კი ჩვენთან არ წამოხვალ?

ანრი. არა, პატარა ხანს მაინც დარჩეს ჩემთანა!

ქ-ნი ყურდელი (ქმარს დიმილით). ამდენი ხანია არ მინახავს...
(სერიოზად). თან სათქმელიც ბევრი რამა მაქვს.

ყურდელი-მამა. ო, ტყუილად სწუხარ!.. მე მხოლოდ ეხლა
გავიცან ეს ახალგაზრდა; მაგის შესახებ შიში სულ
მეტია. არავითარს უგნურებას ეს არ ჩაიდენს!.. მაგ-
რამ... ღმერთმა ხელი მოუმართოს... ეგ არის, დიდ-
ხანს-კი ნულარ დარჩები. უმთავრესს ხეივანში და-
გიცდით. მშვიდობით, ჯეელო!

ანრი (ხელს გაუწვდის). მშვიდობით, მამი. (მამა ჯერ უკუმა-
ნობს, მერე-კი ესაც მაწვდის ხელს).

ყურდელი-ძაძა (კარებიდან). პიპეტ! წავიდეთ!
 ზიპეტა. გარწმუნებ, რომ მარტო საათიც... (შიდის).

გამოსვლა მუხმუსი

ქ-ნი ყურდელი და ანრი

ქ-ნი ყურდელი. გეტყობათ, შენ და მამას რაღაცა ლაპარაკი მოგსვლიათ?

ანრი. ჰმ! არა...

ქ-ნი ყურდელი. ისეთი უკმაყოფილო სახე ჰქონდა... უთუოდ ისევ მხატვრობის შესახებ გექმნებოდათ ლაპარაკი.

ანრი. ჰო, ცოტათი.

ქ-ნი ყურდელი. ნეტავი შენ, რომ არ მოგწყინდა!.. ხომ იცი, რომ ამ საგნის შესახებ ერთმანერთში ვერ მორიგდებით, შენც მოერიდე ხოლმე და ნუ აუხირდები?..

ანრი. ეგ მართალია, დედი.

ქ-ნი ყურდელი. ჯერ ერთი, შენი მხრივ ვერაფერი თავაზიანობაა: აიღე ხოლმე და შენც დაუთმე, ნუ ეკამათები... ჯერ არის, შენზე უფროსია... და მერე შენზე მეტიც იცის...

ანრი. ეგ მართალია. ამას იქით დაგუთმობ ხოლმე, ოღონდ მეტს ნულარ გამლანძლავ.

ქ-ნი ყურდელი. ნუ გაგლანძლავ? აი, შე საცოდავო! და მართლაც, ხომ გასაღანძლად მოვედი.

ანრი (თავის სკამს ახლავ მისწევს). მართლა?

ქ-ნი ყურდელი. აგრე ახლო ნუ დამიჯდები... მითხარი, აბა, როგორ-ღა გაგიჯავრდე, როცა აგრე ახლო ხარ?

ანრი (უკან გაიწევს). მაშ ასრე?

ქ-ნი ყურდელი. ო-ო, არა, არც აგრე შორს! (ანრი წინანდელზე უფრო ახლავ მიიწევს). კარგი, ასრე იყოს! ხელებს ჯვარედინად დაიჭერს). რა ამბავიაო, მოწყალეო ხელმწიფე, რომ დედასთან სანახავად კვირაში ერთად ერ-

თი ხუთშაბათი ამოარჩიე და ესაჯ ხშირად გეჩვენა, დაივიწყევი?

ანრი. რომ იცოდე, დედი, გუშინ რამდენი საქმე მქონდა, თორემ ნამუნი უთუოდ გეტყოდათ.

ქ-ნი ყურდელი. თქმით-კი გვითხრა, მაგრამ არ დაეუჯერე... მაშინვე ის გავიფიქრე, ავად იქნება-მეთქი.

ანრი. აი, ოცნება! არა, მერე-და ავად როდისა ვარ ხოლმე, განა?

ქ-ნი ყურდელი. ოჰო, ძალიანაც ნუ იქებ თავს ჯანსაღობითა. ამ ბოლოს დროს ისე გახდი, ისე გამოიცვალე, რომ...

ანრი. როგორ, განა, გავხდი?

ქ-ნი ყურდელი. აბა, ხელი მიჩვენე. (თითზე თავის ნიშნობის ბეჭედს გაუკეთებს). ჰხედავ! ორის თვის წინად ეს ბეჭედი ვიწროდა გქონდა, ახლა-კი... აბა, უყურე. ბოლომდის გიკეთდება! ჰხედავ, როგორ გამხდარხარ თუმცა, როგორც შენ სცხოვრობ, ეს საკვირველი სრულიადაც არ არის...

ანრი (დიმიდით). მერე, როგორა ვცხოვრობ, რა გგონია?

ქ-ნი ყურდელი. ო, ამას იმიტომ-კი არ გეუბნები, რომ გისაყვედურო. ვიცი, რომ სხვაფრივ არ შეიძლება. მეტადრე მაშინ, როცა ყმაწვილ კაცისათვის ასეთი ცხოვრება თითქმის კარგ თვისებათ ითვლება... ეს ამტკიცებს, რომ... რა არის?.. ეშმაკი არ გასვენებთ!

ანრი (იღინის). ეშმაკი?.. რას ამბობ, დედი?..

ქ-ნი ყურდელი. რას დაიცინები. ვიცით, მხატვრის ცხოვრება რაც არის...

ანრი (სერიოზად და წყნარად). მხატვრის ცხოვრება, დედი, დაუსრულებელი, მძიმე შრომაა; მაგრამ ბევრისათვის ეს შრომა არ არის, რაკი სიყვარულთან მჭიდროდ დაკავშირებულია. ადამიანის ყველა სხვა მუშაობათა შორის ეს ერთად-ერთია, რომელიც ღვთიურს სასჯელს არა ჰგავს... აი, ეს არის მხატვრის ცხოვრე-

ბა... შენ-კი იქნება სხვაფრივ როგორმე გაქვს წარ-
მოდგენილი?

ქ-ნი ყურდელი. ჰო... მაგრამ შენი განმარტება ბევრად უკე-
თესია... (სიჩუმე). მაშასადამე, სჩანს, ბევრსა მუ-
შაობ?

ანრი. ბევრსა!

ქ-ნი ყურდელი. საქმე როგორ-ღა მიგდის?

ანრი. ძალიან კარგად.

ქ-ნი ყურდელი. აი, რა არის დედის გული, უთუოდ რამე
გტანჯავს!.. წარმოიდგინე, წარსულს ღამეს ფიქრმა
წამილო და უცბად წარმომიდგა, ვითომ საქმეები
ცუდად წაგივიდა და არ გინდა გაგვაგებინო, ვითომ
გვემალეები.

ანრი. აი, ოცნება! .

ქ-ნი ყურდელი. იცი, რა ცუდია, როცა წევხარ და თვალს
კი ძილი არ ეკარება?.. მე უკვე გადავწყვიტე კი-
დევატ, რას ვინამდით: გადმოვსახლდებოდით პარიჟ-
ში, ლუიზა გაკვეთილებს იზოვიდა და მე კიდევ ქარ-
გვასა და კერვას შევუდგებოდი ისევ...

ანრი. გაჩუმდი, დედი, თორემ ტანში მთლად ჟრუანტელ-
მა დამირბინა...

ქ-ნი ყურდელი. რაღა მერე? ეს არც ისე საშიში არის.

ანრი. არასფერი ეს საჭირო არ არის!.. განა, მართლა ისე
ცუდადაც გამოვიყურები?.. შეჰხედე, აბა აქაურო-
ბასა და დასტები! (სახელოსნოს მძწყობილობაზე უჩვენებს).

ქ-ნი ყურდელი. ყოველივე ეს აღრევე შევნიშნევი. და შავი
ფიქრები მაშინვე გულიდგან გადამეყარა... ლამაზი
სახელოსნო გაქვს... მაგრამ ის ძველი მაინც მეტად
მომწონდა.

ანრი. რაღა?

ქ-ნი ყურდელი. იმიტომ, რომ იქ ხშირად მოვდიოდით ხოლმე
და მეორეც... როცა მე არ ვიყავი, ჩემ მაგივრად

ჩემი სურათი გედგა ხოლმე კუთხეში... და შენს მუშაობას ის აღევნებდა თვალსა...

ანრი (იქით). ეჰე... სურათიც შეჭნიშნა...

ქ-ნი ჟურდელი. ასე რომ, ასე თუ ისე, მე მაინც მუდამ შენთან ვიყავი ხოლმე...

ანრი (სახქარდდ). შენი სურათი, დედი, ისევ მთელია... მხოლოდ საძილო ოთახში გადავიტანე და თავით დავიკიდე. . იცი, დედი, ისევ ის რკინის კრაოტი მიდგას, რომელზედაც შინ ვიწექი ხოლმე.

ქ-ნი ჟურდელი. ეგ კარგია! მოიტა ერთი, შენი საძილო ოთახიცა ვნახოთ. (მარცხენა კარებისაკენ მიდის).

ანრი (იქით). აი, ცეცხლი!.. (ხმა-მადღა). დედი, არ შეხვიდე... სულ ერთია, ვერასა ჰნახავ... იქაურობა მთლად არეულ-დარეულია. .

ქ-ნი ჟურდელი. მერე, რაო! მე ხომ დედა ვარ.

ანრი. არა, ნუ შეხვალ... გეთაყვა!

ქ-ნი ჟურდელი. აბა, რას ამბობ ერთი?.. (მოაგონდება) მაგრამ ჰო... (ხმას დაუდაბლებს). შეიძლება არის ვინმე, ჰა?

ანრი. არაფინ... იქნება ნამუნი... ალაგებდეს!

ქ-ნი ჟურდელი. ჰო... ნამუნი!.. (კარებს მოჭმორდება) კარგი.

ანრი. იცი, დედი, ჯერ კიდევ სულ მთლად არ დავლავებულვარ... ყველაფერი ერთმანერთზე ყრია... სხვა დროს როდისმე ყველაფერს გიჩვენებ.

ქ-ნი ჟურდელი. კარგი, კარგი... სხვა დროს იყოს... ახლა-კი მშვიდობით, დროა მეც წავიდე.

ანრი. როგორ, აგრე მალე?.. პატარა ხანს კიდევ დარჩი, დედი!

ქ-ნი ჟურდელი. არა, არა... არ მინდა შეგაწუხო.

ანრი. რითი, დედი, რითი უნდა შემაწუხო?..

ქ-ნი ჟურდელი. არა, მაგრამ მამა უთუოდ მოუსვენრად იქმნება, ცდა მოსწყინდება... მართალი მითხარ, არ გესიამოვნა, განა, რომ მოვედი და გნახე?

ანრი. მე და არ მესიამოვნა?

ქ-ნა ჟურდელია. იცი, რა არის, როცა ადამიანი გიყვარს, გინდა უთუოდ იცოდე, როგორა სცხოვრობს, რა მოწყობილობა აქვს... მერე, რაკი იმის გარემოება ყველაფერი იცი, ფიქრიც გიადვილდება, თითქოს თვალითა ჰხედავ ყველაფერსაო...

ანდა (იღიმება). რასაკერელია... ეგ ძალიან კარგია!

ქ-ნა ჟურდელია. არა, მშვიდობით!.. ამ დღეებში ხომ არ დაგვხედავ იმ ხუთშაბათის ნაცვლად, ამ კვირია რომ გამოგვაპარე?

ანდა. ეგ, ვგონებ, ძნელი იქმნება... ბევრი სამუშაო მაქვს.

ქ-ნა ჟურდელია. მაშ, ვნახოთ... (კარებისაკენ ფეხს გადასდგამს). მხოლოდ გამიგონე, რას გეტყვი (შეიღვს ხეხს ჩაჭკიდებს და სტენის მეორე ბოლოში გაიფანს). ჩვენ, დედებს, მუდამ ის გვინდა, რომ შვილები გვერდითა გვყავდნენ; და ვერ მოგვინელებია, როგორ უნდა გვიორგულონ, როცა თვითონ ჩვენ სიკვდილამდე ერთგულები ვართ.... მაგრამ ეს თურმე წესი ყოფილა: ადრე თუ გვიან, დედას თურმე შვილის ცხოვრებაში პირველი ადგილი ეკარგება. ვხედავ, რომ ჩემთვისაც ეს დრო დამდგარა.

ანდა. რატომ, დედი?

ქ-ნა ჟურდელია. არა, მაგრამ არ გისაყვედურებ, ყოველივე ეს ბუნების კანონი თურმეა... სხვა დედებიც ასრევე არიან... მაგრამ ეგ არის, რომ ძალიან გამანებივრე; ამიტომაც უთუოდ სხვებზე მგრძნობიარე ვარ; მაშასადამე, უნდა გამიფრთხილდე... აი, ამიტომაც მინდოდა მეთხოვნა, რაკი ჩემი ხელიდგან მიდიხარ... როგორმე თან-და-თანობით, ნელ-ნელა მოხდეს ეს და არა უცბად... თორემ უცებ რომ სამოთხე წარმტაცო, ვაი თუ ვერ ავიტანო... შეიძლება თანაც გადამიტანოს.

ანდა (იქით). ღმერთო, როგორ ავიტანო! (მადჯა), დედა, ძვირფასო დედა, ყური დამიგდე, ახლა მე რაღას

გეტყვი. არ ვიცი, აგრე რათ გეჩვენება, რად წარ-
მოიდგინე, რომ შვილი გორგულობს? (ხმას აიმაღ-
ლებს). გეთიცები და ვფიცავ ყოველისფერს, რაც-
კი ჩემთვის უძვირფასესი და წმიდაა ამ ქვეყნად, ე. ი.
შენსავე თავსა!.. რომ...

ქ-ნი უურდელი (გვერდის კარებისაკენ გაიხედავს). ჩუშ... ჩუმაღ!
ანრი. გეთიცები, რომ უმთავრესი და უდიდესი ჩემი სიყვა-
რული შენა ხარ და ყოველთვისაც შენ იქმნები;

ხოლო თუ გული ვისზედმე მაქვს შევარდნილი, იცო-
დე, რომ ქვეყნად ამ სიყვარულის ბადალი სხვა არა
გამაჩნია რა!.. არ ვიცი, შენს სიმშვიდესა და ბედ-
ნიერებას რას არ ვამსხვერპლებდი...

ქ-ნი უურდელი. იცი რა, კარგია, რასაც შენ ახლა მეუბნები!
ანრი. მერე, არა გჯერა?

ქ-ნი უურდელი. მჯერა, მჯერა.. მაგრამ, რომ უფრო მეტად
ვირწმუნო, ხშირად უნდა მოხვიდოდე ხოლმე და
გამიმეორებდე... (ორსავე ხელს თავზე შემოჭნუკვს და
საჩქაროდ ჰკოცნის). მშვიდობით! (მიიკბენს, რომ ბიუ-
როზე დატოვებული ჰარკუჭანა აიღოს, მაგრამ შედგება
და იატაკიდან რაღასაც აიღებს).

ანრი. რას ეძებ?

ქ-ნი უურდელი. არაფერს. ქოლგა ავიღე... (გვერდის ოთახზე
ანაშნებს). ეს უთუოდ ნამუნის ქოლგა იქმნება. (ქოლ-
გას დაუქნევს და დიმიდით ემუქრება შვილს).

ანრი. ჰო! აი, თურმე რასა ფიქრობ?...

ქ-ნი უურდელი. მივდივარ, მივდივარ!

გამოსვლა მთავრი

ანრი მარტო (ერთს წამს ქოლგა გაშტკრებულს უჭირავს ხელში).
ო, ახლა-კი მესმის!.. აი, თურმე რისთვის მეუბნე-
ბოდა ისე დაჟინებით, რომ ცუდათა ვცხოვრობ...
(ქოლგას კუთხეში შივდება). ეს გონტო მართლაც-და

დიდი ქარაფშუტაა... თავისს ქოლგებით ადამიანს ასე მოულოდნელად არცხენის... საწყალი დედა! რომ მიდიოდა, უთუოდ ფიქრობდა, რომ ყველა შკაფში თითო ქალი მყავდა დამალული. ესაც ბედის დაცინვა! მერე ისაც სწორედ იმ დროს, როცა... და ის კიდევ ხუთასს ფრანკსა მთხოვდა... „გაანაღდე, ჩემო კარგო...“ (ხმა მადლს ხარხარებს). ხა-ხა-ხა!.. კაი კომედია იყო, აი! (მივს და მარცხენა კარებს გადავებს)

ქ-ნი ჟურდელი (ისევ გამოჩნდება კარებში). უკაცრავად... ისევ მოვბრუნდი.

ანრი (კარებს ისევ ჩაჭკეტავს). მობრძანდი, დედი!

ქ-ნი ჟურდელი (მოკრძალებით შემოდის). მხოლოდ ერთი სიტყვა მაქვს სათქმელი! (მხიარულად). ფულები! დამავიწყდა წარსული თვის ფული მეთხოვა.

ანრი (შეშინებული). ფულები?.. წარსული თვისა?..

ქ-ნი ჟურდელი. არა, რა გამოყრუებული ვარ?.. კინალამ უფულოდ წავედი.

ანრი (იტიხის). ხა-ხა-ხა-ხა! აი, ოინი!

ქ-ნი ჟურდელი. კარგათ არ გავუსწორდებოდი დღეს საღამოთი მოვალეებსა.

ანრი. საქმე ის არის, დედი, რომ... სწორედ არ ვიცი... რაც ფული მქონდა, მთლად გუშინ დავარიგევი...

ქ-ნი ჟურდელი (იქით). ჰმ... ჰმ... ვარდის ფერი ქოლგა...

ანრი. ერთს ორ-სამ დღეს ვერ მომიცდი?... ან იქნება ძნელია?

ქ-ნი ჟურდელი. არა... მე უფრო მამასათვისა ვცდილობ. ხომ იცი, ანგარიშის გასწორების დავგიანება საშინლად სძულს... უყვარს, როცა ყველასთან პირნათლად არის. უნდა გითხრა, კარგი-კია ეს ხასიათი... ამ მხრივ არა ესაყვედურება-რა.

ანრი. კარგი, მაშ... ხვალ, ხვალ ხომ შეიძლება?

ქ-ნი უკრძელიდა. ხვალ—რასაკვრელია. ხვალ ჯერ მარტო ორია ამ თვისა... ძალიან არ დაგვიანდება. მაშ, აგერ, ხვალა, არა?

ანრი. დიახ, დედი, დიახ (ღელა გავა).

ანრი (მარტოდ). ხვალა!.. მაგრამ ხვალ ვითომ საიდგან-ლა ეშ-მაკებიდგან ვიშოვი? მარგაროს იმედი მქონდა, იმანაც გადაჭრით უარი მითხრა, მაშ, რა ვქნა?.. იქ, მალლა, ჩემს ბინაზე, უკვე ყველაფერი გაყიდულია... აღარა გამაჩნია-რა, ჩემს თავს თუ გაყიდი, თორემ სხვა აღარა დამრჩენია-რა... მერე, ვითომ რატომ არ შეიძლება... კარგია კიდევ, მყიდველი არის? მაგრამ... (თავისს შოკბერტს შეჭხედავს). ამას რაღა ვუ-ყო?... ეჰ, ფიქრის დრო აღარ არის, უნდა გადავ-წყვიტო... (შლავს აიღებს) ფული უთუოდ უნდა ვიშოვო სადმე!..

გამოსვლა მერვე.

ანრი, ნამუნა (მარცხენა ოთახიდან გამოვა).

ნამუნა (გახარებული გამოიღებს ბურხუსს ქვეშიდგან სქელს ქისას და ანრის გაუწყვდის). რათა დაღონდა მუსი? ფული?.. აი, ფული!.. ი-ი, რამდენი!

ანრი (ფიცხლად) სად იპოვნე?

ნამუნა. მაყაშ იპოვა, ნამუნა აიღო. (ანიშნებს რამ შოიპაკა).

ანრი (განრისხებული). მოიპარე?

ნამუნა. ი-ი, მოიპარა, კოლასკა-დაავიდა.

ანრი. ვისს კოლასკაში?

ნამუნა (ცოცხლად აჩვენებს). მარგარო კალასკა... მუსი მარ-გარო მითხრა: თურქო, ცხენი დაიჭი. ნამუნა ცხე-ნი დაიჭირა, ქისა დაინახა, აიღო და გაიქცა... (იღი-ნის).

- ანრა. ეშმაკმა იცის შენი თავი... (მეიტყვა). როგორ გაბედე, შე არამზადავ, შენა?..
- ნამუნია (შემკრთალი). რათა, მუსი? გაჯავრდა რათა, ნამუნია ქისა მოიპარა? შენი-და, მუსი, შენი!
- ანრა. ჩემთვის? მაშ, ის გინდა, საძაგელო, რომ ციხეში ჩამსვან?..
- ნამუნია. რათა ციხე? შენ მაყაშ ციხე. ნამუნია წავა... შენა მდიდარი, შენ გაგიხარდა, უ-უ, რამდენი წაიღე! ბევრი ფული იქნება, შენი და კარქი კაბა უყიდი... უ! ალლაჰ!
- ანრა (მორბილებული). საბრალოვ, არ გესმის, მაშა, რომ ქურდობა ძალიან ცუდია... ქურდობა არ ვარგა!
- ნამუნია. ფრანსუზი-და არ ვარგა? ფრანსუზი-და არა მოიპარა? — აფრიკა-და კარქი... ი-ი! აფრიკა.. ყველა მოიპარა, ყველა წაიღო, ყველა მოიტაცა.
- ანრა. ნახე შენც თავ-მოსაწონი საქმე, რალა!.. მაგრამ, მეც-კი კარგი ვარ, ვდგევარ და ზნეობას ვასწავლი... სჯობს, წავიდე და...

გამოსვლა მაცხრე

იგინიგე. მარგარო (მთლად დაბნეული შემოვარდება ქაქანით. მარგაროს რე დაინახავს, ნამუნია კუთხეში მიიმალება).

- მარგარო. ჟურდილ! ჟურდილ! გეთაყვა, აქ ხომ არ დამეარდა?..
- ანრა. (ქისას გაუწვდის). აი, ეს-კია თვითონ მე ვაპირებდი წამოღებასა.
- მარგარო (დადღილი სკამზე დაეშვება). უჰ!.. მეგობარო, რა რიგ შემეშინდა... სად იპოვნეთ?
- ანრა. აიქ... კუთხეში გდებულიყო... ნამუნის აელო...

მარგარა. ოჰ, რა ყოჩაღია! . ღირსია ამისათვის... რომ (ამოიღებს მანეთს). აჰა, ბოშო... (ნამუნი ანროზე აჩვენებს და უყვანობს). აილე... აილე. . ღირსი ხარ, ეს ხომ მოპარული არ არის?

ნამუნი (რწმენით). მოიპარა არა ვარგა. (მანეთს ჯიბეში ჩაიღებს და ისევ ტახტზე წამოწვება).

მარგარა. წასვლით უფრო დამშვიდებული მივდივარ, ვიდრე მოვედი... ამისთანა გულმაფიწყობაც შეიძლება, განა!.. (კარებისაკენ მიდის).

ანრო. მარგარო!..

მარგარა. რა არის? (ანრო თქმასა გერ ქბედავს; მარგარა მიუახლოვდება). ისევ ბარათის შესახებ?.. ო-ო, რა თქვენი ნათქვამა ხართ. აკი გითხარით.

ანრო. არა... არა... სულ უბრალოა!.. მოიტათ, პირობის წერილი... ხელი მოვაწერო.

მარგარა. როგორ... მაშ, თანახმა ხართ?..

ანრო. ჩქარათ!..

მარგარა (ჯიბიდან ქაღალდს ამოიღებს): ძლივს!.. ვიცოდი, რომ საქმე ასე დაბოლოვდებოდა... აი, ქაღალდი... „მე, ქვემოთ ამისა ხელის მომწერი“...

ანრო (ქაღალდს გამოსტაცებს). რაღა წაკითხვა უნდა, კარგად ვიცი, რაც ეწერება (ბიუროსთან მივა).

მარგარა. ხომ გახსოვთ, ათის წლის ვადით არის!

ანრო. თუნდ ოც-და-ათით იყოს.

მარგარა წეუსტორკა—20 ათასი ფრანკი!

ანრო. სულ ერთია. (ხელს აწერს).

მარგარა. აგრე, ახლა მეორეს მოაწერეთ ხელი და კალამი მამეცით.

ანრო (ვიდრე მარგარა ხელს აწერს). მამა კმაყოფილი იქმნება... მოვალეებს ფულის მიღება არ დაუგვიანდებათ.

მარგარა (ბიუროსთან ქაღალდებს იღავებს). ჩემო კარგო, მთლად აღტაცებული ვარ. ჩვენ ორთავესათვის მეტად სახირო იქნება და ჰნახავ, რომ „ორ თავა ხბო“ არც

ისე ცუდია... (ერთს ქაღალდს ჯიბეში ჩაიდებს). ასე, მაშ, საქმე გაკეთებულია... ახლა, თუ ფულები გინდათ...

ანრი. როგორ არ მინდა!..

მარგარა. დღეს სადილათ თაბრიკაში მოდიო და რამდენიც გინდათ, მიიღეთ. (იქით). ხე-ხე-ხე! ლამაზმა უთუოდ ბე მოსთხოვა... (ხმა-მაღლა). ნახვამდის! საღამომ დის!

ანრი. მოიცათ... თქვენი კოლიასკა აქ არის?

მარგარა. აქ არის... რაო, რათ გინდათ?

ანრი (შიდის და სურათს „ადონისის სიკვდილს“ აიღებს) რათა და იმიტომ, რომ მინდა გთხოვოთ, ეს სურათი წაიღოთ...

მარგარა. როგორ, კიდევ?.. მერე იცით, რომ უმაგისოდაც ოც-და-ათამდე, თუ მეტი, მიყრია იქა... არა უშავს-რა, მოიტათ... ადგილი, მადლობა ღმერთს, ბევრი მაქვს... (ანრი წავა და მარჯვნივ დაჯდება. მარგარა სურათს უეუკებს და თავისთვის ამბობს): საყურადღებო კია, საიდგან აგროვებს ამ ნახვებებს?.. აჰა! ხელმოწერილი კიდევ წაშლილია! თუნდაც სანაძლეოს დავდებ, რომ აქაც ვინმე ქალი იქნება ჩარეული... ოჰ, ეს მხატვრები! რა ვნებიანები არიან... (შიდის).

ანრი (ავანსცენაზე ადგდებულად, დაბადის ხმით). ახლა-კი... ნულარასა მთხოვთ... ყოველივე გავეცი! ყოველივე!.. (არსავე ხელს თავზე იტაცებს და დადვრემილი ზის წელში მოხრილი).

გამოსვლა მათი

ანრი, ნამუნი, ფრანკეიროლი.

ფრანკეიროლი (გარეთ გასუფს მარგარას). ნუ მოჰხურავთ, მე შევალ (შემოდის).

ნამუნო (რო დაინახავს, დივანიდგან წამოდგება და ანრის უძახის).
ი-ი! მუსი!..

ფრანკეირლი (ანიშნებს, რომ გაჩუმდეს). გაჩუმდი!.. (ნელა) ჩუ!..
ვნახოთ, გააგებინეს თუ არა... (ფეხის თითებზე ჩუ-
მად შემოვა, ანრის უკანიდგან მხარზე ხელს დაადებს და
ადეღვებული ნელად გაანუღრევს).

ანრი (მიიხედავს). პიერ!.. (წამოხტება). შენა?.. შენა ხარ!..
(ერთმანერთს მოეხვევია).

ფრანკეირლი. ახლა-კი კმაყოფილი ვარ... ეტყობა მამას სი-
ტყვა შეუსრულებია...

ანრი როგორ! ნახე კიდევაცა?.. აჰა, ახლა-კი მესმის...

ფრანკეირლი. როგორ არა, ყველანი ვნახე... მამაც, დედაც
და ის პატარა ცუგრუმელაც, შენთვის რომ იმისთა-
ნა მშვენიერს კრემს ამზადებდა!.. ოჰ, მეგობარო,
რა საუცხოვო ხალხია! რა ოჯახობაა!.. სწორედ რომ
ბედნიერი ხარ!..

ან-ანი

(დასასრული იქნება)

გ ლ ე ს ი - კ ა ც ი

(რომანი)

გიორგი ჯანაშიას

დრ. ტოლსტოის წინასიტყვაობით.

III

რამდენიმე დღის შემდეგ მოხუცი ბიუტნერი ურმებს უჯდა და სადღაც მიდიოდა. თითონ თივაზედ იჯდა, მაგრამ ისე ახლო კი იყო ცხენთან, რომ ფეხებით თითქმის ცხენის კუდს ეხებოდა. ზურგს უკან ბიუტნერს რამდენიმე გაჭუკვნილი ტომარა შემოეწყო.

მოხუცს წვერი მოეპარსა, რასაც მხოლოდ შაბათობით სჩადიოდა ხოლმე, სუფთა პერანგი და შავი სეროუკი ჩაეცვა და თავზედ დაბალი შლიაპა დაეხურა — ყველა ეს უტყუარი ნიშნები იყვნენ იმისი, რომ მოხუცი ბიუტნერი ქალაქს უნდა მიმგზავრებულყო.

სოფლის სამიკიტნოს რომ გაუარა, კარებში ერნსტ კაშელი იდგა, თავზედ გაწოწოლავეებული ქუდი ეხურა და, როგორც მიკიტანს შეჭფეროდა, ხელები წინსაფარში ჰქონდა გახვეული.

მოხუცმა კაშელს არც კი შეამჩნევინა, რომ სამიკიტნოს ხედავდა. გაუსწორდა თუ არა, თვალები გზას დააშტერა და შოლტიც კი გადაჰკრა ცხენსა, რომ უფრო ჩქარა გაევილო ეს ადგილები.

*) იხ. «მოამბე» № 9, 1903 წლისა.

მოხუც ბიუტნერს არც თუ წინათ უყვარდა თავისი სიძე. უთანხმოება და უსიამოვნება ჯერ კიდევ მოხუცის მამის სიკვდილის შემდეგ დაეწყოთ, სამკვიდროს გაყოფას როცა მიჰყვეს ხელი. მიკიტანმა შეამჩნია თუ არა, რომ ბიუტნერი ისე გაივლის, რომ არც კი შემომხედავსო, თითონ გამოელაპარაკა მოხუცს.

— გამარჯობა, ტრაუგოტტ! — მიესალმა მოხუცს კაშელი. და როცა შენიშნა, რომ ბიუტნერი პასუხს არ მადლევსო, მიუხედავად იმისა, რომ ხის ქოშებში ჰქონდა ფეხები წადგმული, ფიცხლავ ჩაირბინა რამდენიმე საფეხური და მოხუც ბიუტნერს გზა გადაუღობა.

— გაჩერდი ცოტას, რა მიგარბეინებს? მოსალაპარაკებელი მაქვს შენთან.

მოხუცმა, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, აღვირს მოსწია და ძლივს გააჩერა ბებერი, მაგრამ მათრახით შეხურებული ცხენი, მერე უსიამოვნოდ გადახედა სიძეს და უხეშად დაეკითხა, რა იყო, რა საქმე გამოგიჩნდა ამ უდროვო დროსაო?

მიკიტანმა გადიხარხარა. ყოველთვის და ყოველ შემთხვევაში კბილების კრეჭა ერნსტკაშელის ჩვეულება იყო. კაცს ეგონებოდა, რცხვენთან და იმიტომ კრიჭავს კბილებსაო, ან და სულელია და რეგვენო. მიუხედავად სახის ამგვარ გამომეტყველებისა, კაშელს მთელი სოფელი ხელში ეჭირა და თითქმის ყველას ბედ-იღბალს ის განაგებდა.

კაშელერნსტმა, როგორც მთელი სოფელი აღიდებდა, სახე მოიღმიჭა, რადგან უნდოდა მაინც და მაინც ღიმი გამოესახა სახეზე და პასუხის ნაცვლად თითონვე დაეკითხა:

— სად მიეჩქარები ეგრე, ტრაუგოტტ? მე შინდოდა გამეგო ასე ადრე სად გამგზავრებულა ჩემი ძვირფასი ნათესავი მეთქი!

— შვრია მიმაქვს ქალაქში გასასყიდათ, — მიუგო ბიუტნერმა. სიძის საძაგელ ღიმილს რომ უყურებდა, მოხუცს ბრაზისაგან სისხლი უშრებოდა, რადგან კარგათ იცოდა ამ ღიმილი სა და ლაპარაკის იღუმალი მნიშვნელობა. ბიუტნერმა ის ის

იყო შოლტი ასწია, რომ ცხენისთვის გადაეწნა, მაგრამ კაშელერნსტმა ცხენს აღვირში წაავლო ხელი და ისევ იმ ღიმილით ცხენს თავზედ ხელი გადაუსვა; მოხუცს რომ თავისი არ დაეშალა და მაინც გადაეკრა შოლტი, ცხენი კაშელს უსათუოდ ქვეშ მოიყოლებდა და გასქულიტავდა.

კაშელერნტი პატარა ტანის, გამხდარი და დაქარხლებული სახის პატრონი იყო. აცრემლებულ თვალებზედ ცხადად ეტყობოდა, რომ მაგარი სასმელები ძალიან უნდა ჰყვარებოდა. მოტვლებილი თავით, წამოგდებული ნიკაბით და უბალნო ტუჩებში აქა-იქ გამოჩრილი კბილებით კაშელერნსტი ბებერ ვირთავვას უფრო წააგავდა, ვიდრე ადამიანს. მოტვლებილ თავს განუშორებელი წოპიანი ქუდი უფარავდა; წინ სამიკიტნოს მოსვრილ-მოთხვრილი და გაქონილი წინსაფარი ჰქონდა აფარებული და ლურჯ წინდებში შალვრის ტოტები ჩაეკეცნა.

— გაჩერდი, ბებერო, გაჩერდი! — ეუბნებოდა კაშელერნსტი ცხენსა. მერე იმავე უმართლო და უაზრო ღიმილით სიმაჰრს მიუბრუნდა.

— ე საიდან გამოგიტყვერენია გაზაფხულზე მაგოდენა შვრია, შე დალოცვილო?

— სულ შევაგროვე, რაც კი მომეპოებოდა ამბარში, ზოგი ცხენებს შეეფუნახე და ზოგიც გასასყიდათ გამოვიმეტე. მინდა, სანამ კაი მაზანდაა, ბარემ გავყიდო, თორემ ცოტა ხანს შემდეგ ისევ გაიფუტება, მე მგონი.

— მეც რამდენიმე ასი ფუთი მინდა ვიყიდო, — სთქვა მიკიტანმა, — რასაკვირელია, თუ ძლიერ ძვირად არ დამიჯდება.

— როგორცა ფასობს, ეს ხომ კარგათ იცი და!..

— კიდევ ეგ არის, რომ ბაზრის მაზანდაზედ როდი მინდა ვიყიდო. როგორც ახლო ნათესავს, მე ხომ უფრო ნაკლებათ მომყიდი, ტრაუგოტტ?

კაშელერნსტმა მშვენივრათ იცოდა ხოლმე თავის მოკატუნება, როცა ეს რაიმე მოსაზრებით იმისთვის საჭირო იყო.

— ნათესავი!.. — შეჰყვირა გაშმაგებულმა ბიუტნერმა. — ჰქვს ნახევარი პროცენტის თხოვნა ხომ შეიძლება, როცა იმავე

ნათესავს საშინლათ უჭირს ფული და დაგესხება? ჩამომეცალე გზიდან, ნულარ მაგვიანებ!

მაგრამ მიუხედავად იმისა, რომ ბიუტნერმა კვლავ ასწია ხელი, რომ ცხენისთვის შოლტი გადაეწნა, კაშელერნსტი მაინც თავს არ ანებებდა.

— მომისმინე, ტრაუგოტტ, — კვლავ დაიწყო კაშელერნსტმა, — აკი გითხარ, შენთან მოსალაპარაკებელი მაქვს მეთქი. ამ ბოლოს დროს კიდევ მქონდა კარლ ლებერესტთან შენი მამულის შესახებ მოლაპარაკება. გინდა გასესხებ ფულს და, როგორც ნათესავს, ხუთი პროცენტის მეტს არ გამოგართმევ. ვიცი, ეხლა ძლიერ გიჭირს ფული და გადავწყვიტე ხუთი პროცენტის მეტი არ გამოგართვა.

გლეხმა დაუჯერებლად გადახედა სიძეს. რა უნდა მომხდარიყო ისეთი, რომ კაშელერნსტს ასე უცბათ გამოეცვალა თავისი გადაწყვეტილება? ამ წინაზედ ექვს ნახევარ პროცენტს თხოულობდა და იოტის ოდენსაც კი არაფერს უკლებდა, ისიც იმ პირობით, თუ კარლ-ლებერესტის ნაცვლად მამულს ეხლა თითონ დაიგირავებდა. კაშელერნსტი რომ სიყვარულითა და ნათესავეურის გრძნობით არავის შეღავათს მისცემდა, მოხუცმა ბიუტნერმა ეს მშვენივრათ იცოდა. მაგრამ მიუხედავად იმისა, რომ სიძის სიწრფელე არა სჯეროდა, მაინც ძალიან მოსწონდა და ჭკუაში მოსდიოდა ხუთი პროცენტი... მაგრამ იქნება სხვაგანაც იშოვნოს ფული? იქნება ქალაქში ნახევარი პროცენტით უფრო ნაკლებათ მომცენ? გარდა ამისა, კარგი იქმნებოდა, კაშელთან არავითარი საქმე არ დაეჭირა და არავითარი დამოკიდებულება არა ჰქონოდა მასთან; კაშელერნსტს პირველი გირაოს ქალაქში ხელში ეჭირა და რომ მოენდომნა, ყოველ წუთს შეეძლო ამასაც მოეთხოვნა თავისი ფული და მამული ვალში გაეყიდნა.

— აბა, რას იტყვი, არ მოგწონს ჩემი წინადადება? — დაეკითხა კაშელი და ფიქრში წასული ბიუტნერი გამოაფხიზლა. — ყაბული გაქვს თუ არა? ხუთი პროცენტი, ჰა!

— მხოლოდ ფული ეხლავე უნდა მომცე.

— ფული ეხლავე მაშ! აგერ ზეითა მაქვს შენახული. შეგიძლიან ეხლავე წაიღო და კარლ ლებერესტს ფოშტით გაუგზავნო. აბა, სთქვი რაღა, ყაბუღსა ხარ თუ არა?

გლეხი ჯერ ისევ ჰფიქრობდა. როგორღაც არა სჯეროდა კაშელის სიტყვები. უსათუოდ რაღაც მახეს მიგებს, რომელსაც მე ჯერ ვერა ვხედავო. თუ კაშელმა პატიოსანი კაცის სახე მიიღო, ეს ცხადათ იმის მომასწავებელია, რომ ვიღაცის მოტყუილება და გაცრუება უნდაო, ჰფიქრობდა გლეხი.

— შენ იძახი ფული ზეითა მაქვსო, არა?

— ას თუმანზედ მეტი სკივრში მაქვს დაკეტილი, გინდა გაჩვენო, ტრაუგოტტ?

— მაშ ხუთი პროცენტი, ჰა? უფრო იაფად არ შეიძლება?

— მაგაზედ იაფად? რას ლაპარაკობ!... მართლა, ჩემზედაც ხომ მაქვს ის მამული დაგირავებული, მე ამ საგანზედაც მინდოდა შენთან მოლაპარაკება. იმ თვის პირველიდან იმაშიაც ხუთი პროცენტი უნდა მძღლიო, თორემ ოთხი ძალიან ცოტაა.

— ხომ არ გაგიჟდი?

— ორთავე გირაოში ხუთ-ხუთი პროცენტი! თუ გინდა ამ პირობით გასესხებ ფულსა! თუ არა და მე ხელს არ მომცემს, ტრაუგოტტ!

ეხლა კი მოხუცს მოთმინების ფიალა აევსო. ბიუტენერმა მოიქნია შოლტი და ცხენს გადაუჭირა. მიკიტანმა, შენიშნა თუ არა, რომ მოხუცი ეხლა კი აღარა ხუმრობსო, ძლივს მოასწრო და გვერდზედ გადაუხტა. ცხენმა ჯერ რამდენჯერმე შეიტლინკა, რადგან შოლტის გადაკვრას სრულიად არ მოელოდა, და მერე გზას გაუდგა. აწითლებული გლეხი მობრუნდა სიძისკენ და საშინელი ლანძღვა-გინება და მუქარა მიაცარა. ამ დროს ურემი ხან ერთ მხარეს მიუხვევდა, ხან მეორეს, რადგან გაშმაგებული გლეხი თავის თავს ანგარიშს აღარ აძლევდა და საით ჰრეკავდა ცხენს, არც კი იცოდა. მიკიტანი კი ზედ შუა გზაზედ გაჩერებულიყო და სიცილისაგან ფერდებს იჭერდა. გლეხის გაშმაგება ისე ახარებდა მიკიტანს, რომ ბავშვსა-

ვით ხტოდა და სიცილით სუნთქვა ეკვროდა. მისი თექვსმეტი წლის დოყლაბიაშვილი—რიხარდი დიდის ცნობის მოყვარეობით ადევნებდა ფანჯრიდან მამისა და ბიუტნერის საუბარს თვალსა და როცა დაინახა, რომ ბიუტნერი გაჯავრებული წავიდაო, ისიც კარში გამოვიდა, რომ გაეგო რა ამბავი იყო და მამა და ტრაუგოტტი რაზედ ლაპარაკობდნენო. კაშელერნსტს მეტის-მეტი სიცილისაგან ცრემლები სცვივოდა და, რასაკვირველია, ძლივ-ძლიობისას უამბო შვილსა რაშიაც იყო საქმე.

მოხუცი ბიუტნერი კიდევ კაი ხანი იწყევლებოდა და საცოდავი მარტო ამით-და იფხანდა გულის იარას. ჯავრი კი უფრო თავის თავზედ მოსდიოდა, რადგან ვერასგზით ვერ ეპატიებინა თავის თავისთვის, რომ კაშელერნსტმა მოატყუილა და ლაპარაკში გააბა. განა მთელმა სოფელმა არ იცის, თუ რომ ვისმეს კი ჰქონია „საძაგელ ვეშაპთან“ რაიმე საქმე, უსათუოდ მოტყუებული და ყინულზედ გაცრუებული დარჩომილა? მე რაღა ღმერთი გამიწყრა, რომ ეშმაკობას ვერ მივუხვდი? კაშელერნსტი თავისი უაზრო სიცილით „ცოფიან ძაღლს“ წააგავდა, სწორედ. ამ საზიზღარ და საძაგელ კაცს არაფრად უღირდა ისე მოეკატუნებინა თავი, რომ ადამიანს შეჰბრალებოდა კიდევ და ჰგონებოდა, რომ საცოდავი ქიასაც კი ვერ გასტყულიტავსო. კიდევ ეს თვისება შველოდა, რომ სულელებს და გულუბრყვილო ხალხს ადვილად აბამდა ჯოჯოხეთურ ქსელებში.

ეხლაც ყველას ახსოვდა, რომ კაშელერნსტი უგროშ-უკაპიკოთ ჩამოვიდა გალბენაუში და იმ კაცს, რომელსაც თვალზედ მისაკრავი ბისტიც კი არ მოეძებნებოდა, ეხლა თითქმის უთვალავ სარჩო-საბადებელს აგულვებდნენ. სამიკიტნო, რომელსაც თვალ გადუწვდენელი მიწები ჰქონდა ირგვლივ, ეხლა კაშელერნსტის საკუთრებას შეადგენდა. სამიკიტნოში კაშელერნსტმა საცეკვაო დარბაზი ააშენა და რაღაც სათამაშოები გამართა. ღვინისა და ლუდის გარდა საწვრილმანო საქონლითა და ხანდისხან ხორციითა და ხორბლეულითაც ვაჭრობდა. ბედი და იღბალი ყველაფერში თან დასდევდა. მამულების სყიდვა

გასყიდვაშიაც შუაქაცობდა. ხმა დადიოდა, ამ ბოლოს დროს სოფელში გავრცელებულ გაყრასა და მამულების გაყოფაში მხურვალე მონაწილეობას იღებდა. ქალაქის ვაჭრების, ყოველგვარ აგენტების და შუაქაცების დიდ მეგობრათ. ითვლებოდა სოფელში და ერთი კვირა ისე არ გაივლიდა, რომ ამისთანა ვინმეს არ შემოეველო სამიკიტნოში და გაცხარებული სჯა ბაასი არ გაება.

ყველა ამას ბიუტნერების ქალის შერთვით კი მიაღწია! როცა ცოტა დამშვიდდა მოხუცი, შავმა ფიქრებმა გაიტაცეს. როგორ დაატყდა ყველა ეს უბედურება იმასა და იმის ოჯახს თავზედ? მაშ, როგორც ეტყობა, სამართალი აღარ ყოფილა ქვეყნათ! თუმცა პასტორი ქადაგებაში სულ იმას გაიძახის, უსა მართლო და უსინდისო კაცს აქვე, ცხოვრებაშივე დაატყდება თავს უბედურება და კეთილიც აქვე მიიღებს ღვთისგან ჯილდოსაო, მაგრამ ეს როგორღაც ვერ მართლდება იმასა და იმის ოჯახზედ. მაშ სამართალს ადგილი არა ჰქონია ქვეყნად!

ბიუტნერების მამული ძველთაგან ძველი იყო სოფელში და საეკლესიო წიგნებიდან სჩანდა, რომ თავიდანვე ამ მამულს ბიუტნერების გვარის გლეხები მფლობელობდნენ.

ჯერ კიდევ დიდ ომს არც კი არავინ მოელოდა, რომ ბიუტნერები ეკკლესიის მნათეებათ იყვნენ სოფელში. ამ გვარს ერთგან და ორგან არ ამოიკითხავდით სოფლის ძველ სასაფლაოს ქვებზედ.

ოცდა ათი წლის ომის დროს, როცა გაღბენაუსაც ერთხელ და ორჯერ არა სწვევია მტერი და ერთჯერ და ორჯერ არ გაუნადგურებია ყველაფერი, ამ სოფელს შავი ჭირი ეწვია და ერთ ცოლ-ქმართ გარდა მთელი ბიუტნერების გვარი სულ მთლად გაანადგურა. მას შემდეგ გაღბენაუში ბიუტნერების ერთი შტოღა დარჩა მხოლოდ. მაგრამ ეს უშვილობით კი არ მოსდიოდათ, ამის მიზეზი ის იყო, რომ უნცროსი შვილები ან სრულიად არ ირთავდნენ ცოლებს ან არა და თუ შეირთავდნენ, მაინც მამის ოჯახში რჩებოდნენ, მამასთან ერ-

თად ხნავდნენ მიწას და საბატონოსაც ერთად იხდიდნენ, მაშინ-
დელი ჩვეულების ძალით გლეხები მოვალენი იყვნენ შვილები
ბატონისთვის შინაყმათ მიეცათ.

გლეხი საკუთრების სრული პატრონი არ იყო იმ ჟამათ;
ძალაცა და სამართალით ბატონის ხელში იყო, რომელიც მი-
წის პატრონიც იყო და გლეხის სხეულისაც. მაგრამ ბიუტნე-
რების ოჯახი სულ სხვა პირობებში იმყოფებოდა: თითონ მე-
ბატონეებსაც ძალიან უყვარდათ ბიუტნერები, რადგან ამ საგვა-
რეულოს თიჯქმის ყოველი წევრი კარგი მუშა იყო და დიდი
სარგებლობა მოჰქონდა.

ჯერ ერთი შემთხვევაც არ ყოფილიყო ისეთი, რომ ვინ-
მე ბიუტნერი რაიმე დამამცირებელ საქმეზედ ყოფილიყოს და-
ყენებული, თუმცა ამგვარი მაგალითები ბატონყმობის დროს
ერთი და ორი არა ხდებოდა. ბიუტნერები ყოველთვის თავის
დროზედ და კარგად ასრულებდნენ საბატონო მოვალეობას,
როცა კი საჭირო იყო, დაუყოვნებლივ გამოიყვანდნენ ხოლმე
მუშებს ურმებით ან უურმოთ, იმისდა მიხედვით თუ რა იყო
იმ ჟამათ საჭირო.

რასაკვირველია, გლეხი კაცი დიდი შეძლების პატრონი
ვერ იქნებოდა ამისთანა დროს; გარდა ამისა ბიუტნერების
ოჯახი ყოველთვის დიდი იყო და მიწა კი ნაკლებათ ჰქონდათ,
მაგრამ, მიუხედავად ყველა ამისა, ბიუტნერები ყოველთვის მშვე-
ნივრათ უვლიდნენ თავიანთ მამულ-დედულს, რისგამო მთელი
თავიანთი ძალა ბატონ-ყმობის დროს არ გაჰფანტეს, ბატონ-
ყმობის დროს, რომელიც მძიმე ლოდსავით დააწვა გლეხ კაცს,
წაართვა ყოველი დამოუკიდებლობა და რალაც ცივი გულ-
გრილობა ჩაუნერგა გულში, რაიც დამოკიდებულ ადამიანის
მუდმივ თვისებას შეადგენს. ოჯახმა არ გასწყვიტა კანშირი და
გაუყოფელი დარჩა.

ბოლოს ეხლანდელი პატრონის პაპის დროს ბატონყმო-
ბაც და მასთან ერთად ყოველგვარი საბატონო მოვალეობაც
გადავარდა. მიწების გამიჯვნის დროს ბიუტნერების მამულის
მთელი მესამედი მებატონეს ერგო.

ეხლანდელ ბიუტნერის მამის დროს ძალიან შეძლებულად სცხოვრობდნენ ბიუტნერები. ეს კაცი საკვირველი მუსიკა და გამჭრიახი ჭკუის პატრონი იყო და დაუღალავი შრომით თუ გონიერი მართვა-გამგოებით იქამდის მიიყვანა საქმე, რომ შეძლებულ კაცთა რიცხვშიაც კი ჩაირიცხა, თუმცა მოსავლიან წლებმაც შეუწყეს იმის გაკეთებას ხელი. ხელსაყრელ დროს მამულის ყიდვით ტრაუგოტტის მამამ მამა-პაპეული მამული ისევ გააფართოვა. მაგრამ მთელ თავისს შემოსავალს ნიადაგის გაპოხიერებას ანდომებდა უმთავრესად, რადგან მხოლოდ ამ შემთხვევაში ელოდა მეურნეობისგან კარგ შედეგს.

იმისთვის მეტის-მეტად ძნელი იყო მამულის მთლად შერჩენა, რადგან მეზობელ მებატონის მამული გლეხების მამულების შესყიდვით დღითი დღე იზრდებოდა და ბოლოს დიდ, თვალ გადაუწვდენელ სამფლობელოდ გადაიქცა.

სწორედ იმ დროს, როცა ტრაუგოტტის მამა წელზე ფეხს იდგამდა და მამულს დღითი დღე ზრდიდა, ოჯახის წევრები, იმ დროის მიმართულების მიხედვით თუ ძალით, თითქმის ყველანი გაიჟანტნენ. როგორც უფროსი ვაჟი და ერთად ერთი მემკვიდრე, მხოლოდ ერთი ტრაუგოტტი-ღა დარჩა სახლში. როცა ტრაუგოტტს უცბათ გადაეცვალა მამა, აღმოჩნდა, რომ ცხონებულს არავითარი ანდერძი არ დაეტოვებინა. ეხლანდელ ბიუტნერის მამას, როგორც ნამდვილ გლეხს, საშინლად ეზიზღებოდა ყოველგვარი წერილობითი საბუთები. სასამართლოებისა და ადვოკატებისა იმას არა სწამდა რა. გარდა ამისა მოხუცი იმ ხალხს ეკუთვნოდა; რომელთაც არც კი აგონდებათ, რომ როდისმე უეჭველად უნდა განშორდნენ წუთი სოფელს და ჰგონიათ, ყოველთვის ასე ვიქნებით და ჩვენს ცხოვრებაში არაფერი გამოიცვლებაო. ესეც რომ არა ყოფილიყო, ტრაუგოტტის მამას ანდერძი რაში ეკნატებოდა, როცა დასაბამითვე ისე ყოფილა, რომ უფროს შვილს ყოველი სამკვიდრო რჩებოდა და ოჯახის დანარჩენნი წევრნი ხმა ამოუღებლივ ემორჩილებოდნენ ხოლმე თავიანთ ხვედრსა. იმას ეგონა ეხლაც ასე მოხდებოდა და ტრაუგოტტს წინააღმდეგობას არავინ გაუწყესო.

საქმით კი ისე არ გამოვიდა, როგორც მოხუცი ჰფიქრობდა.

სიკვდილის შემდეგ მოხუცს ქვრივი ცოლი და ხუთი შვილი დარჩა. უფროსი ვაჟი, ტრაუგოტტი, მამის სიკვდილის შემდეგ ოჯახის თავად დამოუკიდებელ პატრონად გადაიქცა. მეორე შვილმა მამის სიცოცხლითვე დაანება სოფელს თავი და ქალაქში გადასახლდა. მესამე ავსტრალიაში წავიდა და იქ დასახლდა საცხოვრებლად. ამ სამი ვაჟის გარდა ორი ქალიც დარჩა მოხუცს. ერთი ხომ გაღბენაუს მიკიტანსა ჰყავდა ცოლად და მეორე წისქვილის მუშამ შეირთო და მერე ქმართან ერთად ქალაქში გადასახლდა.

მთელი სამკვიდრო სახნავ-სათეს მიწას, შენობებს და სამეურნეო ნივთებს წარმოადგენდა. თუ რამე ფული მოიძებნებოდა ოჯახში, ცხონებულმა ქალების გათხოვებას, იმათ მზითევს, მიწის განოყივრებას და მამულის გაუკეთესებას მოანდომა.

უფროსმა ვაჟმა გამოაცხადა, რომ ის მზათ არის სამკვიდრო თითონ დაირჩინოს და ოჯახის სხვა წევრებს ფულით მისცეს თავ თავიანთი წილი—ეს ცხონებულ მამის სურვილი იყო, რომელიც ერთხელ და ორჯერ არ გამოუთქვამს სიცოცხლის დროს.

ამას როცა ამბობდა მოხუცი, სამკვიდროს დაუნაწილებლობის შესახებ უწინდებურად მსჯელობდა, მაგრამ ამ გვარი შეხედულება ახალ თაობას ბევრად არ ექაშნიკებოდა და არც სწამდა. არც ერთ მემკვიდრეს არ უნდოდა თავისი, საკუთარი სარგებლობით უკან დაეხია, რომ საგვარეულო მამულ-დედული მთლად და გაუნაწილებლად დარჩენილიყო.

ისინი თხოულობდნენ—გვითხარით, თუ ვინიციობაა გავიყავით სამკვიდრო, ყველას თავისს წილად რა გვერგებოა. მაგრამ მემკვიდრენი, როცა დარწმუნდნენ, რომ ასე ბევრი არაფერი გვერგებოა, აღარ დასთანხმდნენ მამულის გაყოფას და მოითხოვეს, რომ მამული საჯაროთ გაყიდულიყო.

უფროსი ვაჟი, რომელიც, რაც კი თავი შეესწავლა, სულ ამის ოცნებაში იყო, რომ საგვარეულო მამული მთლად შე-

ვირჩინო ხელშიო, ეხლა ყოველ ღონეს ხმარობდა, რომ საშ-
კვიდრო ხელიდან არ წასვლოდა აი, სწორედ ეს იყო იმის
მიზეზი, რომ ტრაუგოტტმა საჯარო გასყიდვის დროს თითონ
იყიდა მამული, თუმცა ნათესავებმა ძალათ ასწიეს მამულის
ფასი. იმას რაღა ლაპარაკი უნდა, რომ ტრაუგოტტი ვერ
გადიხდიდა ყველას წილს და ყველა ეს ვალად დააწვა მა-
მულს. ტრაუგოტტს კიდევ დიდი მადლობა უნდა შეეწირა-
ღეთისთვის, რომ მემკვიდრეებმა მაშინვე არ მოითხოვეს ვალის
გადახდა და ოთხ პროცენტისანი გირაობის წერილი ჩამოარ-
თვეს მშალოდ. ასე ამ გვარად ახალგაზდა ბიუტნერი მამეულ
სამკვიდროს სრული ბატონ-პატრონი შეიქნა, რომელიც იმის
მამის დროს სრულიად თავისუფალი იყო ვალეებისაგან და ეხლა-
კი ისე იყო დატვირთული, რომ მისი კეთილ დღეობა ყველა-
სათვის საექვე იყო.

ომებიც დაიწყო, რომლებშიაც ტრაუგოტტ ბიუტნერიც
იღებდა მონაწილეობას. ცუდი და მოსაველიანი წლები, ავდ-
რიან და ნათელ დღეებსავით იცვლებოდნენ, მაგრამ მოსავე-
ლიანი წლებიც ვერაფერ სარგებლობას და შეღავათს აძლევ-
დნენ ტრაუგოტტს, რადგან იმოდენა ფული არას დროს არა
ჰქონდა, რომ ყველაფერი თავის დროზედ ეყიდნა და კაი შემ-
თხვევებით ესარგებლნა. მოუსავლიანი წლები კი ისე აწუხებ-
დნენ, როგორც დაიარავებულ სხეულს აბჯარი აწუხებს ხოლმე.

მაგრამ ბიუტნერის წაქცევა და ფეხ ქვეშ გაქეღვა აგრე
ადვილი არ იყო.

მისი მამული მიწის გრძელსა და ვიწრო ნაჭერს წარმო-
ადგენდა, ისე რომ მამულის ერთი ნახევარი ძალიან იყო სახლს
დაშორებული, რადგან უენობები მამულის სათავეში იყენენ
ამართული. მიწა მსუბუქი და სახნავათ ძალიან სქელი ვერ იყო.
გარდა ამისა ბიუტნერის მამულს მდებარეობაც კარგი ვერაჰქონდა,
რადგან აღმოსავლეთისა და ჩრდილოეთის მხრივ სულ მთლად
ვახსნილი იყო და დასავლეთისა და სამხრეთით მთაგრეხილი ზღუ-
დავდა. სწორედ ეს გარემოება იყო იმის მიზეზი, რომ ჰაერის
უმეტეს ნაწილად ნესტითა და სიცივით იყო გაყდენთილი და

წლის თბილი ნაწილი მოკლე იყო. ყველა ამ მიზეზთა გამო წიადაგი მცირე მოსავალს იძლეოდა, მიუხედავად იმისა, რომ გლეხმა მოსვენება არ იცოდა და გამუდმებით მუშაობდა. რაც კი მოსავალი მოდებოდა, სულ სარგებელს უნდებოდა. და რაკი მაინც ვერ უძღვებოდა, ვალები თან-და-თან იზრდებოდნენ. მამულის გაუმჯობესებაზედ ეხლა გვიან-ლა იყო ფიქრი. თუ დროგამოშვებით მაინც მოახერხებდა გლეხი წიადაგის განოკიდვებას, არხის გაყვანას თუ სახლის შეკეთებას ან და თუ როგორმე სამეურნეო იარაღს შეიძენდა, ყველა ამას რაიმე მოულოდნელი უბედური შემთხვევა უნადგურებდა და უფუჭებდა: სეტყვა, საქონლის გაწყვეტა, ავადმყოფობა, სიკვდილი ან რამე სხვა უბედურება მოსვენებას არ აძლევდნენ და ყოველ შრომას ამაოდ უხდიდნენ.

ბიუტნერის ცხოვრება საზარელ ტალღებთან ბრძოლას წააგავდა, იმ ადამიანის ბრძოლას, რომელიც ჯერ კიდევ დასცურავდა ზღვის ზვირთებზე, მაგრამ იმიტომ კი, რომ უკანასკნელ ღონეს ხმარობდა და შრომით წელში სწყდებოდა.

აი, ამისთანა ბრძოლით ბიუტნერმა სამოც წელს მიაღწია.

IV

მოხუცი ბიუტნერი პროვინციის უმთავრეს ქალაქში შევიდა და, როგორც ყოველთვის, „თავგამეტებულ გმირის“ სასტუმროში გაჩერდა. ცხენი თითონვე წაიყვანა თავლაში, თითონვე მოუარა და მერე ბაზრისკენ გასწია. დღეს საბაზრო დღე იყო და მთელი მოედანი სოფლებიდან ჩამოსულ ჯრმებით თუ ხალხით მთლად გაქედილი იყო. ბიუტნერი ერთხელ და ორჯერ არა ყოფილა ამ ბაზარში და ამიტომ ნაცნობიც ბევრი გამოუჩნდა—მეწვრიმალეები და ხელოვნები წამ-და-უწუმ უძახდნენ და თავ-თავიანთ დუქანში იწვევდნენ. მაგრამ ბიუტნერს დღეს იმათთვის არა სცალოდა, რადგან სულ სხვა მიზეზით იყო ქალაქში ჩამოსული და სულ სხვა რამე აფიქრებდა. ჯერ

თავისი საქონელი უნდა გაეყიდნა სარფიანად და მერე ნახავდა სავაჭროთ. დარჩებოდა რამე თუ არა.

მოედანზედ ერთი კუთხე იყო, სადაც ხორბლეულობით ვაჭრობა იყო გაჩაღებული. ეს კუთხე ვისაც კი ან გაეყიდნა როდისმე, ან ეყიდნა ხორბლეული, ყველამ კარგათ იცოდა. ბიუტნერი ჯერ არც კი მისულიყო ამ ადგილს, რომ ვილატ ვაჭარი მიეგება ხელებ გაწვდილი და ჩამოსვლის მიზეზს დაეკითხა. ცოტა ხნის შემდეგ შეგროვილ გლეხის ჯგუფში ამოჰყო თავი; აქ მხარზედ არტყამდნენ და ეკითხებოდნენ, აქამდის სად იყავი და რატომ სადმე არა სჩანდიო. თითქმის სრულიად უცნობი ხალხის ასეთი ალერსიანი და ტკბილი მიგებება, ცოტა არ იყო, არცხვენდა მოხუცს და აკვირებდა. მოტყუილებას ხომ არ მიპირებენო?—ჯიუტად ჰფიქრობდა ბიუტნერი და როცა დაეკითხნენ, ხომ არაფერი ჩამოგიტანია გასასყიდა აო, ბიუტნერმა ფრთხილი და თავდაქერილი პასუხი მისცა. მერე ამ ჯგუფს თავი დაანება და მეორეში გადავიდა. როგორც ეტყობოდა, მოხუცს ჯერ მაზანდის გაგება უნდოდა. ხელები ზურგზედ შემოეწყო, ღინჯის ნაბიჯით დადიოდა და ყოველ სიტყვას გულდასმით ისმენდა. მყიდველნი ძალიან ბევრნი იყვნენ და შვრიას კი უფრო მეტი მუშტარი ჰყავდა. როგორც სჩანდა, ცოტა საქმე არ გარიგებულყო მოედანზედ, რომ საცა გინდოდა და არ გინდოდა, შეთანხმების ნიშნათ, მოვაჭრენი ერთმანეთს ხელს ართმევდნენ.

ცოტა ხნის შემდეგ ბიუტნერმა ბაზარს თავი დაანება და, მწარედ დაფიქრებული, სადღაც წავიდა. ვაჭრებს ყვირილზედ ეტყობოდათ, რომ გლეხის მოტყუილების სურვილით იყვნენ გატაცებულნი და ამ ჟამად სხვა არა აფიქრებდათ რა.

დღეს კი ბიუტნერს უსათუოდ ხელსაყრელათ უნდოდა შვრიის გაყიდვა, რომ ამ ზამთარს დაკლულ ძროხის ნაკვლად სხვა ეყიდნა.

ამ დროს მოაგონდა, რომ შარშან ქალაქის შიგ შუა ნაწილში, ერთ კანტორაში, ძალიან კარგ ფასად გაჰყიდა ჰევეი და ეს კანტორა დღევანდლამდის არ ივიწყებს ბიუტნერს და

სამ თვეში ერთხელ პრეისკურანტებს უგზავნის: ამ ორი თუ სამი დღის წინათაც მოხვდა ხელში ამგვარივე პრეისკურანტი. ფირმა აცხადებდა მოტანილ ხორბლეულში „დიდ ფასს“ გადავიხდით და ყოველგვარ საქონელს გამყიდველთათვის ხელსაყრელად ვიყიდითო.

რატომ ისევ სამუილ გარრასოვიცს არ უნდამივმართო. და ბედი ისევ იქ არა ვცადოო,—გაიფიქრა გლეხმა: თუ ვერა გავარიგე რა, ბაზარი და მოედანი ხომ არსად გამექცევინაო?

გარრასოვიცის კანტორა ქალაქის ერთ-ერთ ვიწრო ქუჩაზედ დიდ სახლის ქვედა სართულში იყო მოთავსებული. ჯერ ქვით დაფენილ გრძელ დერეფანში უნდა შესულიყო აღამიანი, რომელსაც ეზოში მიჰყავდა, და იქ კანტორის კარებსაც მიაგნებდა.

ბიუტნერიმა ჯერ კარი დააკაკუნა, დერეფანშივე მოიხადა ქუდი და მერე ძლივს გაჰბედა და მოწიწებით კანტორის კარები შეაღო. კანტორა გრძელ და ვიწრო ოთახში იყო მოთავსებული და მოაჯირით შუაზედ იყო გაყოფილი. მოაჯირს იქითა მხარეს რამდენიმე კაცი მაგიდებს მოსჯდომოდა და რაღაცას სწერდა

ვიღაც ახალგაზდა ბიუტნერის შესვლისთანავე ფიცხლავ ჩამოხტა სკამიდან გლეხს მიუახლოვდა და მოსვლის მიზეზს დაეკითხა. მოხუცმა მიუგო, ცოტაოდენი შვრია მაქვს გასასყიდი და თქვენ ხომ არ იყიდითო.

— რამდენი გექნებათ?—დაეკითხა ახალგაზდა კაცი და კალამს სახელოზედ დაუწყო წმენდა.

— ასე ათიოდე ტომარა იქნება,—მიუგო გლეხმა.

ახალგაზდა კაცმა მედიდურად გაიღიმა და მიუგო,—ჩვენ დიდძალ საქონელს ნარდად ვყიდულობთ მარტოო.

გლეხი ვერ მიუხვდა რის თქმა უნდოდა ახალგაზდა კაცს. ბიუტნერი დაეკითხა, მაგრამ მაინც ვერ გაიგო და კვლავ დაეკითხა. მწერლები მოხუცისკენ მობრუნდნენ და იმის ძველ გემოვნებაზედ შეკერილ სერთუკს დაცინვით შეჰყურებდნენ.

ამ დროს მეორე ოთახიდან შუატანის კაცი გამოვიდა; ახლად გამოსული კანტორის პატრონ-ბატონი სამუილ გარრასოვიცი იყო. სამუილს ცხვირი მოკაუჭებული ჰქონდა, თავი მოტვლებილი და წითელი წვერები ორათ გაეყო. კანტორაში მომუშავენი ფიცხლავ მიბრუნდნენ და ისევ წერა დაიწყეს.

გარრასოვიცმა მოხუცს თვალეზი დააშტერა, მერე მიუახლოვდა, ხელი გაუწოდა და უთხრა:

— გამარჯობა, ძვირფასო ბიუტნერ! რითი შემძლიან გემსახუროთ?

გლეხს მეტად გაუკვირდა—საიდან უნდა მიცნობდეს ეს უცნობი კაცი და საიდან იცის ჩემი გვარიო? თითონ ბიუტნერს სრულიად არ აგონდებოდა უცნობი ბატონის სახე, ისე რომ, მგონი, არასოდეს არ შეხვედრია და არ უნახავს.

— მე კარგათ გიცნობთ, ბ. ბიუტნერ!—განაგრძო ვჭკარმა.—თქვენ ცნობილი პირი ბრძანდებით. თქვენ ჩინებული მამულის პატრონი ხართ გალბენაუში, არა?

გლეხი ხახა დაღებულო და თვალეზი დაქყეტილი იდგა და, გაკვირვებული, გონს ვეღარ მოსულიყო.

— მე მშვენივრათ გიცნობთ, ბ. ბიუტნერ, მშვენივრათ! ჰო, აბა რა სამსახური შემძლიან გაგიწიოთ?

ამ დროს ახალგაზდა კაცმა თავის ბატონს რალაც წასჩურჩულა.

— რალა ლაპარაკი უნდა, ბიუტნერის მოტანილ შვრისა იყიდლით კიდევ, ბელვიც, არა?—ხმა მალლა დაეკითხა ვაჭარი.

— მე მეგონა...—დაიწყო ახალგაზდა კაცმა.

— რა იყო, რა გეგონა! თქვენ მარტო გგონიათ და მე კი ამისთანა ვაჭარს მაკარგვინებთ. რასაკვირველია, ვიყიდლით, ბ. ბიუტნერ, თქვენ შვრისა! ჩვენ არც კი გავსინჯავთ ხოლმე თქვენგან მოტანილ საქონელს, ისე ვიყიდლით მუდამ. შვრია ქალაქში გაქვთ ჩამოტანილი?

გლეხი დიდი ხანი ეძებდა და ბოლოს სერთუკის უკანა ჯიბიდან ტილოს პატარა ტოპრაკი ამოიღო და გარრასოვიცს გაუწოდა.

— რა, ნიმუშია? რა საქირო იყო, ბ. ბიუტნერ, უმაგი-
სოთაც კარგათ მოვირგდებოდით! თქვენ საქონელს გასინჯვა
არა სჭირდება. ლაპარაკი არ უნდა, პირველი ხარისხისა იქ-
ნება.

მიუხედავად ამ სიტყვებისა, გარკასოვიცმა მაინც გახსნა
ტოპრაკი, ხელის გულზედ წამოჰყარა შვრია და კაი ხანს სინ-
ჯავდა.

— აკი გითხარით, ვიყიდიო. მეთქი! ჩვენზედ მეტს არა-
ვინ მოგცემს ქალაქში! ბელვიც, აბა ვინმე გაგზავნეთ „თავ-
გამეტებულ გმირის“ სასტუმროში. შვრია აქ უნდა მოვიტა-
ნოთ. თქვენ კი ჩემთან შეჩოიარეთ. მიაბეუო რა ამბებია სო-
ფელში, მოსავალს როგორი პირი უჩანს და ხომ კმაყოფილი
ხართ თქვენის ბედისა.

გლეხს ჯერ გონება არც-კი მოეკრიფა, რომ მეზობელ
ოთახში ამოჰყო თავი. ამ ოთახის ერთად-ერთი ფანჯარა ეზო-
ში გადიოდა. წითელ წვერა დაქარმა თითქმის ძალით ჩასვა
გლეხი სავარძელში და თითონაც იმის პირ და პირ მაგიდის
წინ ჩამოჯდა.

— აბა, ჩემო ძვირფასო, როგორ მიდის თქვენი საქმე
გალბენაუში? მე კარგათ ვიცი იქაურ ამბები. მიწა ისე, სა-
შუალოა და ცოტა მადლობი ადგილია, არა? დაგვიანებული
ზამთარი ცოტას შეგაწუხებთ ხოლმე. ქვავს ჯერ კარგი პირი
უჩანს, მაგრამ ბოლოს მარცვალი მსუბუქი გამოდის ხოლმე,
არა? ვიცი, ყველაფერი კარგათ ვიცი. აბა, ახლა ის მითხა-
რით, გაზაფხულის ნათესების საქმე როგორღაა?

— ეხლა ჩემი ვაჟი და ქალი კარტოფილსა სთესენ, მერე
კომბოსტო-ღა დაგვრჩება. მე მგონი, ერთი-ორი კვირის შემ-
დეგ სუყველაფერს მოვრჩებით.

— მომილოცავს, მომილოცავს! უსააუოდ ოჯახი დიდი
გექნებათ, ბიუტნერ?

— დიალ, საკმარისი გახლავართ, ბატონო, — ღიმილით
მიუგო გლეხმა. — შვილის- შვილებით რვა ხახა გვაქვს მშვიერი.
და ყველას ქამა უნდა... დიალ!

— მერე რა უშავს, სანაცვლოთ, ხენისა და მკის-
დროს მუშა ხელიც თქვენ გიხაროდეთ,— არა, ბ. ბიუტნერ?
დიდი ოჯახი ღვთის კურთხევით, მით უმეტეს გლეხი კაცის-
თვის. მე ვიცი როგორცა სცხოვრობენ სოფელში, მშვენიერ-
რათ ვიცი. მერწმუნეთ, ბატონო, კარგად ვიცი. შემოდგომის
ნათესი როგორიდა?

გლეხმა უამბო, რომ ქვევმა ჩინებულათ გაატარა ზამთარი
და თითქმის სრულიად არ დაძრულაო.

— სანახავათაც-კი სასიამოვნოა, მე და ჩემმა ღმერთმა.

— სასიამოვნოა, ღმერთმანი, მაგისტანა კარგ ამბების გა-
გება! როგორც გეტყობათ, კაი მოსავლის იმედი უნდა გქონ-
დეთ. მაშ წლიულს გლეხები ფულებს იშოვნებენ, ჰა? თუ გლეხს
ექნება ფული და მაშინ ხომ ყველას ექნება.

— თქვენ პირს შაქარი!.. რასაკვირველია, ძალან კარგი
იქნება, ბ. გარრასსოვიც!— მიუგო თავის ქექით გლეხმა. —
მხოლოდ ეხლა კი ვერსად იშოვნი ფულსა. ღმერთო, ღმერთო,
როგორ გაძნელდა ამ ბოლოს დროს ფულის შოვნა!

— ჰო, მაგრამ თქვენ კი საჩივლედი არა გაქვთ-რა, ბიუტ-
ნერ! თქვენი მამულის პატრონი როგორ უნდა სჩიოდეს? ნება
მიბოძეთ გკითხოთ რამდენი მორგენი მიწა გაქვთ?

— ტყიანათ ორას სამოც და ათი მორგენი*) იქნება.

— რას ამბობთ? ეგ ხომ მებატონის მამულსაც არ დაუ-
ვარდება. კიდევ რომ წუწუნებთ! ღარიბმა ხალხმა რაღა უნდა
ჰქნას, მაშ!

— გადასახადები და ვალები რომ არ ყოფილიყვნენ, კი-
დევ რა უშავდა.

— ვიცი, ვიცი, რომ სოფლად ცხოვრება გაჭირდა. განა
გალბენაუში გადასახადი და ბევარი ეგრე დიდია, რომ სჩივით?

პასუხათ ბიუტნერმა მთლად გადუშალა გული და სული-
გარრასსოვიც გულმოდგინეთ უგდებდა ყურსა; მხოლოდ დრო
გამოშვებით თუ ჩაურთავდა სიტყვას, მაგრამ ისეთ სიტყვას-კი

*) გერმანიაში 384 კვ. საყ.

რომელიც უფრო გულახდილათ ალაპარაკებდა გლეხს. ბოლოს იმ საგანსაც მიუახლოვდა ბიუტნერი, რაც მძიმე ლოდვიით აწვა გულზედ და მოსვენებას არ აძლევდა: ბიუტნერმა თავის მძლავრ მეზობელზედ და იმის მამულ სალანდზედ დაიწყა ლაპარაკი.

— დიად, მე სრულიად გეთანხმებით, ბ. ბიუტნერ, — შესძახა ვაჭარმა. — მაგისთანა მძლავრი მეზობლის ყოლა, რასაკვირველია, სახუმარო არ არის. მაგისთანა ხალხი ისეთი გაუმადლარი და ხარბია, რომ მზათ არის უკანასკნელი ლუკმაც კი პირიდან გამოჰგლიჯოს საწყალ გლეხს. ჩვენი ხალხისთვის ეგ დიდი ზეარები და თვალ გადუწვდენელი მამულები სასიკვდილო სენს წარმოადგენენ. თავისუფალი და დამოუკიდებელი გლეხობა სახელმწიფოს კეთილდღეობის საფუძველი ყოფილა და კიდევ იქნება მუდამ. თუ გლეხი არ გვეყოლება, ჯარას-კაცებს ვინლა მოგვცემს მაშინ, ვინ? სად უნდა ვიშოვნოთ ჩვენი ჯარისთვის საჭირო ჯანსაღი ახალგაზნა კაცები, თუ არ გლეხობაში? თქვენი მამული რამდენიმე მხრით საზღვრავს სალანდს თუ მარტო ერთის მხრით?

გლეხმა უამბო, რომ თითქმის ყველა მხრიდან ვარ შემოზღუდულიო და თან ნათესების გაფუჭებაც უამბო.

— საშინელებაა! — შესძახა ვაჭარმა და ისე აჩვენა თავი; თითქოს ძალიანა სწუხს გლეხის უბედურებასაო. — აბა, სადა სცალიან გრაფსა, რომ ვილაც გლეხის ნათესების გაფუჭებაზედ თავი შეიწუხოს. ძალიან სამწუხაროა ყველა ეს, ძალიან! გრაფი ხომ არ შემოგვაჭრებიათ როდისმე მამულსა?

ბიუტნერმა გამოუცხადა, რომ გრაფი ეხლაც მევაჭრება ტყესა, მაგრამ მე გადაწყვეტილი მაქვს ერთი მტკაველიც კი არ დავუთმო ჩემი მამულიდანაო. ამის გაგონებაზედ გარრასლოვიცმა ყურები დაცქვიტა და მთლად სმენად გადაიქცა. მერე, თითქო გლეხის დარღით შეწუხდაო, ისიც დაფიქრდა.

სამწუხაროა, სამწუხარო! მერე ყველა ეგ როგორ აღატაკებს კაცს. რამდენი დარღი და საფიქრებელი გაქვთ, ძვირ-

ფასო ბიუტნერ! იქნება დაგირავებულიცა გაქვთ მამული, მაშინ ხომ აშენდებოდა თქვენი ოჯახი!

— ოჰ, ღმერთო! ღმერთო! — გარდასსოვიცისაგან თითქოს გულუბრყვილოთ ნათქვამ სიტყვებზედ გულ მხურვალეთ შესძახა გლახმა და ფეხზე წამოხტა. — ვალები, ვალები. იმდენი ვალი მაქვს, რომ ველარც კი ვსუნთქავ იმათ სიმძიმის ქვეშ. ცოტა ნაკლები რომ მქონოდა ვალი, კიდევ, როგორც იქნებოდა, ფეხზედ წამოვდგებოდი და წელში გავიშლებოდი, მაგრამ ვალებს რა ვუყო?

— ძალიან დიდი ვალი გაქვთ? ამას შე, როგორც მეგობარი, ისე გეკითხებით.

ერთ წუთს გლახი გაჩერებული იყო, ეტყობოდა, გულში ვალებსა სთვლიდა და მერე გულჩათუთქულმა ძლივს-ღა წარმოსთქვა.

— ოც-და-ორი ათასი მარკა იქნება.

ვაჭარმა ოდნავ დაუსტვინა, თავი გააქნია და წარბები შაღლა ასწია.

— კარგა ბლომათ ყოფილა.

— ხომ ბევრია, არა? — დაეკითხა გლახი, საოცრათ მოიკუმშა და ნაღვლიანათ მიწას ჩააჩერდა.

— კარგი და სარგებელის გადახდას როგორღა ახერხებთ, რომ არ მესმის? — ამ სიტყვებთან გარდასსოვიცმა პატარა ქაღალდი აიღო და ანგარიში დაიწყო.

— დიად, ძვირფასო ბიუტნერს, აქ არაფერი გამოდის! როგორა სცხოვრობთ მიკვირს!.. მერე ისიც მაგოდენა ოჯახით. ეგ ყოვლად შეუძლებელია! თქვენ თავს ატყუილებთ მხოლოდ და მეტი არაფერი.

— ძნელია, ძნელი, — ოხვრით წარმოსთვა ბიუტნერმა, — ხანდახან იქამდის მივა ხოლმე საქმე, რომ მზათა ხარ შენივე თავი დააგირავო, ოღონდ საღმე იშოვნო სარგებლის შესატანი ფული. ისეც ყველაფერში უარს ეუბნები შენ თავსა და დილიდან საღამომდის მოყოლებული მუშაობ გამუდმებით. კუქს ვერ გაიძღობ, რადგან საითაც მიიხედავ, ყველგან რამე გაკლია.

და რამეა საქირო. რაღაცხოვრებაა, როცა ისე გახვევია ვალი, როგორც ძაღლს რწყილი.

— მერე ეგრე გულგრილად იტანთ ყველაფერს? სწორედ გითხრათ, არ გაქებთ, რომ მოვალეებისთვის ეგრე იწუხებთ თავსა:

— იმათ რა შერე, რომ მე ვიტანჯვი? ეგ მამული ეგრე ვალებით დატვირთული მივიღე. ჩემმა ნათესავებმა მაგაზედ იათად არ დამითმეს და რა მექნა.

— აქ ერთი სახსარი-ლა დარჩენილა, ჩემო კარგო—მიუგდოთ ეგ მამული თქვენს მოვალეებს და ამით თავი დააღწიოთ. მოკლეთ და გარკვევით უთხარით: მე აღარა მსურს ამ მამულის წარმოება. დაე სხვა ვინმემ სცადოს სარგებლის გამოღება და მე კი გამანთავისუფლეთ, მეყოფა ამდენი ტანჯვა. აბა უყურეთ როგორ დაიღრიჯებიან. ერთი არავინ მოჰკიდებს ხელს, ნუ გეშინიანთ! მაშინ ყველანი მოვლენ და მუხლებზედ ჩოქვით შეგვედრებიან, ისევ შენ მოჰკიდე ხელიო. არ იზამენ ასე და სრულიად დაეკარგებათ გირაოს ქაღალდები. ამისთანა საქმეები ერთხელ და ორჯერ არ გარიგებულა. თქვენ თითონ გამოაცხადეთ მამულის საჯაროთ გასყიდვა, რადგან სხვაფრივ ხსნა არ არისთქო, აბა უყურეთ, როგორ დაქვეიანდებიან თქვენი მოვალეები. იქნება თქვენვე იყიდოთ მერე ან რომელმამე თქვენმა შვილმა და მაშინ ცოტაოდენი ვალი შეგიმსუბუქდებათ. ამისთანა საქმეებში ცოტა ფრთხილად კი უნდა იყვეს ადამიანი! სხვა სახსარს შე არაფერს ვხედავ. კიდევ მადლობა ღმერთსა, რომ ერთი სახსარი მაინც დარჩენილა!

ბიუტნერმა თავი გააქნია. რასაკვირველია, მოხუცმა სრულიად ვერ გაიგო ამ წინადადების აზრი, მაგრამ პატიოსნებამ მაინც წასჩურჩულა, რომ კაი საქმეს ვერ ეუბნებოდნენ.

გლეხმა გამოაცხადა, რომ მე ჩემ მამულში მინდა დავრჩე და იმედი მაქვს, როგორმე გავისტუმრო სარგებელი, თუ ღმერთი მიშველის და ცოტა კარგი წლები დავვიდგება და ვინმე დამეხმარება ეხლაო.

ამ დროს სასტუმროდან შვრიაც მოიტანეს. კანტორიდან ახალგაზდა ვაჟი შემოვიდა და გამოაცხადა, ტომრები მოვიტანეთ და ეზოში დავალაგეთო.

— მაშ მიიღეთ, ბ. ბიუტნერ, თქვენი ფული—მიუბრუნდა ვაჟარი,—იქ პირველ ოთახში მოითინეთ, მე თითონ გამოგყვებით.

გლახმა ფული მიიღო და, რასაკვირველია, ფულის მიღებაში ხელი უნდა მოეწერა, მაგრამ ხელის მოწერა ასე ადვილი არ გამოდგა, რადგან დიდი ხანი იყო, რაც ბიუტნერის ხელი წერას გადაეჩვია, ბოლოს როგორც იყო, მაინც მოახერხა და ქალაღზვდ თვისი სახელი და გვარი გამოიყვანა.

მიუხედავად იმისა, რომ ბიუტნერმა ფული დაითვალა და ქისაშიაც კი ჩააწყო, მაინც არ მიდიოდა. ის გაჩერებულიყო ერთ ადგილას, ხელში შლიაპას ატრიალებდა და თითქოს რაღაც დაზღისა და ვარმის შესახებ ლაპარაკს აპირებდა.

მოხუცის ასეთი საოცარი საქციელი შეუმჩნევლად არ გამოეპარა ვაჟარს, რომელიც დახლთან გაჩერებული ვიღაცას ელაპარაკებოდა.

— რა იყო, ბ. ბიუტნერ, იქნება რამეთი შემოძლიან კიდევ დაგეხმაროთ? ჩვენ ნიადაგის გასანოყიერებელი სითხე ვვაქვს დამზადებული, ხომ არ ინებებთ?

— არა, რათ მინდა!—მიუგო გლახმა.—ეგ არ მინდა მაგრამ სხვა რამეზედ მინდოდა თქვენთან მომელაპარაკნა,— იქნება რამეს მიჩვევდეთ, ერთ გირაოს ქალაღღით ვალის გადახდას თხოულობენ და უკანასკნელ ვადათ ივანობა დღე დამინიშნეს!

— ჰოო!—შესძახა ვაჟარმა და გლახს თავი გაკვირვებულად აჩვენა.—ამ საქმეში კი ვერაფერს გირჩევთ, რადგან გირაოებისა მე არა მესმის-რა... მაგრამ მიუხედავად ამისა გლახი შეორე ოთახში გაიწვია მაინც.

— მაშ ეგრე, თხოულობენ ივანობა დღისთვის ვალი გადაიხადეთ? ეგ გირაოს ქალაღღი მერამდენეა რიცხვით? რამდენი სარგებელია? ვადა როდის გასდის?

გარრასსოვიცმა დაწვრილებით გამოჰკითხა ყველაფერი და მერე რალაცის ანგარიში დაიწყო. მოხუცი კი მოუსვენრად ადევნებდა გარრასსოვიცის სახის გამომეტყველებას თვალსა და შეძრწუნებულმა შენიშნა, რომ ვაჭარმა ჯერ ნაღვლიანათ თავი გააქნია და მერე წარბებ აწეული რალაცაზედ დაფიქრდა.

ბოლოს გარრასსოვიცი წამოდგა ფეხზედ, მიუახლოვდა გლეხსა და შიგ სახეში ჩააშტერა თვალები. მერე გამოუცხადა, ფულებს მე თითონ ვერ მოგცემ, რადგან მე ვაჭარი ვარ და გირაოებში ფულის მიცემა ჩემი საქმე არ არისო. მაგრამ რა კი ჰხედავს, რომ ბიუტნერი პატიოსანი კაცია და იცის, რომ არავის მოტყუილებას არ იკადრებს, უნდა როგორმე დახმარება გაუწიოს, იმას ერთი მეგობარი ჰყავს, რომელიც მაგისტანსა საქმეებში ძალიან გამოცდილია. აი, სწორედ იმ კაცთან წაიყვანს და შეიძლება იმ მეგობარმა ფულიც კი მისცეს ბიუტნერს, მაგრამ ამ საქმეს მარტო მეგობრობით და ნაცნობობით იკისრებს, თორემ მაგვარ საქმეებს გარრასსოვიცი არასოდეს ხელს არ მოჰკიდებს.

ამ სიტყვებთან გარრასსოვიცი ტელეფონს მიუახლოვდა და ზარი დარეკა.—გამარჯობა! ბ. შენბერგერი კანტორაში მრძანდება? ცოტაოდენი სალაპარაკო მაქვს... გმადლობთ!

გლეხი განცვიფრებული შეჰყურებდა რაც ჰხდებოდა იმის თვალწინ. იმას მთელ თავისს სიცოცხლეში ლაპარაკითაც კი არ გაუგონია ტელეფონზედ რამე არა, თუ თავისს საკუთარი თვალით ენახა ასეთი საუცხოვო მანქანა.

გარრასსოვიცი გაჩერებულიყო ტელეფონთან და სიცილით წელში ცხრათ იხრებოდა, რადგან გლეხის განცვიფრება შეტად სასაცილოთ მიაჩნდა.

— აბა, ეს ყურზედ მიიღეთ!—მიუბრუნდა გარრასსოვიცი გლეხსა და მანქანის ერთი ნაწილი მიაწოდა.—მიიღეთ, რისა გეშინიანთ, ხომ არ გიკბენთ.

მაგრამ გლეხის შეცდენა ეგრე ადვილი არ იყო.

ამ დროს პასუხიც მოვიდა.

— ჰო, გარრასსოვიცი... დიად, დიად!.. გამარჯობა, შენბერგერ. აქ კანტორაში ერთი გაღბენაუელი მემამულეა, ბ. ბიუტნერი. გირაოს ქალაღდი სხვა პირზედ სურს გადაიტანოს... შეიძლება შემოვიაროთ?

ამის შემდეგ ხანგრძლივი სიჩუმე ჩამოვარდა და გარრასსოვიცი გაფაციცებით ტელეფონს ყურს უგდებდა.—მერე უცებ გაღხარხარა; დაციწვიოთ გადახედა გლეხსა და ჩასძახატელეფონში:

— კაფფერუს¹⁾ უჭირს ძალიან... ფეინეს მასსემატენ...²⁾ რას ლაპარაკობ?! შენ მეუუკე.³⁾ როგორ? მაგას რალა ლაპარაკი უნდა. რასაკვირველია კიპვედ⁴⁾ უნდა გავაკეთოთ... არ მესმის! კაფფერი ნახევრად მებულეა⁵⁾. დარდი ნუ გაქვს რებუსსიშ⁶⁾ მოგცემ. კარგი, კარგი. მოვალთ მაშ! მშვიდობით! გათავდა!

— ამას ტელეფონი ჰქვიან, ჩემო კარგო!—მიუბრუნდა გარრასსოვიცი და სიცილიოთ მხარზედ ხელი დაჰკრა გლეხს.—ხედავო ჩვენთან რამდენი რამე ისწავლეთ? ეხლა შეგიძლიანოთ სოფელში უამბოთ თქვენს ნაცნობებს.

მერე დაუმატა, ეხლა კი შენბერგერთან უნდა წავიდეთო და კარებისკენ გასწია.

ისიღორე შენბერგერის საკომისიო კანტორა ქალაქის მეორე ნაწილში, იმგვარსავე მისახვევში იყო მოთავსებული, როგორშიც გარრასსოვიცის კანტორა. გარრასსოვიცი პირდაპირ კანტორაში არ შევიდა, ირგვლივ მოუარა და გლეხი ეზოდან შეიყვანა კანტორის უკანა ოთახში.

ამ ოთახში საწერ მაგიდას ვიღაც სქელი თავ-მოტვლებილი კაცი უჯდა. მისი დიდრონი, შავი და ჩაცვიწვილი თვალეზი მოკაუჭებულ ცხვირთან შეზავებით უცნობ კაცს ბურნაჭოს ამგზავსებდნენ

— გამარჯობა, შენბერგერ!

— გაგიმარჯოს, სამ.

1) ე. ი. არა. ურიას²⁾. ხელსაყრელი საქმეა³⁾. ვადარკულხარ⁴⁾. სა-ნახევროთ⁵⁾. გაუგებარია⁶⁾. მოგებას.

სქელი კაცი იჯდა ტყავის გაცვეთილ სავარძელში და არც კი მოძრაობდა, თითქოს სავარძელს შესისხლხორცებია საშუდამოთაო. გარრასსოვიცს, რომელსაც ვაქრები „სამათ“ იცნობდნენ, როგორც ეტყობოდა, მშვენივრად უნდა სკოდნოდა თავისი მეგობრის ჩვეულებები. გარრასსოვიცმა ორი სკამი მიდგა მაგიდასთან, ჯერ გლეხი დასვა და მერე თითონაც ჩამოჯდა.

— აი, ჩემი კაი მეგობარი ბ. ბიუტნერი მოგიყვანეთ. პატროსანი და მართალი კაცია და თქვენ თავისუფლათ შეგიძლიანთ ენდოთ და რამდენიც გინდათ, ასესხოთ ფული.

შენბერგერი უსიამოვნოთ შეიშმუშნა.

— ეხლანდელ დროში მამულების დაგირავება ძალიან საძნელოა და საშიშიც. ჩვენს დროში, როცა თითქმის ყოველ დღე გესმის მამულების საჯაროთ გაყიდვის ამბავი და როცა გლეხები უფრო ხშირად აცხადებენ თავს გაკოტრებულად, ვიდრე ვაქრები და მრეწველები, მეტად ძნელია მათი ნდობა.

— მე შემიძლიან თავდებათ დავუდგე ჩემ მეგობარს. — შესძახა გარრასსოვიცმა. — ბიუტნერი ძველებური კაცია. ამას ისე შეგიძლიანთ ენდოთ, როგორც ანდამატის მთასა! — ამ სიტყვებთან ერთად გარრასსოვიცმა მხარზედ დაჰკრა ბიუტნერს ხელი: — რას ლაპარაკობს? მე და თქვენ კოტრად ხომ არაოდეს არ გამოვაცხადებთ თავსა, როგორა გგონიათ?

მაგრამ ისილორე შენბერგერი არას გზით არა სთანხმდებოდა თავისს მეგობარს. ის ირწმუნებოდა, რომ ბოლოს დროს ბევრგან წავაგე ქკუა და ძალიან დავისაჯეო. სარგებელს არ მაძლევდნენ და თუ საჯაროთ გავყიდე მამული, ჩემ ფულს ვერ ვინაზღაურებო.

— რავექნა, მე ხომ გეუბნებით ამ კაცს თავისუფლად შეგიძლიანთ ენდოთ მეთქი! მე ჩემი პატროსანი სიტყვით თავდებათ ვუდგები ბ. ბიუტნერს! აბა ერთი შეხედეთ, ბ. შენბერგერ, განა ამას შეუძლიან გვაზარალოს? თუ გეუბნებით, ეს კაცი საიმედოა მეთქი, მაშასადამე, საიმედო ყოფილა და ამას ვაგება უნდა.

— სადა მდებარეობს ეგ დაგირაფებული მამული? — დაეკითხა შენბერგერი, რომელიც მეტის-მეტ გულგრილათ ეპყრობოდა ამ საგანს და გაცხარებულ გარასსოვიცისაგან ძალიან განსხვავდებოდა.

— საცა უნდა იყვეს, სულ ერთი არ არის! — შესძახა გარასსოვიცმა. — საუკეთესო მიწის ორას მორგზედ მეტია დაგირაფებული. ეს საქმე სიკვდილსავით აუცდენელია და ნამდვილი.

— მაშ რათა თხოულობენ ვალის დაბრუნებას? — დაეკითხა შენბერგერი.

— ეს გირაოს ქალაქი ამის ძმას უჭირავს ხელში და თუ ფულსა სთხოვს, მხოლოდ იმიტომ, რომ თითონ ძალიან უჭირს ამ ჟამათ ფული. ალბათ, ჭკუაზედ თუ შეიშალა, რომ ამისთანა გირაოსა ჰკარგავს. მე გირჩევთ, შენბერგერ, მიეცით ფული, თუ ჭკუა გაქვთ, უარს ნუ ეტყვიან!

შენბერგერმა დავთარი გადმოიღო, ყარანდაშს წვერი მოუსველა და ბიუტნერს მოუბრუნდა, აბა ჩამომითვალე რამდენი ვალი აქვს შენს მამულსაო.

ბიუტნერს ცოტა დრო არ დასჭირდა, რომ ყველა ციფრები მოეგონა, თუმცა ბოლოს კი მაინც ყოველი ვალი, ყოველი გროში და კაპიკი ჩამოსთვალა.

ყველაზედ უწინ ოთხი ათასი საერობო დაწესებულებას და მერე ძმები და დები მოსდევდნენ: კარლ-ლეტი და გოტლიბი, აწ გარდაცვლილი და კაროლინა, რომლის მაგიერ ერნსტკაშელი და მისი შვილები არიან მემკვიდრეები და მერე მეორე და — ერნესტინა ყველა ამათგანს თანასწორი უფლებები აქვთ და თანასწორ ნაწილსაც მიიღებენ. ამის შემდეგ ახალი ვალები და მათ შორის ერნსტკაშელის ათას შვიდასი მარკა.

შენბერგერი მშვიდათ იჯდა საფარძელში და ჩვეულებრივი სახის სასტიკი გამომეტყველებით ყოველ ციფრს დავთარში სწერდა, კაცს ეგონებოდა, ეს ქონათ გადაქცეული და დასიებული სახე ვერც გაკვირვებას და ვერც აღელვებას ვერ გამოჰხატავს. ვერასოდესო.

— ეგ არის სულა? — დაეკითხა ბოლოს, როცა შეამჩნია, რომ გლეხი გაჩუმდა და აღარაფრის თქმას აღარ აპირებდა.

ბიუტნერმა გულის ფანქვალით თავი დაუქნია.

— კარგი, ფულს მოგცემთ! — ეს იყო, ამით დააბოლოვა ვაქარმა თავისი ანგარიშები.

გარრასსოვიცი სკამიდან წამოხტა.

— ნახეთ, აკი გეუბნებოდით, ჩემი მეგობარი შენბერგერი კარგი და პატიოსანი კაცია. მეთქი? ჰხედავთ, უარს არ გეუბნებათ და ფულს გაძლევთ!

— რა სარგებელს აძლევდით თქვენ ძმასა? — დაეკითხა შენბერგერი.

— ოთხ პროცენტს, — მიუგო გლეხმა.

— შე კი ხუთი უნდა მაძლიოთ და სამ თვეში ერთხელ უნდა ჩამაბაროთ ხოლმე ფული. — ჩემი პირობა ეს არის.

ამ სიტყვებზედ, თითქო მძიმე ლოდი მოეშვა გულიდანაო, გლეხმა თავისუფლად ამოისუნთქა. ის სულ სხვანაირ პირობებს ელოდა.

— აჰა, აკი გითხარით! — შესძახა გარრასსოვიცმა. — ღმერთო! რა ღვთისნიერი კაცია ეს შენბერგერი! ხუთ პროცენტს მეტს არა თხოულობს! ამაზედ კარგათ საქმეს ვერსად ვერ გაარიგებდით, ბიუტნერ!

გლეხი თითონაც ასე ჰფიქრობდა ეხლა. ბიუტნერის უეშმაკო გულში მადლობის გრძნობა გაღვივდა. მართლაც სახუმარო ხომ არ იყო? ამისთანა გაჭირვებაში ასეთ დახმარებას უწევს ვილაც უცნობი კაცი. ის მივიდა შენბერგერთან და წინ გაუჩერდა. მერე ჩამოართვა თეთრი, გაფუფუნებული და შრავალ ბეჭდებით მორთული ხელი და ხესავით მაგარი და მზისგან დაწითლებული ხელი მოუჭირა.

— გმადლობთ, ბ. შენბერგერ, დიდათ გმადლობთ! ღმერთმა სამაგიერო გადაგიხადოთ. დიდი ვარამი მომაშორეთ, დიდი.

ისიღორე შენბერგერმა ისევე უკმაყოფილოთ გადახედა, როგორც ყველაფერს უყურებდა ცხოვრებაში, რაც ციფრებითა

არ იყო გამოხატული, მერე ოდნავ დაუკრა თავი, გამოთხოვე-
ბის ნიშნათ, და ისევ ქალღმერთებს ჩააცეცა თვალები.

— აბა, ეხლა ნატარიუსთან წავიდეთ, ბ. ბიუტნერო, და
მერე ერთ მოხელესთან, რომელსაც მამულების წიგნები აბა-
რია, — მიუბრუნდა გარრასოვიცი, დერეჟანში როცა გავიდნენ.
— მართლა, ერთი რაღაც სულ სხვა საქმე მომაგონდა, თქვენ
ქუჩაზედ მომიცადეთ და მე ერთ წუთს გადავცემ შენბერგერს
რაღაც მინდა. სულ ერთი წუთი, მეტი არა!

მაგრამ ერთი წუთის ნაცვლად, სულ უკანასკნელ ათი-
წუთი მაინც აცდევინა გარრასოვიცმა. ბოლოს, როგორც იყო
გამოვიდა და გლახს ხელი ჩასქიდა მკლავში.

— აბა, ჩემო ძვირფასო, წამო ეხლა გავათავოთ საქმე!
ერთი ქალღმერთი უნდა შევადგინოთ, რომ თქვენ უზრუნველ-
ყოფილი იყოთ და ეს ქალღმერთი თქვენა გქონდეთ. მე ჩემ
ნატარიუსთან წავიყვანთ, რომელიც ყველაზედ იაფად გაგიკე-
თებთ ყველაფერს.

ნატარიუსისა და სასამართლოს შემდეგ — სადაც ამ გვარ
ხაქმეებში გარრასოვიცი დიდ გამოცდილებასა და უნარს
იჩენდა, ისე რომ ბიუტნერს ხელის მოწერა დასჭირდებოდა, —
ორთავენი „თავ გამეტებულ გმირის“ სასტუმროში წავიდნენ.
ამასობაში სადილის დროც მოვიდა და გლახს წასასვლელად
გაემზადა. გარრასოვიცი არწმუნებდა ბიუტნერს, უქვევლად
შემოვივლი გალბენაუში და გნახავთო, რადგან ჩემი თვალით
ღინდა თქვენი მამული ვნახო.

— მობრძანდით, ბ. გარრასოვიცი, მობრძანდით! — ეხვე-
წებოდა გლახს. — ჰატიოსნებას გეფიცებით, ძალიან მასიამოვ-
ნებთ თქვენის ნახვით.

ამ სიტყვებით გამოეთხოვა ბიუტნერი გარრასოვიცს და
წრფელის გულით ხელი ჩამოართვა.

მოხუცი ბიუტნერი ძალიან კარგ გუნებაზედ იყო. ჯიბე
სავსე ჰქონდა შვრიაში აღებული ფულით. ეს კიდევ არაფერი.
ყველაზე კარგი და სასიხარულო კი ის იყო, რომ გირაოს

საქმე კარგათ გაარჩა. კიდევ ამიტომ იყო, რომ გული მხიარული ჰქონდა და უღიღინებდა. იმას ეგონა, ქვეყნათ აღარც დარდი, აღარც ნაღველი აღარ არსებობენო და მომავალიც ვარდისა და იის ფერად ეჩვენებოდა. ეხლა ძროხასაც იმისთანას იყიდის, როგორაც დიდი ხანია ენატრებოდა—დიდ ჯიქანა და თუ შეიძლება შავი იყოს და თეთრი ლაქები ეყაროს. იმან გამოცდილებით იცოდა, რომ ამისთანა ჯიშის ძროხები უფრო ბევრსა და კარგ რძეს იწველიან. ამ ოცნებიდან ეხლა მხვაზუნდაც გადავიდა, უფრო გაბედულ და ძნელად ასასრულებელზედ. ბედელს დღევანდლამდინ ჩალა ეხურა, რომელსაც შეეკეთება ხშირათ სჭირდებოდა ხოლმე. აი, სწორედ ამ სახურავის გამოცვლაზედ ოცნებობდა ეხლა ბიუტნერი. ჯერ კიდევ გუშინ ეუბნებოდა მოხუცი თავის შვილს გუსტავს, რომ თუმცა ძალიან საჭიროა ამ სახურავის გამოცვლა, მაინც ვერასოდეს ვერ მოვახერხებ, რადგან საჭირო ფულს ვერას გზით ვერმოვუყრი თავსაო. დღეს კი აგერ ანგარიშობდა კიდევ რა დამიჯდება და როგორ უფრო იათად გადავჩებიო. ეხლა კი საქმე კარგათ წავა!—ჰტიქრობდა გლეხი და სახეზედ კმაყოფილების ღამი უკრთოდა და ძლივს გასაგონათ რალაცას ღიღინებდა, რაც ძალიან იშვიათად მოხდებოდა ხოლმე ბიუტნერის ცხოვრებაში. მოხუცი თითქოს კვლავ გაყმაწვილდაო—სიმხიარულესა და ცხოვრების—ბრძოლის სურვილს ძლივსა იჭერდა. ეხლა ვისმე, ფეხით მიმავალ მგზავრს რომ გასწორებოდა, უსათუოდ მიიწვევდა თავის ურემზედ და მიიწვევდა მხოლოდ იმიტომ, რომ თავისი სიმხიარულე და ბედნიერება სხვისთვისაც გაეზიარებინა. სამიკიტნოს რომ გაუარა, გაიფიქრა, კარგი იქნებოდა შეესულიყავ და ერთი არაყი დამელიაო—ამგვარად მხოლოდ დიდ დღესასწაულებში და მნიშვნელოვან დღეებში თუ გაუმასპინძლდებოდა ხოლმე ბიუტნერი თავის თავსა. ის იყო ცხენი უნდა გაეჩერებინა კიდევ, მაგრამ გაიფიქრა—არაყს ხომ გალბენაუს სამიკიტნოშიაც კარგათ დავლევო და აღარ გაჩერდა. გალბენაუში არაყის დაღევა იმიტომ კი არ გადაწყვიტა, რომ ნათესავის სარგებლობა ჰქონოდა სახეში—სრულიადაც

არა! ბიუტნერს მხოლოდ საძაგელის და ვერაგ მიკიტნის გაჯავრება ედო გულში. ოჰ, კაშელერნსტი როგორ გაცხარდება, როცა გაიგებს, რომ ბიუტნერმა ფული იშოვნა და თითონ კი ხუთი პროცენტი დაჰკარგა...

გლენმა ცხენები გარეკა. შურისძიების წინაგრძობით დამტკბარი ბიუტნერი გულში ჩუმად იცინოდა. ძლივს, ერთხელ მაინც გავაჯავრებ იმ კაცს, რომელმაც ამდენი შემავიწროვა და ამდენი ზარალი მომცაო!

გალბენაუში სამიკიტნოს კარებთან გაჩერდა ბიუტნერი და შოლტს ტლაშუნი აუტეხა.

შოლტის ტლაშუნზედ სამიკიტნოდან კაშელის შვილი რიხარდი გამოვიდა. ახალგაზდა კაცი საოცრათა ჰგავდა თავის მამას, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ მამაზედ ცოტა მაღალი იყო ტანით, ცხვირი ჯერ არ დაწითლებოდა და თვალეში მუდამ ცრემლი არ ჰქონდა დაგუბებული. დანარჩენში ძალიან წააგავდა მამას—იმსავით ვირთავას მსგავსი სახე ჰქონდა, მამასავით ილიმებოდა, მხოლოდ, რაკი ყმაწვილი იყო, უფრო მოუხეშავი და უგვანი გამოსდილდა ყველა ეს.

ბიუტნერი დაეკითხა—თითონ მიკიტანი შინ ხომ არ არისო.

— ეს არის, ეხლა წავიდა მინდორში, — მიუგო ყმაწვილმა და კბილები დაღრიჭა.

გლენმა უბრძანა არაყი მომიტანეო.

— კარგისა? — დაეკითხა უმგზავსის ლიმილით რიხარდი და თან თვალი ჩაუკრა ბიძას.

— მაგას რაღა ლაპარაკი უნდა! ცუდ არაყს მე რად დაგლევ. თუ ცუდი არაყიცა აქვს მამაშენსა და დაე თითონ დალიოს! გესმის! — დაუყვირა ბიძამ რიხარდსა.

მამასავით წინდებში და ხის ქოშებში გამოწყობილი რიხარდი შევიდა სამიკიტნოში და იმ წუთსვე ბოთლით და ქიქით ხელში სირბილით გამოვიდა კარში.

გლენმა გადახუხა არაყი, დაიღრიჯა და დაეკითხა:

— რა ლირს?

რიხარდმა ზრდილობიანად მიუგო, თქვენ ფულს არ გამოგართმევთო!

— რა ღირს მეთქი?— დაუყვირა გაჯავრებულმა გლეხმა. — მე შენ გაჩვენებ როგორც არ გამომართმევ ფულსა! მე ვალში დარჩენა ჯერ საზოგადოთ არა მსურს და მით უმეტეს თქვენ ვალში! მამაშენი საჩივლელოდაც კი წავა მერე ორი პედენიგის გულისთვის! რა ღირს მეთქი არაყი?

რიხარდმა უთხრა რაცა ღირდა. გლეხმა მედიდურად გასხნა ქისა და კაი ხანი ჰქექა, თან ცალი თვალით რიხარდს უყურებდა, რადგან ძალიან უნდოდა გაეგო ამოდენა ფული რა გავლენას იქონიებდა ახალგაზდაზედ. ბოლოს, როგორც იყო, ძლივ ძლივობისას ამოაძრო ოქრო და დახურდავება უბრძანა.

ბიუტნერმა ხურდა ქისაში ჩაიღო და, მითომც არაფერიაო, მიუბრუნდა რიხარდს.

— შეგიძლიან მამაშენს უთხრა, რომ შერია კაი ფასად გავეყიდე და გირაოს საქმეც მოვაწესრიგეთქო. მე ეხლს აღარა მინდა-რა და არც არავის შემწეობას ვსაჭიროებთქო.

ამ სიტყვებთან ცხენს შოლტი გაუტლაშუნა და კმაყოფილი გზას გაუდგა. კაშელერნსტი ყველაფერს გაიგებს და ბიუტნერის აზრიც ხომ ეს იყო. ამ ერთ შემთხვევაში კი კარგა მოხვდა კაშელერნსტსა, — ჰფიქრობდა ბიუტნერი.

ბიუტნერების ეზოში ვიღაც ცხენოსანი შემოვიდა. უცნობის ცხენი მართალია ბებერი იყო, მაგრამ სანაცვლოთ ნამდვილი ინგლისურის ჯიშისა იყო და, როგორც ეტყობოდა, წარსულში ბევრი კარგი დღე უნდა ჰქონოდა ნანახი. უნაგირი და უზანგი ისეთი ჰქონდა, როგორებსაც უმეტეს ნაწილათ სამხედრო პირები ხმარობენ ხოლმე.

მოყვანილობასა თუ ცხენზე ჯდომაზედ ცხენოსანს ცხადათ ეტყობოდა, რომ ნათყრალი უნდა ყოფილიყო. უცნო-

ბი გამხდარი იყო და ასე ორმოცდაათის წლისა იქნებოდა. მზე მოკიდებული სახე ქერა, მაგრამ ჯალარა შეპარებულ, წვერით ჰქონდა მთლად დაფარული.

ეზოში ბიუტნერის ქალებს კაბები მალლა აეწიათ. მზე მოკიდებულ ხელებში სამთითები ეჭირათ და იქვე იმათ გვერდით ნახევრად დატვირთულს, მაგრამ ჯერ ცხენ შეუბმელ, ურემს პატივს უდებდნენ...

— ბიუტნერი აქა ცხოვრობს?

— დიად, ბიუტნერის სახლია ესა,— მიუგო უფროსმა დამ.

— თითონ ბიუტნერი შინ არის?

— მამა და კარელი მინდორში წავიდნენ, მიწის სახნავათ.

— საქმე მქონდა, ერთ საქმეზედ მინდოდა მომელაპარაკნა. ვერ დაუძახებთ როგორმე, მე მგონი, სახლში ემჯობინება მოლაპარაკება.

ტონის პირი დაელო და თვალეზ დაქყეტილი გამოყრუე ბულსავით შეჰყურებდა უცნობ კაცს. მისი გრძელი წვერი, წითელი ხელთათმნები და ვერცხლის თავიანი მათრახი,— მეტად აკვირებდნენ სოფლის გოგოს. ტონის ისე გულიანათ უნდოდა სიცილი, რომ პასუხის მიცემაც კი დაავიწყდა.

უფროსი დის ნაცვლათ უცნობს ერნესტინა გამოელაპარაკა, რომელიც უფრო ფხიზელი და მიხვედრილი ქალი იყო. ერნესტინამ თითქმის შეუმჩნევლად კაბა ჩამოიშვა, ისე რომ უცნობი კაცი პატივში მოსვრილ კანკებს მაინც ვეღარ დაუნახავდა. და მერე დარბაისლურათ მიუბრუნდა:

— თუ მამასთან საქმე გაქვთ, ჩვენ შეგვიძლიან დავუძახოთ. ისა და ჩვენი ძმა აქ, ახლოს მუშაობენ.

ამ სიტყვებთან ერთათ ჩამოხტა ურმიდან და ქაშკრისაკენ გაიქცა. ქიშკარში უცბად გაჩერდა, ორივე ხელი პირზედ მიიღო და დაიყვირა:

— კარელ, წადი მამას უთხარი, შინ მოვიდეს. ვილაც მოვიდა და ამბობს, საქმე მაქვსო. რას ამბობ, არ მესმის?.. ჰო, ჰო! ცხენოსანია. მოსალაპარაკებელი მაქვსო, ამბობს.

ამის შემდეგ ერნესტინა ისევ უკან დაბრუნდა.

— ჩემი ძმა ეტყვის და ეხლავე მოვა მამაჩვენი.—უთხრა ერნესტინამ და ისევ სამითთას წაავლო ხელი.

უცნობმა მადლობა გადაუხადა, ჩამოხტა ცხენიდან, აღვირის თასმები თავზედ გადაადგო ცხენსა, უზანგები მალა ასწია და უნაგირი მოუშვა. ყოველ ნაბიჯსა და მოძრაობაზე ცხელათ ეტყობოდა უცნობს, რომ ცხენის მოვლაში გამოცდილი უნდა ყოფილიყო და ცხენიც ძლიერ უნდა ჰყვარებოდა. მერე დაეკითხა, ადგილი ხომ არსადა გაქვთ, რომ ცხენი დავაბაო. გოგოებმა ჯერ ერთმანეთს გადახედეს და მერე ისევ ერნესტინამ გამოაცხადა—ბოსელში, მგონი, ერთი ადგილი თავისუფალი უნდა იყოსო და გაიქცა კიდევ კარების გასაღებად.

უცნობი უკან გაჰყვა და ცხენიც თან გაიყოლა. მხოლოდ ეხლა დაინახავდა კაცი უცნობის მალასა და მოყვანილ ტანს. კაი ჯიშის ცხენს დაბალი კარებისა და ბოსლის სუნისა შეეშინდა, შედრკა, ყურები დაკქვიტა და ნესტოებ-დაბერილი მძიმეთ მოჰყვა სუნთქვას. პატრონმა მიუალერსა, გავაზე ხელი გადუსვა და მხოლოდ ამითი გააბედვინა, რომ საექვო ზღურბლს გადასცდენოდა.

— თქვენ ნულარაფერზე შესწუხდებიო, დანარჩენს ყველაფერს მე გავაკეთებ,—უთხრა ბიუტნერის ქალებს უცნობმა და დაბალ კარებში ძლივს შეჰყვა ცხენსა.

ამის შემდეგ დიდ ხანს აღარ გაუფლია, რომ მოხუცი ბიუტნერიც მოვიდა. სახის გამომეტყველებასა და სიარულზე ეტყობოდა, რომ რაღაცაზედ გაჯავრებული უნდა ყოფილიყო. ბიუტნერს ძალიან ეჯავრებოდა, როცა საქმეს თავს დაანებებინებდნენ და მოაცდენდნენ ხოლმე.

ერნესტინა მიეგება მამას და გამოუცხადა, ვიღაც უცნობი ცხენოსანი მოვიდა და შენთან მოლაპარაკება უნდაო.

— მგონი მებატონის მამულიდან უნდა იყვეს,—დაუმატა დაკვირვებულმა ერნესტინამ. მაგრამ ქალის ამ გვარმა აზრმა სრულიადაც არ დაამწვიდა მოხუცი, პირიქით, მოხუცი ლანძღვას მოჰყვა და ქალებს უბრძანა, კვლავ ვინც უნდა მოვი-

დეს იქიდან, თქვენვე გააგდეთ და მე ნულარ შემაწუხებთ ხოლმეო.

ამ დროს ბოსლის კარებში უცნობიც გამოჩნდა, რომელიც წელში ცხრად იკაკვებოდა, რომ დაბალი კარებისთვის თავი არ შეეკრა. მოჰკრა თუ არა მოხუცს თვალი უცნობმა, ქუდი მოიხადა, სალამი მისცა და გამოუცხადა, გრაფის ახალი მოურავი კაპიტანი შროფფი გახლავართო.

მოხუცმა უსიამოვნოდ გადახედა ახლად მოსულს. მებატონის მოურავი! მებატონის სახლიდან კარგი ამბავი არასოდეს არ მოსულა და ეხლა რაღა იქნებაო, გაიფიქრა გულში. რაკი მოხუცი ბიუტნერი ჯიუტობდა და ხმას არ იღებდა, კაპიტანი თითონ დაეკითხა: სალაპარაკო მაქვს თქვენთან და ნებას ხომ არ მომცემთ ოთახში შევიდეთო.

პასუხის ნაცვლად ბიუტნერმა კარებისკენ გასწია და კაპიტანი შროფფიც უკან გაჰყვა.

ოთახში ბიუტნერის ცოლი იყო მარტო.

— დედაკაცო, პატარახანს კარში გადი! — მოკლეთ და უხეშათ მიუბრუნდა გლეხი თავის მეუღლეს.

სანაცვლოთ უცნობმა მოიხადა ბიუტნერის ცოლის წინაშე ბოდიში და უთხრა, ძალიან საჭირო საქმეზედა მაქვს მოსალაპარაკებელი თქვენ ქმართან, თორემ არავფხით არ გავბედავდი თქვენ შეწუხებასაო.

მოხუცი თავის კუნჭულში მიჯდა და უცნობის ლაპარაკს შუბლ შექმუხვნილმა დაუწყაო ლოდინი. კაპიტანმა თითონ მოიტანა სკამი, მოხუცის პირდაპირ დადგა და ჩამოჯდა ხმა ამოუღებლივ. უცნობმა, თითქოს ძალათი იბრმავებს თვალებს, რომ მოხუცის უხეში სახე და ცივათ მიგებება არ შენიშნოსო, დინჯათ დაიწყაო ლაპარაკი:

— აი, ბატონო ბიუტნერს — სთქვა კაპიტანმა და წინ გაწოდებულ ფეხებს, უკეთ რომ ვსთქვათ, დეზებიან ბრჭყვიალა წაღებს წვრილი მათრახი გაუწყაპუნა, — საქმე რაშია: გრაფს ძალიან უნდა თქვენი ტყის შეძენა. ამ საგანზედ უწინაც გქონიათ ლაპარაკი, მაგრამ ვერაფერ დასკვნამდის ვერ მისულხართ.

ეხლა კი გრათს უნდა უსათუოდ დააბოლოვოს ეს საქმე. მართალი უნდა გითხრათ, თქვენი ტყის შეძენა ჩვენთვის დიდად მნიშვნელოვანი და სასარგებლო იქნება, რადგან პალოსავით არის ჩვენს ტყეში შექედილი და ორ ნაწილად გვიყოფს ამოდენა ტყეს, რითაც სულ ერთიანად უკარგავს მას მნიშვნელობასა და ფასს. ამ ორი ნაწილის შეერთება მეტად სასარგებლო იქნება ჩვენთვის, რადგან ხე-ტყის გამოზიდვა გავგვიადვილდება და თქვენთვის კი ამ სამოც მორგენ ტყეს არავითარი სარგებლობა არც მაქვს და ვერც მოგიტანთ, პირიქით, საზარალოც არის თქვენთვის. ორ-სამ ურემ შეშას თუ გამოიტანთ წელიწადში, მაგაზედ ლაპარაკიც კი არა ღირს. გამხმარი ფოთლის კრეფით ხომ სულ ერთიანათ აფუჭებთ ნიადაგსა, ამას გადასახადები, გაწერილი ხარჯი დაუმატეთ. თუ ჩვენ ჩავგივარდა ეს სამოცი მორგენი ხელში, მთლად გავკაფავთ და ხელ ახლად გავაშენებთ ტყესა. რასაკვირველია, პირველად მოგებაზედ ფიქრი არ შეგვიძლიან, დანახარჯსაც კი ვერ ავინაზღაურებთ. ასე, ბატონო ბიუტნერ, თქვენ აშკარათ უნდა ჰხედავდეთ, რომ ეს საქმე როგორც ჩვენთვის, ისე თქვენთვისაც ხელსაყრელია. ჩვენთვის სასარგებლოა ამ ტყის ყიდვა და თქვენთვის კი გაყიდვაა საჭირო. მე მგონი, ამ შემთხვევაში უსათუოდ მოვრიგდებით მე და თქვენ.

— მე-კი მგონია, რომ ვერ მოვრიგდებით, — გესლიანათ წაილაპარაკა გლეხმა თავის კუნჭულში.

— გამიგონეთ, ძვირფასო ბიუტნერ! — შესძახა კაპიტანმა და გრძელი ფეხებით ახლო მიუხიზნა გლეხს სკამი — იმას რაღა ლაპარაკი უნდა, რომ გრაფი ღირებულზედ მეტ ფასს მოგცემთ, სახელდობრ მე ისეთი ფასის მოცემა მომანდეს, როგორიც ამ ადგილებში ჯერ არავის აუღია მაგოდენა ტყეში.

— მე უწინ გრაფის მამასაც შევეუთვალე ორჯერ, რომ ჩემ ტყეს მე არა ვყიდი მეთქი, იმავე პასუხს მოგცემთ თქვენცა.

— კარგათ იფიქრეთ, მეგობარო, და არ დაგავიწყდეთ, რომ ამ ტყის გაყიდვით დიდ ძალ ფულს ჩაიგდებთ ხელში. და ფული კი ამ ჟამათ, თუ არა ვცდები, ძალიან უნდა გიჭირ-

დეთ, რადგან თქვენი საქმეები, ცოტა არ იყოს, კარგათ ვერ უნდა მიდიოდნენ.

— კარგათ მიდის ჩემი საქმე თუ ცუდათ, მე ამას არავის ვაკითხებ! — შეჰყვირა მოხუცმა და ხმის კანკალზედ შეეტყო, რომ ძალიან უნდა ყოფილიყო აღელვებული.

— ღმერთო ჩემო! თქვენ სულ ვერ მიმიხვდით, რასაც გეუბნებით. მე აზრათაც არ მომსვლია თქვენ საქმეში ჩარევა. მე მხოლოდ იმის თქმა მინდოდა, რომ როცა ტყეს მოიშორებთ, მაშინ მთელ ძალასა და ღონეს სულ სახნავ-სათეს მიწებს მონადომებთ მეთქი. დარწმუნებული ვარ, ამ საქმეში ჯერ კიდევ ბევრი რამე გექნებათ გასაკეთებელი. ამას წინათ თქვენის ტყისკენ გავიარე და იქ რამდენიმე ქცევა ბალახ-ბულახითა და ჯაგით ავსილი ვნახე.

ამ სიტყვებზედ ბიუტნერი მოუსვენრათ შეინძრა სკამზედ — გრაფის მოურავი სრულიად შემთხვევით შეეხო გლეხის სავალალო და სადარდელ კითხვას. ბიუტნერს თითონაც არ მოსწონდა, რომ მუშა ხელის უქონლობისა გამო აგერ ორი წელიწადი იქნებოდა, რაც ის ადგილი უპატრონოთ ჰქონდა დატოვებული.

— დიად, ჯერ კიდევ ბევრი რამეა იქ გასაკეთებელი, — განაგრძო დინჯათ შრომებმა: — უპირველესად ყოვლისა ნიადაგის განოყივრება უნდა გაფიქრებდეთ. ამისთვის კი ნაღდი ფულია საჭირო. ჩემის აზრით, ორივე ხელით უნდა მოებლაუქოთ ჩვენს წინადადებას.

თავის აზრებითა და ლაპარაკით გატაცებული მრურავი ვერც კი ამჩნევდა, მოხუც ბიუტნერს სახე როგორ ეღმიჭებოდა ბრაზისა და უსიამოვნებისაგან და სკამზედ რა მოუსვენრათ ბორგავდა. კაპიტანი ახალს არაფერს ეუბნებოდა, ყველა ეს კითხვა ერთხელ და ორჯელ არა ჰქონდა მოხუცს მოფიქრებულ-მოსაზრებული, მაგრამ რაკი ამას უცხო კაცი ეუბნებოდა, საწყენათ და შეურაცხებათ მიაჩნდა.

— მართლა, — განაგრძო კაპიტანმა, — ეს კი სულ დამავიწყდა, გრაფის ტყიდან ერთხელ და ორჯერ არ გამოდის ნაღი-

რი თქვენ ტყეში და ხშირათ მინდვრებსა და ყანებსაც გიფუჭებთ, მგონი...

აქ კი მოხუცს მოთმინების ფიალა აევსო. ნადირის გახსენებამ, რომელიც სულ ერთიანად უფუჭებდა და უნადგურებდა ხოლმე ყანებს, მწარედ გადაკრუთ მათრახსავით იმოქმედა ისე დაც გაბრაზებულ და გაშმაგებულ გლეხზედ. სახე წამოჭარხლებული უცებ წამოხტა ადგილიდან და, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, შეჭლირიალა:

— სულელათა მთელით, თუ როგორ არის თქვენი საქმე?! იმისთვის მოხველით, რომ თქვენ ნადირზედ მელაპარაკოთ! ეგ თქვენი საძაგელი ნადირი, მგონი, ჩვენც შეგვჯამს მალე! მე საჩივლელადაც ვიყავი, მაგრამ განა სამართალი არის ქვეყანაზედ? როგორცა სჩანს, გლეხები, ცამდისაც რომ იყვნენ მართალნი, ბატონების წინააღმდეგ მაინცვერაფერს გახდებიან.

მერე ბუზღუნით ისე თავის კუნჭულში მიჯდა გულ-ხელ დაკრეფილი და სტუმარს მტრულად დაუწყო ცქერა.

გრაფის მოურავმა, ალბათ, კარგათ იცოდა გლეხების ხასიათი, რომ გლეხის ვაცხარებაზედ არც კი გაიღიმა და დინჯათ განაგრძო:

— აბა, რა ვაცხარებთ, ჩემო მეგობარო. დამაცადეთ პატარა და სუყველაფერს ჯეროვანათ აგიხსნით. გრაფს აზრათა აქვს მთელ თავის ტყეს მოაჯირი შემოაფლოს ირგვლივ, რომ ტყიდან გამოვარდნილმა ნადირმა მეზობელი გლეხები არ შეაწუხოს. მაშინ ხომ არც თქვენ შეგაწუხებთ ნადირი. ამ აზრის განხორციელებისთვის კი თქვენი ტყე უსაჭიროეს საგანს შეადგენს ჩვენთვის, რადგან იმ ადგილს ხომ ვერ შევკრავთ და მაშინ მოაჯირის შემოვლებას რაღა ჯკუა ექნება? მოვრიგდებით თუ არა, სთქვით თქვენი აზრი?—ამ სიტყვებთან კაპიტანმა ხელი გაუწოდა მოხუც ბიუტნერს:—ჩემის აზრით, თუ ვისთვისმე სასარგებლოა ეს საქმე, ისევ თქვენთვის, ჩემო მეგობარო.

მოხუცმა ბიუტნერმა ტუჩები მოიკუმშა, შუბლი შეიკრა და, სტუმრისთვის რომ არ შეეხედა, იმ კაცსავით, რომელიც

ფრთხილობს პტყელ-პტყელი სიტყვებით შეცდომაში არ შემიყვანონო, ერთ წერტილს ჩააჩერდა. განა თუ ძნელი გასაგები იყო ბიუტნერისთვის გრაფის წინადადების სარგებლობა, მაგრამ ისტორიულად შექმნილი და გლახებისაგან შეთვისებული უნდობლობა მებატონის ყოველი სიტყვისა, საქციელისა თუ ნაბიჯისა ბიუტნერსაც ხელს უშლიდა, რომ ფხიზლათ შეეხედა კაპიტანის წინადადებისთვის და იმისი მოსაზრებანი და საბუთები ჯეროვანათ დაეთვასებინა.

— დროა შეურიგდეთ მებატონეს, — დაიწყო კაპიტანმა, თითქოს გულის ნადებს მიუხვდა გლახსაო: — მით უმეტეს იმიტომ უნდა შეურიგდეთ, რომ ესლა ახალგაზდა გრაფთან გექნებათ საქმე. ის უთანხმოება და უსიამოვნება, რომელიც მაგის მამასთანა გქონდათ, საცა სამართალი იყო, ბატონთან ერთად უნდა დაგეჟარხათ მიწაში და აღარ მოგეგონათ ხოლმე. მე მგონი, თქვენთვის უფრო სასარგებლო იქნებოდა ჩვენთან დამეგობრება და დაახლოება. რაც უნდა იყვეს, გლახობასა და აზნაურობას ბევრ რამეში აქვთ საერთო ინტერესი და მიზანი. ესეც რომ არ იყოს, ეს ორი წოდება თითქოს დანათესავებულნი არიან: ერთნიცა და მეორენიც მეურნეები არიან, როგორც თქვენც მოგეხსენებათ. განსხვავება მხოლოდ იმაშია, რომ მებატონეებს უფრო დიდი მამულები აქვთ შედარებით გლახებთან.

„საერთო ინტერესებსა და მიზანზედ“ ლაპარაკმა ხომ უფრო გაუფუჟა კაპიტანს საქმე, რადგან ამან უფრო გააჯიუტა გლახი. კაპიტანი როგორღაც გადამეტებულს ჰფიქრობდა ბიუტნერისთვის და ეს მეტად საეჭვოთ ეჩვენებოდა გლახსა. უკაცრავათ, ისეთი სულელი არ გახლავართ და მაგისთანა მახეებში მე ვერ გამბამთ — ჰფიქრობდა გულში ბიუტნერი! გრაფი გლახების სიყვარულით და იმათ სასარგებლოთ რომ არ ავლებდა ტყეს მოაჯირს, ეს ყველასთვის ცხადი უნდა ყოფილიყო. რა საჭიროა აქ ბევრი ლაპარაკი და ტყუილად სიტყვების დაზარჯვა? აქ კი ერთიანათ დარწმუნდა ბიუტნერი, რომ მოტყუილებას უპირებდნენ.

— თუ ღმერთი გწამთ, თავს ნულარ შეიწუხებთ ტყუილად! — მიუბრუნდა შუბლ-შეკრული ბიუტნერი. — ჩემის მამულიდან მე ერთ მტკაველსაც არ გავყიდი ერთხელ და უკანასკნელად გამოძიციხადებია თქვენთვის და, იმედი მაქვს, აღარ შემაწუხებთ მაგ საგანზედ ლაპარაკით.

კაპიტანმა გაწოდებული ხელი ჩამოიღო, ამ ჯიუტ გლეხთან ისე ადვილი არა ყოფილა საქმის გარიგება, როგორც წინათ ეგონა.

— კიდეც მოიფიქრეთ, ბ. ბიუტნერ, — შეაწყვეტინა სიტყვა შროფფმა. — მე მესმის, რომ თქვენთვის ადვილი არ არის საკუთრების დაკარგვა. ჩემის საკუთარის გამოცდილებით ვიცი, როგორ ძნელია მამულის დაკარგვა და როგორ უფლითავს ადამიანს გულს მართო ფიქრიც კი ამ საგანზედ. გული სისხლით გვეება და გგონია უფრო ღიდის სიამოვნებით მარჯვენა ხელს მოვიქრიდი, ვიდრე მამულიდან ერთ მტკაველს დაფუთობდი ვისმეო.

კაპიტანი რამდენიმე წუთით გაჩუმდა. დაღვრემილ და დაღონებულ სახეზედ ეტყობოდა, რომ გულში რაღაც მწარე და არა სასიამოვნო მოგონებანი უნდა აშლოდნენ. მერე თითებს ლაწუნი აუტეხა, თითქოს მწარე მოგონებებს ამითი ერეკებაო, და კვლავ განაგრძო ლაპარაკი.

— აი, სწორედ ამ საკუთრების სიყვარულში შეიძლება კაცმა ძალიან გადატოვოს და საზღვარს გადასცდეს. ამისთანა შემთხვევაში ეს სიყვარული უაზრო ჯიუტობათ გადაექცევა ზოლმე ადამიანსა. ღიდ მამულს, რომელსაც ვერ უძღვები, ისევ პატარა სჯობია, თუ დაჰფიქრდება ადამიანი. მე კარგათ ვიცი, ბიუტნერ, რა მდგომარეობაშიცა ხართ და გამოცდილებით ვიცი, რომ თუ თქვენ ჯიუტობას თავს არ დაანებებთ და ჩემ წინადადებაზედ არ დამეთანხმებით, ღიდი ხანი ვეღარ გასძლებთ თქვენს მამულში, რადგან, სულ ერთია, სხვები გაგაძევენ.

ეს-კი მეტის-მეტი იყო, მეტის მოთმენა გლეხს აღარ შეეძლო.

— აგერ ოცდა-ათი წელიწადი ვდგევარ ჩემს მამულში და თქვენმა მებატონეებმა, როგორც ჰხედავთ, ვერა დამაკლეს-რა.

მე ისე ადვილად ვერ გადაწყლაპავენ, როგორც სხვა გლეხებს მოექცნენ! თუ გლეხი კაცი იღუპება, ამაში მხოლოდ მებატონეთა მამულებს მიუძღვით დანაშაული! ყველა ჩვენა გვჭამს და გვანადგურებს— მოხელეცა და მებატონეც. ეხლა უკანასკნელი ლუკმის გამოგლეჯა უნდათ პირიდან. ისინი მზად არიან ყველანი კარში გაგვრეკონ, ზურგზედ მათხოვარას გულა-ნაბადი წამოგვკიდონ და ქვეყნად გვაწოწილონ ქვეყნისა და ხალხის შესაწუხებლად. ჯერ კიდევ მამულების დაყოფის დროს, როცა მიწებს „მიჯნაფდნენ“ თუ რაღაც ჯანაბა იყო, — ეს დიდის ხნის ამბავია და მამა მიამბობდა ხოლმე, — თურმე პაპაჩემი იძულებული იყო მთელის მამულების მესამედი მებატონისთვის დაეთმო. ვეც არ იკმარეს— მამა ჩემი მთელი თავისი სიცოცხლე კიდევ მაინც ღაღებსა და რენტას იხდიდა! ეხლა, მე მგონი, დროა განთავისუფლებამდე ვიფიქროთ— საბატონო და შინა-ყმობა გადავარდა, მე მგონი, არა!.. ახლა ეშმაკობით გვიპირებენ მოტყუილებას და პირიდან ლუკმას გვტაცებენ უსინდისოდ. მაგრამ ამაზედ კი ცოტა უკაცრავად გახლავართ! ეხლა უწინდებურად სულელები და ტუტუცები აღარა ვართ გლეხები-ბატონყმობა გადავარდა დიდი ხანია. თუ არ გვინდა და არ მოგვწონს, არც ვიზამთ, ძალას ველარავინ დაგვატანს. და კერძოთ მე ვერავინ გამაყიდვინებს მამულს, ვერა, თუნდა თითონ გრაფიც მოვიდეს აქ თავის ფეხით და მუხლ-მოდრეკილი შემევედროს.

კაპიტანმა გულისყურით მოისმინა გლეხის თვითცნობიერების აღფრთოვანება და შესწყვიტა თუ არა ბიუტნერმა ლაპარაკი, თითონ დაიწყო!

— სულით და გულით თანაგიგრძნობთ, ბიუტნერ, მერწმუნეთ. მეც მქონდა ერთ დროს მშვენიერი— დიდი და შემუშავებული მამული, რომელიც მამაჩემისაგან მერგო სამკვიდროდ. მეც თქვენსავით გატაცებით მიყვარდა იგი, რადგან იქ ვიყავ დაბადებულ აღზრდილი და იქ შევისწავლე თავი. იმ დროს მეც სწორედ თქვენსავით ვფიქრობდი. მაგრამ ხშირად, ძალიან ხშირათ გარემოებანი ჩვენ სურვილებზედ და აზრებზედ

ძლიერი და გამჭირაბნი არიან ხოლმე. რას იზამ? რამდენიმე მოუსავლიანი წელიწადი ზედი-ზედ, ამასთან გირაოს ქალაქდები, ჩემო კარგო, და გათავდა ჩვენი ავლა-დიდება!.. აი, სწორედ ეს სენია, რომ დინჯათ, მაგრამ სამუდამოთ, უღევს მემამულეს ძალ-ღონეს და ბოლოს ფუტურო ხესავით ძირს დასცემ ხოლმე. ეს სენი ცეცხლზედ, სეტყვაზედ და მენზედ უარესია, ჩემო ძმაო! გინდ დაგირავებული მამულის პატრონი იყავ და გინდ კისერზედ სახრჩობელის თოკი გქონია გადაგდებული, რომელ-ზედაც, გამოგეცლება თუ არა ფეხ ქვეშ ნიადაგი, უსათუოდ დაიღრჩობი და მწარედ გაათავებ შენ სიცოცხლესა. აქ ველარა-ფერი გიხსნის. რამდენიც გინდა იშრომე, რამდენიც გინდა იყაირათე—შველა აღარსაიდან გექნება. სულ ერთია, შენ მაინც თავისუფალი კაცი აღარა ხარ, რადგან ისეთ რამისაგანა ხარ დამოკიდებული, რასაც თვალსაც კი ვერ ადევნებ და სწორედ ეს გიღევს ძალასა და ღონეს. ცრემლით, მწარე ცრემლით და ნალველით მოგშორდი ჩემ მამაპაპეულ მამულს. მამულის აწერა, საჯაროთ გაყიდვა—ეს ყველაფერი გადამხდა მე, ჩემო კარგო! ჰხედავთ, კეთილო ბიუტნერ, მე უფლება მქონია, რომ ამ სა-განზედ გელაპარაკოთ.

კაპიტანი გაჩუმდა, აღელვებულმა რამდენჯერმე გადისვა წვერზე ხელი და ბოლოს მწარედ ამოიოხრა.

— ღმერთმა გიხსნათ ყველა ამისაგან, ჩემო კეთილო ბიუტნერ!—დასძინა ბოლოს.

მოხუცმა თავის კუნჭულში ხმა ჩაიკმინდა. შროფფის სიტყვებმა ძლიერი შთაბეჭდილება იქონიეს მაზედ.

კაპიტანმა კი მაინც განაგრძო.

— ადვილი არ არის სიბერეში იმის დათმობა, რასაც მთელი შენი სიცოცხლე საკუთრებათ სთვლიდი. იქ, სადღაც, რომელიღაც ქალაქში შენი მოვალე ცხოვრობს თავისთვის და შენი გირაოს ქალაქდები მაგრა უჭირავს ხელში. ის კაცი, რომელიც არც ხნავს შენს მიწას, არც რასა სთესავს, მოვა და რაც უნდა, იმას გიბრძანებს. იმას შეუძლიან, თუ მოისურვა, გაგავდოს შენი სახლიდან. უვარგის საქონელსავით გაიყიდება

შენის სისხლითა და ოფლით მორწყული მამული, გაიყიდება საჯაროთ. და ის, რასაც თვალის გუგასავით უფროთხილდებოდნენ შენი მამა, პაპა და მთლათ შენი წინაპრები, რასაც რამდენიმე ათეული წელიწადი უვლიდნენ, აშენებდნენ და აკეთებდნენ, ვილაც უცნობი ხალხისაგან იქნება დაყოფილ დაცალკევებული. შენ კი, შენ კარში გაგდებენ! ცოლშვილით ღვთის ანაბარათ დაარჩომა წოხუცი კაცისთვის ადვილი არ არის, ჩემო კარგო, არა!

კაპიტანი გაჩუმდა და, თითქოს ფეხებ ქვეშ რალაც ღირსშესანიშნავი შენიშნაო, თავი ჩაჰქინდრა და იატაკს ჩააშტერდა.

არც ბიუტნერი არღვევდა. სიჩუმეს. შროფფი მართალს ეუბნებოდა. განა ბიუტნერსაც ესრე არ ექცევიან? განა სწორედ ეგრე არა ჰგრძნობდა თითონ თავსა, როცა სარგებლის შესატანათ შინ ფული არ მოეპოვებოდა და შუბლზედ ხვითქ გადადენილი ფულის საშოფნელად დარბოდა? რამდენი საშინელი და მძიმე წუთი გამოიარა იმ ჟამათ! ამ კაცს უსათუოდ თითონაც უნდა ჰქონდეს ეს მდგომარეობა გამოცდილი, თორემ ამ საგანზედ ასე კარგათ ლაპარაკს ვერ მოახერხებდა.

კაპიტანი ისევ გამოვიდა თავის ფიქრებიდან და სიჩუმე კვლავ დაარღვია.

— მოდით, ისევ ჩვენ საქმეზედ მოვილაპარაკოთ. მე ვიცი, რა მდგომარეობაშიაც არის თქვენი საქმე და ამიტომ გირჩევთ ტყის გაყიდვას! მარტო ეს თუ გისხნით, თორემ სხვა აღარაფერი. ტყის ფულით უმთავრეს მოვალეებს მოიშორებთ, არა და ერთ მშვენიერ დღეს სულ ერთიანად ჩაიფუშება თქვენი საქმე. თქვენც ჩემი დღე დაგადგებათ, მერწმუნეთ. გრაფის წინადადება ცოტა არ არის თქვენთვის. გირჩევთ დასთანხმდეთ. ამას მარტო გრაფის მოურავი კი არ გირჩევთ, ამასვე გირჩევთ თქვენ მდგომარეობაში ნამყოფი ადამიანიც.

გლახი ხმას არ იღებდა. სახეზედ ეტყობოდა, რომ გულში ორნაირი გრძნობა უღვივოდა და უწინდელი მტრული გამომეტყველება-კი ბიუტნერის სახემ ერთიანად დაჰკარგა. ბოლოს მიყრუებულის ხმით გამოაცხადა, მე გულითაც რომ მიწოდოდეს გაყიდვა, მოვალეები არას გზით არ დამანებებენო.

ამის პასუხიც ჰქონდა კაპიტანს მომზადებული.

— მაგას რაღა ლაპარაკი უნდა, რომ მოვალეები ერთ აურ-ზაურს ასტეხენ, თუ ვინიცომა უიმათოთ მოინდომეთ ტყის გაყიდვა. ცხადია, წინდაწინვე უნდა მოვლაპარაკოთ და, დარწმუნებული ვარ, თუ აღუთქვით, ამ ფულიდან ვალის ერთ-ნაწილს გადავიხდიო, უსათუოდ დაგთანხმდებიან. თქვენი მოვალეები ნათესავები არიან, მგონი, თქვენი, არა? იმათთვის უფრო ხელსაყრელი არ არის, რომ მამული ისევ თქვენ შეიჩინოთ.

მოხუცმა მწარე ღიმილით თავი გაიქნია.

— განა არ გაგიგონიათ ანდაზა: „ახლო ნათესავი ის არის, ვინც პირველი გიკბენს და სისხლს გამოგადენსო?“

— განა თქვენი საქმეც ეგრეა? ეგ ანდაზა მეც გამიგონია და ვიცი, რომ სიმართლეს მოკლებული არ არის, მაგრამ თქვენმა ნათესავებმა, მე მგონი, თუ ნათესავური გრძნობით არა, საკუთარი სარგებლობით მაინც უნდა დაგიქირონ მხარი, რადგან თუ თქვენ არ შეგრჩათ მამული, გირაოების ქალაღდები ყველას დაეკარგებათ. დავალიანებულ მამულში მესაკუთრე თავისთვის კი არა, მოვალეებისთვის მუშაობს. თქვენ წელზედ ფეხს იდგამთ, ეწვალეებით მხოლოდ იმიტომ, რომ თქვენმა ნათესავებმა უნაკლულოთ მიიღონ სარგებელი. მართალს გეუბნებით თუ არა, ჩემო კარგო?

— თქვენ კი მართალსა ბრძანებთ, მაგრამ აბა ესლა მოვალეებსაც დაეკითხეთ. არასგზით არ დამთანხმდებიან ტყის გასყიდვაზედ, მე კარგათ ვიცი.

— აი რას გეტყვით, ბიუტნერ! — შესძახა კაპიტანმა, უფრო ახლო მიუხიხდა გლეხსა და ხელი მუხლზედ დაადო: — მე მომანდეთ ეს საქმე, მე თითონ მოველაპარაკები და, იმედი მაქვს, ყველას დავიყოლიებ. კარგათ რომ დაუკვირდეთ, ეს ფორმალური მხარეა მხოლოდ. აბა დამისახელეთ თქვენი მოვალეები.

მოხუცმა თავი მოიქექა. როგორც ეტყობოდა, მოვალეების დასახელება ეძნელებოდა. მაგრამ დიდი ხვეწნისა და ფხოვ-

ნას შემდეგ ბიუტნერი იძულებული იყო კაპიტანის ცნობის მოყვარეობა დაეკმაყოფილებინა, მაგრამ ახსენა თუ არა მოხუცმა შენბერგერი, კაპიტანი გაშრა.

— რას ლაპარაკობთ? მაგისთანა. კაცს როგორ ჩაუვარდით კლანჭებში?

პასუხათ გლენმა ყველაფერი დაწვრილებით უამბო. დიდი ხანი ილაპარაკა კარლ ლებერეხტის წერილზედ, თავის გაჭირვებაზედ, ფულის უქონლობაზედ და ბოლოს გარზასსოვიცის დახმარებაც არ დაავიწყდა, რასაკვირველია.

შროფფი დაფიქრდა და უსიამოვნოთ გაიქნია თავი.

— ეგ ამბავი კი არ მესიამოვნა, ჩემო მეგობარო! — შენბერგერი და ადამიანურის გრძნობით ხელმძღვანელობა?

ბიუტნერმა უთხრა: — ფულს არაუინ მაძლევდა და ასე გაჭირვებულს ისევ შენბერგერი დამეხმარა, ფულიც მასესხა და არც დიდი სარგებელი გამომართვაო.

— ეგ კი ეგრე, მაგრამ მაინც!.. — მიუგო კაპიტანმა: — კაცობრიობის სიყვარულით შენბერგერი ერთ ნაბიჯსაც არ გადასდგამს. მაგრამ საქმე გათავებულია და ლაპარაკი ველარას უშველის! სხვა მოვალეები ვილა არიან?

გლენმა დანარჩენი მოვალეებიც ჩამოსთვალა.

— როგორცა სჩანს, უმთავრესი მოვალე თქვენი სიძე კაშელი ყოფილა. გარდა ამისა, იმის გირაოს ქალაღლი უკანასკნელია და, მაშასადამე, ყველაზედ უმთავრესი. როგორა გგონიათ, კარგი არ იქნებოდა, რომ თქვენ სიძეს მე მოვლაპარაკებოდი? აქვე გაღბენაუში სცხოვრობს, მგონი, მიკიტანიო, ეხლა ამბობდით არა?

— ეგ ყველა ეგრე, მაგრამ ვინც კაშელერნტის დაყოლიებას მოინდომებს, იცოდეს — კბილზედ ბანალი უფრო მალე ამოუვა, ვიდრე მიზანს მიაღწევს, — მიუგო მნიშვნელოვანი ღიჯილით მოხუცმა. — კაშელი ნამდვილი ნაკვესია. ავი ძაღლიც კი კაშელთან შედარებით ცხვარია, ბატონო კაპიტანო, დიად ცხვარი!..

კაპიტანმა უპასუხა, ჯერ ერთი — ცდა ბედის მონახვერეაო და ეგეც რომ არ იყოს, ბუნებითვე მე ისეთი მშიშარა არა ვარ,

რომ კაშელს ვერიდებოდნენ. ამასთან წამოდგა და გამოაცხადა, აქედანვე წავალ სამიკიტნოში და ბედსა ვცდიო. ბიუტნერმა წინააღმდეგობა აღარ გაუწია.

სტუმარი და მასპინძელი ერთად გავიდნენ ოთახიდან. კაპიტანმა თითონ გამოიყვანა ცხენი, უნაგირი გაუსწორა და მარჯვედ შეახტა ზედა.

— მოლაპარაკების შედეგს უსათუოდ შეგატყობინებთ, ბ. ბიუტნერ! — მოაძახა გზაში მიმავალმა კაპიტანმა გლეხსა

სანამ კაპიტანი სოფლის გზაზედ არ გავიდა და სახლებს სრულიად არ მოეფარა, მოხუცი ბიუტნერი იდგა და მიმავალ ცხენოსანს შესცქეროდა.

ბიუტნერს, ცოტა არ იყოს, ნუგეშსა სცემდა იმაზედ ფიქრი, რომ ამ ბატონსაც გამოუცდია ის დარდი და ნაღველი, რომელიც ბიუტნერსაც უხუთავდა ამ ჟამად სულისა და გულისა. ამ გარემოებამ ცოტა დაახლოვა ეს ორი პირი.

გლეხი შიგ შუა ეზოში გაჩერებულიყო, ნიკაპისთვის ხელი მიეცა და მწარედ ჩაფიქრებული გზას გასცქეროდა. რა ყოფილა ქვეყანა! საცაა კაცი იქამდისაც მიაღწევს, რომ არ ეცოდინება, რა ჰქნას და როგორ იცხოვროს ქვეყნად.

ძირს ნალის დაჟანგებული ლურსმანი ეგდო. ბიუტნერმა გაშეშებული წელი მოიდრიკა, დასწვდა და ლურსმანი ხელში აიღო. არაფერი არ უნდა გადაიგდოს ოჯახში, — გაიფიქრა გულში და მერე მთელ ეზოს შემოუარა და ყოველი კუთხე გასინჯა. ზედიხის ყავარი დამპალიყო და აღმოსავლეთით სულ ერთიანათ დამტვრეულიყო. მეორე ადგილას კედელზედ გაჯი ჩამოწოლილიყო. ყველა ამის გასწორებას ფული უნდა. აგერ ახლად ნაყიდ ძროხის ფულიც არა ჰქონდა ჯერ გადახდილი სრულად. ამას გარდა, ნახევარი წელწადიც გავიდა და სარგებლის გადახდის დროც მოდის. სად ვიშოვნო ამოდენი ფული, სად? შერია, ქვაფი, ბზე და შარშანდელი თივა დიდი ხანი იყო, რაც გაჰყიდა: ბელელი და ძარი რამდენი ხანია ცარიელები ჰყრიან.

მაგრამ სანაცვლოთ მოსავალს მშვენიერი პირი უჩანდა. თუ კაი დარი იდგება სულა, მოსავალი ჩინებული იქნება. და

ამ ფიქრებთან ერთად გლეხმა ნება უნებურად ჰისკრისაკენ გასწია, საიდანაც ბიუტნერის სახნავ-სათესი მიწები მოსჩანდნენ. მზის სხივების მოსარიდებლად გლეხმა შუბლზედ ხელის გული მიიფარა და შუა ღღის მზეზედ ნაზათ მობიბინე ყანებს ცქერა დაუწყაო. ქვაფი მწვანე ზღვასავით ჰღელავდა და ვერცხლებრივ მბრქყვინავ ტალღებს ისვრიდა. კაცს ეგონებოდა, ამ თავთავს, რომელსაც თბილი ნიაფი ასე ცელქათ ეთამაშება და ხან დაბლა დაახრევიანებს თავსა და ხან ამაყათ აამართვინებს ხოლმე, საზღვარი აღარა აქვსო. შვრია კი რაღაც საუცხოვო მუქი ფერის ხალიჩასავით გადაშლილიყო და ნაზათ ბიბინებდა. კარტოფალის ქორფა და მწვანე ღეროები ჯარის კაცებს ვით რიგზედ დამწკრივებულიყვნენ. სუფთათ შემოთოხნილი და გადალახული კართოფილი ყველა მეურნეს გაახარებდა და სიამოვნებას აგრძნობინებდა. ყველა ეს მისი საკუთრებაა! თავგამეტებულის, მძიმე მუშაობით ბიუტნერმა ასჯერ და ათასჯერ დაიმსახურა საკუთრებათ ეს მინდვრები. ამ ვეებერთელა მამულში ერთი მტკაველიც კი არ მოიძებნება ისეთი, რომელიც ბიუტნერის ოფლითა და სისხლით არ ყოფილიყოს მორწყული. გულმოდგინეთ დამუშავებული მინდვრები ბიუტნერის საუკეთესო მეგობრათ უნდა ჩათვლილიყვნენ, რადგან გლეხმა დაწვრილებით იცოდა ყოველივე მტკაველის თვისება — სისუსტე და ღირსება. ბიუტნერი მოყვარულ დედასავით ექცეოდა თავის მამულს. თუმცა თითონვე იყო მათი შვილი: არაფერს უჭერდა, არაფერი შურდა მისთვის, ყველაფერს გულუხვით აძლევდა, ყველაფერს, რაც კი ებადა — შრომასაც, სიყვარულსაც, დროსაც, თავის ჯანსა და ოფლსაც.

ეხლა კი ბიუტნერისა და იმ მიწის შორის, რომელმაც საზრდო და ძალა მისცა მასაც და მის ოჯახსაც, ვიღაც უცხო პირები უნდა ჩადგნენ. გლეხის გაუნათლებელ და მდაბიურ გონებას ეს მოვლენა ავი სულის ხრიკებათ ეჩვენებოდა. წარმავალის და ხელიდან ხელში ადვილად გადამსვლელ კაპიტალის ძალისა და მნიშვნელობისა გლეხმა არა იცოდა-რა და რკინის იმ კოწონებისა ხომ, რომლის ძალით მთელი წოდებანი და

ხალხის ერთი ნაწილი ეცემა და ჰქრება ქვეყანაზედ, და მათ ნაცვლით სხვანი ძლიერდებიან ხოლმე, არაფერი არ ესმოდა და ვისმეს რომ აეხსნა კიდევ, მაინც ვერაფერს გაიგებდა. მხოლოდ ერთსა ჰგრძნობდა და ერთსა ჰხედავდა, რომ მთელ თავის სიცოცხლეში რაღაც სიმძიმის მოშორებას ელამებოდა ზურგიდამ, მაგრამ ვინ წამოჰკიდა ეს ტვირთი და ვინ გაუმწარა სიცოცხლე, ამას კი ვერცა ჰხედავდა და არც ესმოდა. საკვირველი კიდევ ის იყო, რომ რასაც უფრო მეტ ძალას ხმარობდა ბიუტნერი ამ ტვირთის მოსაშორებლად, ტვირთი უფრო მძიმეთ აწევებოდა ხოლმე ზურგზედ და უფრო მეტად უწამლავდა სიცოცხლეს.

ამისთანა აყვავებულ და ღვთის კალთა-დაბერტყილ მცნების მაცქერალს როგორ უნდა მოსვლოდა ასეთი შავი ფიქრები?

კაცს ეგონებოდა, ღმერთს რაც მადლი და კურთხევა ჰქონია, სულ ბიუტნერების ყანებში დაუბერტყიაო. როგორც სჩანდა, მიწაც არა ძუნწობდა და თუ ბიუტნერი შრომასა და სიყვარულს არ უჭერდა, ისიც გულუხვით უმასპინძლდებოდა თავის პატრონს. დედა-მიწაც არ ჰლაღატობდა იმას, ვინც ასე ერთგულად ემსახურებოდა მუდამ.

რომელ ყანაშიაც უნდა გადაგებდნათ, ყველგან ღვთის მადლი შიგ ტრიალებდა. პურის თავთავი კედელსავით მკიდრობდა ჩაჰკვროდნენ ერთი-მეორეს, როგორ უნდა დაღონებულიყო ის, ვისაც ამისთანა უხვი მოსავალი მოელოდა და რომელსაც ერთი ბედელი და ამბარი არ დარჩებოდა გაუვსებელი? ნუ თუ მართლა არსებობს ქვეყნად ისეთი ძალა, რომელიც ამ ღვთისგან მოცემულ მოსავალს შეეცილებს?

უცბათ, თითქოს რაღაც მოჩვენებამ გადიარა ყანაო, რაღაც შავი და ბნელი წამოვიდა და თუმცა ფეხები არ უჩანდა, მაინც საშინლათ ჩქარა მიდიოდა—ეს იყო მოახლოვებულ ღრუბლების ჩრდილი. მან უწყალოდ დაჩრდილა ამართულ თავთავის ბრწყინვა და აჭრელებულ მინდვრებზედ ღია ფერები წაშალა, გაათახსირა და რაღაც შავი ელფერი წასცხო.

ჩრდილმა ჯერ სახლს გადააბიჯა, მერე მინდვრებს მოედო და ტყისკენ გასწია.

გლებმა შუბლიდან ხელი ჩამოიღო, რადგან მზის სხივების მორიდება ეხლა საჭირო აღარ იყო, და სახელოთი აცრემლებული თვალები მოიწმინდა.

სახლიდან ტონი გამოვიდა და სადილათ შეიწვია მამა. მინდვრიდან კარლს ცხენები მიჰყავდა. მოხუცმა ურჩია ტონის სადილათ დამსხდარიყვენ და უიმისოდ ესადილნათ, რადგან იმ უცნობ კაცს ველი და მინდა კიდევ მოველაპარაკო. ცოტა ხნის შემდეგ კაპიტანი შროფფიც გამოჩნდა, დაღვრემილ სახეზედ ეტყობოდა კარგი ამბავი არ მოჰქონდა.

— არათყრი გამოვიდა!— გზიდანვე დაუყვირა კაპიტანმა. — თქვენ მართალს ამბობდით, ბიუტნერ! თქვენი სიძე კაშელი... ეჰ, აღარას ვიტყვი. ძალიან მებრალეებით, ბიუტნერ! მამულის ერთი ნაწილის გაყიდვა ყოვლად შეუძლებელია. ეხლა ერთი-და-დაგრჩენიათ: გრაფი მთლად იყიდის თქვენ მამულ-დედულს, მოვალეებს მოგაშორებთ, ტყეს თითონ აიღებს და დანარჩენი მამულის მფარავ მოიჯარადრეთ გავხდით. სხვა აღარათყერი გეშეელებათ.

მოხუცი მთლად გამოიცვალა სახეზედ, წყლში გაიმართა, გამხმარი შავი ხელი წინ გააწოდა და ბრაზმორეულმა შეჭლირილა:

— აი იმ სანაგვეს ჰხედავთ? იქ სიკვდილს ვირჩევ და ჩემ მამულს კი არ გავყიდი.

აგ. ზალუქმორღვანოვა.

(შემდეგი იქნება)

მოკლე მინერალური ქიმია

თეორეტიული ნაწილი

ფიზიკა და ქიმია

(გუბლენი საყვარელ ღელას)

ფიზიკური მოვლენანი და მექანიკურად შეზავებული ნივთიერებანი. ქიმიური მოვლენანი და ქიმიურად შეზავებული ნივთიერებანი. მინერალური და ნახშიროვანი ქიმია. ქიმიური ანალიზი და სინტეზი. ქიმიური რეაქცია. რთული ნივთიერებანი და მარტივი. ნივთიერებანი ანუ ელემენტები. ლითონები და არა ლითონები.

ყოველივე ცოტაოდნად მაინც დაკვირვებული კაცი უეჭველია ამჩნევს, რომ ბუნებაში ადგილი აქვს ორ გვარ მოვლენას: ერთის მხრით სწარმოებენ ისეთი მოვლენანი, რომლებსაც არავითარი არსებითი ცვლილება არ შეაქვთ ნივთიერებაში; ხოლო მეორეს მხრით კი ვამჩნევთ ისეთ მოვლენებსაც, რომლებიც სრულიად ძირითადად სცვლიან ნივთიერებას.

პირველი ჯგუფის მოვლენებს განიხილავს მეცნიერება „ფიზიკა“ და აქედან წარმოსდგა მათი სახელიც „ფიზიკური მოვლენანი“, ხოლო მეორე ჯგუფისას კი „ქიმია“ და აქედან მათი სახელი „ქიმიური მოვლენანი“. საკმარისია მოვიყვანოთ ორიოდ-სამოდე მაგალითი, რომ ამ ორ გვარის მოვლენებზედ ცხადი წარმოდგენა ვიქონიოთ და ამას შემდეგ კი ჩვენ თვითონ მოგვაგონდეს ყოველ დღიურ ცხოვრებიდან ასობით და ათასობით ესრედ წოდებული ფიზიკური და ქიმიური მოვლენანი.

ყველა ჩვენგანს ჰკავებია ხელში ანდამანტი, რომლითაც ხან ნეესი აგვიწ-დაგვიწევია, ხან კალამი; ვამჩნევდით, — რომ ანდამანტი რკინეულობას მიიკრავდა ხოლმე და ამ მოვლენის ხასიათის გაცნობა კი ფიქრადაც არ მოგვსვლია. ეხლა კი საკმარისია გიფხრათ, რომ ანდამანტის ზედგავლენა რკინეულობაზედ ფიზიკურ მოვლენას წარმოადგენსთქო და თქვენც ამ მოვლენის ხასიათს ნათლად წარმოიდგენთ.

მართლადაც ჩვენ ვამჩნევდით, რომ ანდამანტის ზედგავლენის დროს და შემდეგაც არავითარი არსებითი ცვლილება არ ხდებოდა არც ანდამანტში და არც იმ რკინეულობაში, წევსში, კალამში, რომლებზედაც ის ჰმოქმედებდა. არც წონა, არც გარეგანი შეხედულობა და არც შინაგანი შედგენილება ამ საგნებისა ოდნადაც არ შეცვლილა. ავიღოთ მეორე მაგალითით: ყოველივე საგანი, თავისუფლად მალლიდან ჩამოგდებული მიწისაკენ მიისწრაფვის და მასზედ ვარდება. ქვა იქნება ეს საგანი, ხე, წყალი ან სხვა რამ, ამ მოვლენის დროს, ესე იგი ჩამოვარდნის დროს და შემდეგაც თავის შინაგან შედგენილებას არასდროს არ შეიცვლიან: ისინი ისევ ქვას, ხეს და წყალს წარმოადგენენ. აღსანიშნავია ამ მოვლენაში კიდევ ის გარემოება, რომ ქვა უფრო სწრაფად ვარდება მიწაზედ, ვიდრე წყალი ან ხე, ესე იგი მძიმე ნივთიერება უფრო სწრაფად, ვიდრე მსუბუქი. ეხლა ავიღოთ უფრო რთული მაგალითიც: თუ ჩვენ რკინის ნაქლიბვარს ანუ რკინის ფხვნილს დანაყულ გოგირდს მივუმატებთ და ამგვარად შეზავებულ ნივთიერებებს კარგად აორ-დაფურცეთ ერთი ერთმანეთში, ჩვენ მივიღებთ ფხვნილს, რომელშიაც ცხადათ ვამჩნევთ როგორც გოგირდის, აგრეთვე რკინის პაწაწა ნაწილებს. ჩვენ ადვილად შეგვიძლიან ამ შეზავებულ ფხვნილში გოგირდი რკინას მოვაშოროთ და ამ რიგად მივიღოთ ცალ-ცალკე დამზადებულ ფხვნილის შემადგენელი ნაწილები. საკმარისია ასეთს ფხვნილს ჯამში წყალი დავასხათ და ჩვენ დავინახავთ, რომ გოგირდი, როგორც უფრო მსუბუქი ნივთიერება, წყალს ზევით მოიყრის თავს, ხოლო რკინა-კი, როგორც მძიმე ლითონ-

ნი, ჯამის ძირზე დაილეკება. ან ამავე მიზნისათვის ჩვენ შეგვიძლიან მივმართოთ ისევ ანდამანტს და მის შემწეობით ამგვარად დამზადებულ მშრალ ფხვნილიდან რკინა სულ ერთიანად ამოვბოჭოთ და დავტოვოთ მხოლოდ გოგირდი. ასეთნაირად შეზავებულ ნივთიერებას, რომელშიაც ძალიან ადვილად ვამჩნევთ მის შემადგენელ ნაწილებს და რომელიც სრულიად უბრალო საშუალების შემწეობით შეიძლება დანაწილდეს ამ შემადგენელ ნაწილებად, მეცნიერებაში უწოდებენ სახელიად მექანიკურად შეზავებულ ნივთიერებას. მდინარის ღვრია, ტუნტყლიანი წყალი, რომელშიაც ბევრი თიხა, სილა და ხვინჯკა ურევია, წარმოადგენს ასეთსავე მექანიკურად შეზავებულ ნივთიერებას; საკმარისია ასეთი წყალი საწურავ ქალაქში გავატაროთ, რომ ის სრულებით განთავისუფლდეს ხვინჯკა-სილოსაგან. კიდევ ბევრი ამგვარი მაგალითების მოყვანა შეიძლებოდა ფიზიკურ მოვლენების გასაცნობლად, მაგრამ აქ აღწერილი მაგალითებიც საკმარისად ახასიათებენ მათ და თუ საჭიროდ დაინახავს, თვით მკითხველსაც ადვილად შეუძლიან თავის ცხოვრებიდან მოიგონოს არა ერთი და ორი ამგვარივე მაგალითები.

სრულებით სხვა ხასიათის მოვლენებს წარმოადგენენ ესრედ წოდებული ქიმიური მოვლენანი, რომლების გასაცნობლად და შესასწავლად საჭირო არის ისევ ყველასაგან ცნობილი და ყველასათვის ადვილად გასაგები მაგალითები მოვიყვანოთ.

კარგად ვიცით, რომ ხის, ქალაღდის, ხორცის და კიდევ ბევრი სხვა რამ ნივთიერებების დაწვის დროს ჩნდება კვამლი, ორთქლი და სხვა გაზოვანი ნივთიერებანი. ყოველივე ეს მალლა ჰაერში მიდის და ამნაირად ხის, ქალაღდის და ხორცის მაგივრად რჩება ჯერ ჯოტაოდენი ნახშირი და საბოლოოდ კი ვეებერთელა დამწვარ ნივთიერებიდან მხოლოდ ოდნავი ფერფლილა რჩება. სჩანს, ნახშირი, ფერფლი და მრავალი გაზოვანი ნივთიერებანი ხის, ქალაღდის და ხორცის შემადგენელი ნაწილები ყოფილან, ხოლო ისინი სრულებით არა ჰგვანან მათ წარმომ-

შობს ნივთიერებებს. საკმარისია ასეთი ნივთიერება გავახუროთ შესაფერ ტემპერატურამდე და ამას შემდეგ იმის დაშლა თავის შემადგენელ ნაწილებად სწრაფად დაიწყება და სწრაფადვე გათავდება. ვის არ უნახავს ყოვლად შემადრწუნებელი სურათი, როდესაც მშვენიერი ორ-სამ სართულიანი სახლი ერთის საათის განმავლობაში კვამლად და ფერფლად ქცეულა: გალაქული ქერი, იატაკი, ხელოვნურად გაკეთებული ფანჯრები, კარები, ძვირფასი სამკაულები და ხანაც საბრალო ცხოველები ცეცხლის ზვირთების შემდეგ თითქოც სადღაც განქრენ და ადამიანის თვალებს არა სჯერა, რომ ყოველივე ეს ორთქლად, გაზად და ნაცრად გარდაიქცა. აი, ასეთს მოვლენას, რომლის დროსაც ნივთიერება სრულებით ძირითადად იცვლება, უწოდებენ სახელად ქიმიურ მოვლენას და თვით მეცნიერებას კი, რომელიც ისეთ მოვლენებს განიხილავს — „ქიმიას“. ქიმიურ მოვლენას მივიღებთ მაშინაც, თუ ჩვენ გოგირდ-რკინის ნარევეს ცეცხლზედ გავახურობთ. ასეთ პირობაში გოგირდი ქიმიურად უერთდება რკინას და სჩნდება ახალი კაჟისავით მაგარი შავი ნივთიერება, რომელსაც გოგირდოვან რკინას უძახიან; აქვე ისიც უნდა შევნიშნოთ, რომ საკმარისია გოგირდ-რკინის ნარევი მხოლოდ ერთ ადგილას გავახუროთ, რომ ამის შემდეგ გოგირდის რკინასთან შეერთება მეტის-მეტად ცხოვლად ე. ი. ძლიერის სითბოს წარმოშობით დასრულდეს მთელს შეზავებულს ნივთიერებაში. ამნაირად რკინის და გოგირდის შეერთებას ქიმიურ შეზავებას უძახიან. შეუძლებელია ასეთ შეზავებულ ნივთიერებაში ან წყლის ან ანდამანტის შემწეობით რკინა და გოგირდი ერთი ერთმანეთს დავაშოროთ. ამნაირად ქიმიის ირკვევს, სწავლობს ისეთს მოვლენებს, რომლების დროსაც ნივთიერების შედგენილება ძირითადად ანუ არსებითად იცვლება.

მთელი მსოფლიო ორგვარ ნივთიერებებისაგან შესდგება: არა ორგანიულ ანუ მინერალურ და ორგანიულ ანუ ნახშიროვან ნივთიერებისაგან. ორგანიულ ნივთიერებებს ეძახიან ისეთ ნივთიერებებს, რომლებიდანაც შესდგებიან და რო-

მლებსაც ჰბადებენ ხოლმე მცენარეები და ცხოველები. არა ორგანიულს მინერალურს კი ყველა დანარჩენ ნივთიერებებს: ქვა, მიწა-მადნეულობას და სხვას. ამგვარ ნივთიერებებისდა მიხედვით ქიმიას ჰყოფდნენ ორ დიდ განყოფილებად— არა ორგანულ და ორგანიულ ქიმიად. წინათ ორგანიული ქიმა განიხილავდა მცენარეულობაში და ცხოველებში გაჩენილ, წარმოშობილ ნივთიერებებს და აღიარებდა, რომ მათი შემქმნელი ძალა გაუგებარი ცხოველი რამ ძალა არისო. არა ორგანიული ქიმა-კი იკვლევდა არა ცხოველ ნივთიერებებს ქვა, მიწა, მადნეულობას და მათ დაშლა-შეზავებას ფიზიკურ ძალებით ხსნიდა როგორც არის, მაგალითად, სითბო, სინათლე და სხვები. შემდეგ, როდესაც 1828 წ. ვიოლერმა არა ორგანიულ ნივთიერებებიდან დაამზადა ერთი შარდის შემადგენელ ნაწილთაგანი ესრედ წოდებული ურეა და 1856 წლიდან მოკიდებული გამოჩენილმა ქიმიკოსმა ბერტელომ მიიღო არა ორგანიულისავე ნივთიერებებიდან ჯიანჭველის სიმკვავე*) და ბევრი კიდევ სხვა ორგანიული ნივთიერებანი, რაღა თქმა უნდა, ქიმაში სამუდამოდ დაეცა რაღაც ცხოველ ძალის მნიშვნელობა. მართალია დღესაც ქიმა ისევ არა ორგანიულ და ორგანიულ ქიმიად განიყოფება, მაგრამ საფუძველი ამგვარად დაყოფისა სულ სხვა არის. ორგანიული ნივთიერებები, რომლების აუცილებელ შემადგენელ ნაწილს ნახშირმზადი ანუ ნახშირის წამომშობი ნივთიერება წარმოადგენს, ნამეტანი თავისებურ ხასიათისანი არიან შედარებით არა ორგანიულ ნივთიერებებთან და ამიტომაც მათ შესასწავლად უმჯობესი იყო ისევ ცალკე განყოფილების დატოვება. რასაკვირველია, ცხოველ ძალის უარყოფის შემდეგ სასურველიც იყო ძველებურ ორგანიულ ქიმიისათვის სახელიც გამოეცვალათ, მაგრამ ჯერჯერობით არ იქნა, არ გადავარდა ეს ძველებური სახელი

ჩვენ ჩვენს ქიმიურ წერილებში საჭიროდ ვსთვლით ორგანიულის და არა ორგანიულის მაგივრად ვიხმაროთ ტერმი-

*) ეს მკვავე ნივთიერება ჯიანჭველის ტანში იმყოფება.

ნები: „ნახშიროვანი“ და „მინერალური“, რადგანაც ეს ტერმინები ნათლად აღნიშნავენ მცენარე-ცხოველების და სხვა არა ცხოველ ნივთიერებების ერთგვარობას ფიზიკურ ძალების წინაშე. ძველი ტერმინები კი ამ მხრით უფრო ბუნდოვან და გამოუდევრად მიგვაჩნია.

ქიმიურ მოვლენების გასაცნობლად ჩვენ მოვიყვანეთ ორი მაგალითი, რკინის გოგირდთან შეერთება და ხე, ქალაღის და ხორცის დაშლა ცეცხლის შემწეობით. ადვილი წარმოსადგენია, რომ ეს ორი მაგალითი სრულებით სხვა და სხვა ხასიათისანი უნდა იყვნენ. პირველ შემთხვევაში ორ სხვა და სხვა ნივთიერებებიდან სჩნდება ერთი ახალი, რომელიც არც ერთს თავის შემადგენელ ნაწილებს არა ჰგავს. ამგვარ ქიმიურ მოვლენას უწოდებენ სახელად ქიმიურ შეერთებას. მეორე მაგალითიდან - კი სჩანს, რომ ერთი ნივთიერება, ხე იქნება ეს ან სხვა რამ რთული ნივთიერება, ცეცხლის შემწეობით ირღვევა, იშლება რამოდენიმე თავის შემადგენელ ნაწილებად, რომლებიც სრულებით არა ჰგვანან მათ წარმომშობ ნივთიერებას. უკანასკნელ ხასიათის მოვლენას, რომლის დროსაც რთული ნივთიერება ირღვევა, ნაწილდება უფრო ნაკლებებად, უწოდებენ სახელად ქიმიურ დაშლას, დარღვევას. როდესაც ჩვენ რთულ ნივთიერებას ვარღვევთ თავის შემადგენელ ნაწილებად, ჩვენ ამ საშუალებით ვიკვლევთ, რა და რა უბრალო ნივთიერებებიდან შესდგება ესა თუ ის რთული ნივთიერება. ამ გვარ საშუალებას მეცნიერებაში უწოდებენ სახელად ანალიზს.

ნივთიერებების გასაცნობლად, შესასწავლად საჭირო არის მეორე საშუალებაც, ესრედ წოდებული სინტეზი ანუ ქიმიურად შეერთება-შეზავება. გოგირდოვან რკინის მისაღებად ჩვენ მივმართეთ სწორედ ასეთს საშუალებას, ე. ი. ავიღეთ ორი სხვა და სხვა ნივთიერება და ცეცხლის შემწეობით შევეერთეთ ისინი ქიმიურად, მივიღეთ სრულებით ახალი ნივთიერება. ნივთიერებათა სინტეზი შედარებით ანალიზთან მეტად საძნელოა, დარღვევით ჩვენ ადვილად შეგვიძლიან ყოველი ნივთიერება

დავშალოთ, დავანაწილოთ, ხოლო რაც შეეხება დაშლილ ნივთიერების აღდგენას, გამთელებას, ამისათვის მეტად საძნელოა შესაფერ პირობების გამოძებნა და მიღება. ამგვარი სიძნელე სინტეზისა ანალიზთან შედარებით ადვილი წარმოსადგენია თუნდაც, მაგალითად, შენობის დაქცევა-აშენებაზედ. ყოველ გვარ დაშლა - შეზავებას, რომელიც ხდება ნივთიერებაში ან ნივთიერებათა შორის ფიზიკურ ძალების და ნივთიერებათა ურთიერთშორის ზედგავლენით, უწოდებენ სახელად ქიმიურ რეაქციას.

ჩვენ უკვე გავიცანით რამდენიმე ქიმიური რეაქციები ორ გვარ ნივთიერებებზედ: რთული ნივთიერება, ხე, ხორცი დავშალოთ ცეცხლის შემწეობით მის შემადგენელ ნაწილებად (ნაცარი, ორთქლი და გაზოვანი ნივთიერებანი) და რთულივე ნივთიერება მივიღეთ იმავე ფიზიკურ ძალის შემწეობით რკინისაგან და გოგირდისაგან. აქ, ცხადია, თავის-თავად იბადება კითხვები—რას წარმოადგენს რთული ნივთიერება? არის თუ არა არა რთული ანუ მარტივი ნივთიერებანი და თუ არის, რა განსხვავება არის ამ ორგვარ ნივთიერებათა შორის? რთულია ნივთიერება თუ მარტივი, ამის გაგება ადვილი არის ანალიზის შემწეობით. ჩვენ შეგვიძლიან სითბოს, სინათლეს, ელექტრონის ან სხვა ნივთიერებისავე ზედგავლენით ესა თუ ის ნივთიერება დავშალოთ და მივიღოთ სხვა და სხვა მისი შემადგენელი ნაკლებად რთული ნივთიერებანი, შემდეგ ამ გვარივე საშუალების შემწეობით შეგვიძლიან უკანასკნელი ნაკლებად რთული ნივთიერებანი კიდევ დავშალოთ სხვა შემადგენელ ნაწილებად და ამრიგად განვაგრძოთ კვლევა-ძიება, სანამ ბოლოს არავითარ მეცნიერებაში ცნობილ საშუალებათა შემწეობით ვეღარ შევძლებთ უკანასკნელად მიღებულ ნივთიერებათა დაშლა-დარღვევას. აი, ამგვარი ნივთიერებანი, რომლებიც დღემდე ვერასფრის გზით ვერ იქმნენ დაშლილნი სხვა შემადგენელ ნაწილებად, და ყოველგვარ დღეს არსებულ და პრაქტიკულად ცნობილ პირობებში ერთგვარს შეუცვლელ თვისებების ნივთიერებებს წარმოადგენენ, ეძახიან სა-

ხლად მარტივ ნივთიერებებს ანუ ელემენტებს. ერთ მარტივ ნივთიერებიდან შეუძლებელია მეორეს მიღება. მართალია, მეცნიერულ გამოანგარიშებით ცნობილია ისეთი პირობებიც, რომლებიც ზედგავლენითაც შესაძლოა ყველა დღეს მარტივად აღიარებული ნივთიერებანი ან კიდევ დანაწილდნენ სხვა უფრო მარტივ ნივთიერებებად, ან ყველანი გარდაიქმნენ ერთგვარის ხასიათის მარტივ ნივთიერებად, რაც უფრო ყუათში მოსასვლელი იქნება. მაგალითად, დღეს ქიმიკოსებს თავიანთ გამოკვლევებისათვის ვერ მიუღიათ 3000⁰ გრადუსზე მეტი და—300⁰-ზე ნაკლები ტემპერატურა, მაშინ როდესაც შესაძლოა ტემპერატურა ათასობით უფრო მეტი 3000⁰ და ნაკლები-300⁰ გრადუსზედ. ამგვარ მაღალ ტემპერატურას ადგილი უნდა ჰქონდეს მზეზედ, ასეთივე ტემპერატურა უნდა ყოფილიყოს, როდესაც ჩვენი მიწა ჯერ გაზიურს და შემდეგ გამღვალ სითხეს წარმოადგენდა, მაგრამ იმაზედ ლაპარაკი, თუ ასეთ პირობებში რას უნდა წარმოადგენდნენ დღეს მარტივად აღიარებული ნივთიერებანი, უსაფუძლო და უმნიშვნელო იქნება, რადგან ასეთ კითხვების გამოცდილებით გამორკვევა, საუბედუროდ, შეუძლებელია.

მიუხედავად ამისა ჩვენ მაინც შეგვიძლიან დაწვრილებით გავეცნოთ ნივთიერებათა დაშლა-შეერთებას და, საზოგადოდ, მათ ცვალებადობის კანონებს.

როგორც ზევით ვთქვით, მეცნიერებმა დაუცხრომელ კვლევა-ძიების შემდეგ ათას გვარ რთულ ნივთიერებების ანალიზის შემწეობით აღმოაჩინეს მრავალი არა რთული ნივთიერებანი ანუ ელემენტები.

დღეს რიცხვი ამგვარ ელემენტებისა მეცნიერებაში 706 აღემატება. ჩვენ ზედმეტად მიგვაჩნია ყველა ელემენტების ჩამოთვლა და გაცნობა. არის ისეთი ელემენტები, რომლების რაოდენობა ბუნებაში იმდენად ნაკლებია, რომ ის სულაც შეუმჩნეველია სხვა ნივთიერებათა შორის და არც არავითარ მონაწილეობას არ იღებს მიწა, ქვა-მადნეულობის და მცენარე-ცხოველების გაჩენაში. ი სწორედ ასეთ ელემენტებს ჩვენ არ

შევეხებით ჩვენს წერილებში და განვმარტებთ მხოლოდ ისეთ ელემენტების შესახებ, რომლებიც ამ მხრით უფრო მნიშვნელოვანად მიგვაჩნია.

ყველასაგან ცნობილი რკინა, სპილენძი, ვერცხლი, ვერცხლის წყალი, ოქრო, ცინკი და სხვა წარმოადგენენ მარტივ ნივთიერებებს; გარეგან შეხედულობით ისინი ბრწყინავენ, პრიალებენ და ამიტომაც უძახიან მათ სახელად ლითონებს. სხვა მარტივი ნივთიერებანი არა ჰგვანან ამ მხრით ლითონებს და ამიტომ ეძახიან მათ არალითონებს ანუ მეტალოიდებს, რაც ნიშნავს ლითონის მსგავსს. ამ გვარ მარტივ ნივთიერებებს ეკუთვნიან ნახშირმადი, გოგირდი, ფოსფორი და სხვანი. ელემენტების ერთი ერთმანეთში სხვა და სხვა რაოდენობითი შეერთებით ჩნდებიან ურიცხვი მინერალური და ნახშიროვანი ნივთიერებები, რომლებიდანაც შესდგება ჩვენი მიწა და მასზედ მცხოვრები მცენარეები და ცხოველები.

რთა უმთავრესა ქიმიას ჭეშმარიტება.

ნივთოურების მუდმივობა, ძალის მუდმივობა. ძალის ცვალებადობა. პოტენციალური და ქიმიური ძალა ან ენერჯია. ქიმიურ ენერჯიის გამოანაგრიშება კალორიმეტრის შემწეობით. სითბოს მექანიკური ეკვივალენტი.

რთულ ნივთიერებების გაჩენა ელემენტებისაგან, რთულივე ნივთიერებების დარღვევა მათ შემადგენელ ელემენტებად და, საზოგადოთ, ნივთიერებათა ქიმიური ცვალებადობა დამყარებული არის ორს უმთავრეს ჭეშმარიტებაზედ.

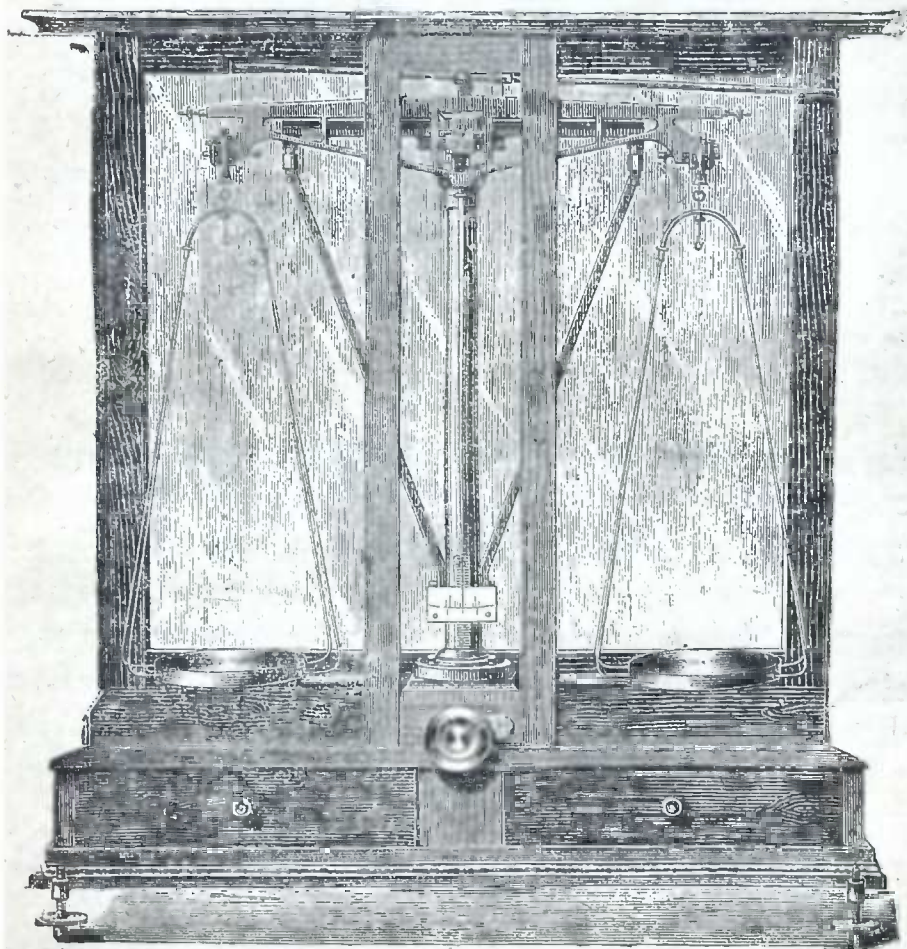
პირველი აღიარებს, რომ წონა წარმოშობილ რთულ ნივთიერებისა ყოველთვის უდრის მის წარმომშობ ნივთიერებების წონათა ჯამს. ასეთი კანონი თითქოც ეწინააღმდეგება ყოველ დღიურ ცხოვრებაში ნახულ მაგალითებს. სანთლის ნელნელა დაღვეას და საბოლოოდ სულაც განქრობას ცეცხლის მოკიდების შემდეგ; ვეებერთელა ჯირკის დაწვის შემდეგ მხო-

ლოდ ფერფლის-ლა დარჩენას და სხვებს, მაგრამ საკმარისია ცოტათი მაინც ჩავუთქვამდეთ ამ გვარ მაგალითებს და ჩვენ ადვილად დავრწმუნდებით, რომ ამ შემთხვევებშიაც ზევით მოყვანილი კანონი საესებით მართლდება. მართლათაც ავიღოთ ცოტა მოზრდილი ქიქის ჯამი თითქმის წყლით სავსე, დიდი ქიქისავე ქილა, ისეთი კი რომ ის თავის ღია თავით თავისუფლად ჩადიოდეს ჯამში; წყალში ჩავაგდოთ მსუბუქი და სქელი ხის რგვალი ფიცარი, უკანასკნელზედ დავდოთ ქალაღი, ბამბა ან სხვა რამ ადვილად დასაწვავი ნივთიერება; შემდეგ წყლიანი ჯამი, ხის ფიცრით დასაწვავ ნივთიერებით და ქილა ავწონოთ ყველა ერთად რაც შეიძლება ნახ სასწორზედ და როდესაც სასწორი სისწორეში მოვა, სწრაფად წავუკიდოთ ცეცხლი ფიცარზედ მდებარე ნივთიერებას და სწრაფადვე დავამხოთ მას თავზედ სასწორის ჯამზედვე მდებარე ქილა. როდესაც ნივთიერების ცოტაოდენი ნაწილი დაიწვება და ნახშირად იქცევა, ჩვენ დავრწმუნდებით, რასაკვირველია, დაახლოვებით, რომ სასწორი სისწორიდან არ გამოსულა და, მაშასადამე, დამწვარ ნივთიერების წონა უდრის მის შემადგენელ ნივთიერებების ნახშირის და გაზების წონათა ჯამს. ასეთი გამოცდილება ნაკლებად აღწევს თავის მიზანს, რადგან დასაწვავ ნივთიერებას ქიქის ქილის ქვეშ ვერ ჰყოფნის დასაწვავად დაწყვედული ჰაერი და ამის გამო ნივთიერება მხოლოდ ოდნავ იწვება. უეჭველია ვიფიქრებთ, რომ ნივთიერების ოდნავად დაშლა მხოლოდ ოდნავად თუ იმოქმედებს სასწორზედ და ასეთი მოქმედება კი მეტად ძნელად შესამჩნევი იქნება.

ყოველ შემთხვევაში ეს გამოცდილება ნათლად გვეუბნება, რომ თუ კი დასაწვავ ნივთიერებებიდან წარმოშობილ სხვა და სხვა შემადგენელ გაზებს ნახშირს და ფერფლს არსად არ გავუშვებთ, არ დავკარგავთ, მათი წონა სავსებით უნდა უდრიდეს დამწვარ ნივთიერების წონას. სანთლის წვის დროს კი უქილოთ სხვა და სხვა გაზოვანი ნივთიერებანი სანთლისაგან წარმომდგარნი ცეცხლის შემწეობით ჰაერში მიისწრაფვიან და,

რასაკვირველია, საბოლოოდ სანთლის ადგილზე აღარაფერი აღარ რჩება.

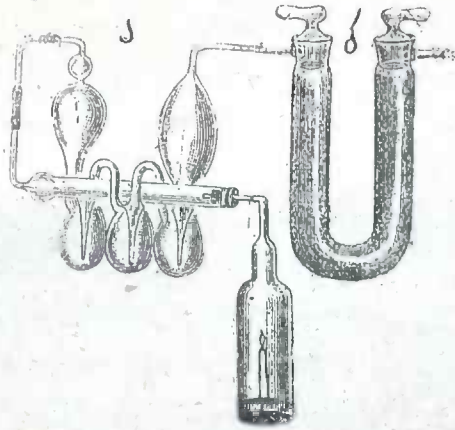
ამ გამოცდილების საფუძველზე აღსასრულებლად საჭირო არის ნაზი ქიმიური სასწორი, რომელზედაც შეიძლება გრამის მეათითასედ ნაწილის აწონა, ამასთანავე საჭიროა წყლიან ჯამის და ქილის მაგივრად სხვა რამ ნაზი და მსუ-

სურათი 1.

ბუქი მოწყობილება. ასეთ მიზნისათვის ქიმიურ სასწორის ერთ ჯამს ზევით დაჰკიდებენ ხოლომე რკინის ან პლატინის

მავთულის შემწვობით ორს ერთი მეორესთან კაუჩუკით შეერთებულს ჭიქის ხელსაწყოებს, ერთი მათგანი წარმოადგენს ყერ-

სურათი 2.

ზედ დასმულ ქართულ ასოიანივით მოხრილს და მეორე კი ალაგ-ალაგ მსხალივით დაბერილ ჭიქის მილებს. ამ მილების ერთ ღია ბოლოს შეუერთებენ ხოლმე კაუჩუკისავე შემწვობით თავდაღმა ჩამოკიდებულ გრძელ ტუჩიან ჭიქის ძაბრის (ვ) ვიწრო და მოკლე ყელს; ჭიქის ძაბრში კი მოთავსებული უნდა იყვეს დახვრეტილ თავსაცავში ჩამაგრებული დასაწვავ სანთლის ნაჭერი, რომელსაც ასეთ პირობაში ადვილად შეუძლიან დაიწვეს სვრეტელებში შემავალ ჰაერის ზედგავლენით. გამოცდისათვის სასწორის ჯამზედ ჩამოკიდებულ ჭიქის მილებში მოთავსებენ ხოლმე სანთლის დაწვის დროს წარმოშობილ გაზების ადვილად ჩამყლაპავ, შემთვისებელ სხვა და სხვა ხსნილს და მაგარ ნივთიერებებს*) და ამას შემდეგ ასწონიან ერთად მილებს მათში მოთავსებულ ნივთიერებებით, ჭიქის ძაბრს სანთლის ნაჭრით და თავსაცავით. როდესაც სასწორის ჯამები სისწორეში მოვლენ, დაანთებენ სანთლის ნაჭერს და ძაბრში

*) დაწვრილებით ამგვარ ნივთიერებებს ჩვენ შემდეგ გავიცნობთ.

ჩაამაგრებენ; ჩამოკიდებულ მილების მეორე ღია თავიდან კი რაიმე შესაფერ საშუალებით ნელ-ნელა იწყებენ ჰაერის გამოწეუნას, რომ ამნაირად სანთლის დაწვის დროს გაჩენილი გაზები მილებში მოთავსებულ ნივთიერებებში გაატარონ და ამ რიგად ისინი ოდნავადაც არ დაჰკარგონ. ცოტა ხნის შემდეგ და სანთლის დაწვის მერე კი სავსებით დავინახავთ, რომ სასწორის სანთლიანი ჯამი არამც თუ არ გამჩატებულა, არამედ ბევრად მეტსაც აიწონის, ვიდრე თავიდანვე გათანასწორებული მეორე ჯამი. ამნაირად ასეთ მეცნიერულ გამოცდის შემდეგ სანთლის გაქრობა, მის დაწვის შემდეგ სასაცილოდაც არ გვეყოფა. ცხადათ სჩანს, რომ რაც სანთლის დაწვის დროს გაზოვანი ნივთიერებანი გაჩნდნენ, ისინი მთლად ჰშთანთქა, დააკავა ჰიქის ხელსაწყობებში მოთავსებულ ნივთიერებებმა, ხოლო რაც შეეხება სანთლიან ჯამის წონის მომატებას, ეს აიხსნება იმით, რომ დაწვის დროს სანთელს უერთდებოდა გარეშე გაზოვანი ნივთიერება, ესრედ წოდებული მუჟამბადი, რომელიც შეადგენს ჰაერის ნაწილს და რომლის შეერთებას სხვა-და-სხვა ნივთიერებებთან უწოდებენ სხელოდ დაწვა-დაჟანგვას. ამ გაზოვან ნივთიერებაზედ და დაწვა-დაჟანგვაზედ შესაფერ აღგილზე ვილაპარაკებთ.

ჩვენ დავრწმუნდით, რომ ზევით მოყვანილი ქიმიური კანონი მართლაც უტყუარი ჭეშმარიტება ყოფილა: ნივთიერება არასდროს არ იბადება და არც ჰქრება, ის მუდმივია. ეს ჭეშმარიტება ქრისტეს დაბადებამდისაც იცოდნენ საბერძნეთის ფილოსოფოსებმა, მაგრამ მის ყოველ მხრივი გამორკვევა და გამოყენება უკვდავ ფრანგთა ქიმიკოსის ლავუაზიეს საქმე იყო. (1743—1794).

მეორე ქიმიის დედა ბოძი და უმთავრესი ჭეშმარიტება მდგომარეობს ესრედ წოდებულ ძალის მუდმივობაში. ეს ჭეშმარიტება გვეუბნება, რომ ძალა არასდროს არ სჩნდება და არც ჰქრება; ყველა ფიზიკური ძალები, სითბო, სინათლე, ელექტრონი და სხვანი წარმოადგენენ სხვა-და-სხვა ფორმას ერთსა და იმავე ბუნების ძალისას, რომლის რაოდენობა მუდამ ერთი და

იგივე არის. ერთი ფორმის ძალას შეუძლიან პირობებისდა მიხედვით მეორე ფორმის ძალად გარდაიქცეს. ავიღოთ თუნ- დაც ასეთი მაგალითი: როდესაც დაღმართში მიმავალ მატარებლის ან დატვირთულ ეტლის გოგრებს ტორმაზებს მოუჭერენ, ჩვენ თავდაპირველად ვამჩნევთ, რომ გოგრების სწრაფი ტრიალი თან და თან სუსტდება და ამავე დროსვე გვესმის ხის ტორმაზის და რკინის გოგორის ერთი ერთმანეთთან ხლახუნის; შემდეგ ხის ტორმაზიც და რკინის გოგორიც ნელ-ნელა იწყებენ გახურებას, ხის ტორმაზიდან ამოდის კომლი და ბოლოს ალიც ჩნდება. ამ მაგალითიდან აშკარად ვხედავთ, რომ გოგორების მატრიალებელი ძალა ტორმაზის მოჭერის დროს ჯერ გოგრების ტორმაზთან ყურისათვის არა სასიამოვნო ხლახუნს და მოძრაობის შესუსტებას მოუწვდის, ამავე დროსვე ესავე ძალა სითბოდ იქცა, სითბომ კი კომლის მოძრაობა დაჰბადა და ბოლოსაც ალის გაჩენით თითონ სინათლედ გარდაიქცა. თუ ჩვენ ერთსა და იმავე ძალის ამგვარ ცვალებადობას კარგად ჩაეუკვირდებით, ადვილად შევამჩნევთ, სხვათა შორის, ძალის ერთგვარ ფორმასაც ქიმიურ ძალას ანუ ენერჯიას. მართლაც, როდესაც ხის ტორმაზი გოგორასთან ხლახუნის გამო მეტის-მეტად გახურდა, ის, როგორც რთული ნივთიერება, ქიმიურად დაიშალა, დაირღვა თავის შემადგენელ ნაწილებად. ასეთ დამარღვეველ ძალის წარმოშობ მიზეზად, რასაკვირველია, სითბო უნდა ჩაითვალოს: ხის ტორმაზის მეტის-მეტად გახურებამ გამოიწვია მის შემადგენელ ნაწილების სხვანაირად შეხავება, შეერთება და ამ რიგად ახალის ნივთიერებების გაჩენა. ამნაირად გოგორების მატრიალებელ ძალას თავის მრავალ გვარ ცვალებადობის დროს ქიმიურ ძალის, ენერჯიის ფორმაც კი მიუღია. საყურადღებო ძალის ამგვარ ცვალებადობაში ის არის, რომ ერთი ფორმის ძალა მრავალ გვარ ცვლილების შემდეგ შესაძლოა პირველსავე ფორმას დაუბრუნდეს. სწორედ ასეთი წრე ძალის ცვალებადობისა ადვილი შესამჩნევია იმავე გოგრების მატრიალებელ ძალის ცვლილებაშიაც: თავდა პირველად ეს ძალა მატარებელში დასა-

წვავ შეშაში იყო და ასეთ მდგომარეობაში კი ის უხილავ და პოტენციალურ ანუ შემძლე ძალად უნდა მიგვაჩნდეს; შემდეგ, როდესაც ეს პოტენციალური ძალა სითბოთ იქცა დაწვის დროს და ამრიგად მატარებელში გაჩენილმა ორთქლის ძალამ გოგორა აატრიალა, ტრიალმა კი ტორმაზის გახურება და დაწვაც-კი გამოიწვია, ის ისევ პოტენციალურ და უხილავ ძალად დარჩა ხის ტორმაზის შემადგენელ ნაწილებში: ორთქლში, სხვა და სხვა გაზებში და ნახშირის მტვერში, რომლებიდანაც შესდგება კვამლი.

აქ მოყვანილ მაგალითით ჩვენ უფრო გვინდოდა მკითხველისათვის აგვეხსნა, თუ რაში მდგომარეობს ძალის ცვალებადობა, ხოლო რაც შეეხება კერძოთ ქიმიურ ძალას, ენერგიას, მის თვისებებს, ამის გასაცნობლად საჭირო არის მოვიყვანოთ სხვა რამ, ამ მხრით უფრო საყურადღებო მაგალითები. ყველამ იცის, რომ თოფის წამლის ასაფეთქებლად საკმარისი არის მხოლოდ ერთი ნაპერწკალი. რამდენიმე ფუთ თოფის წამალს აფეთქების დროს, შეუძლიან უზარ-მაზარი შენობა დაანგრიოს და ასეთი საოცარი ძალა, რასაკვირველია, ჩნდება თოფის წამლის შემადგენელ ნაწილების დარღვევა-შეერთებით. მართალია ის ნაპერწკალიც, რომლითაც ააფეთქებენ თოფის წამალს, ფიზიკურ ძალას წარმოადგენს, მაგრამ ის იმდენად პატარა არის, რომ წამლიდან წარმოშობილ ძალაში არავითარ მონაწილეობას არ იღებს. ქიმიურად დაშლა-შეზავება იწყება თოფის წამლის იმ წერტილიდან, საცა ნაპერწკალი დაეცა და შემდეგ კი ქიმიურ რეაქციისაგან წარმოშობილი ძალა თავად უწყობს ხელს მთელის თოფის წამლის აფეთქებას. როგორც ვიცით, თოფის წამალი შესდგება დანაყულ ნახშირისაგან; გვარჯილისაგან და გოგირდისაგან; ისინი ნაპერწკლის ზედგაყლენით სწრაფად იწყებენ ქიმიურად დაშლა-შეზავებას და სხვა და, სხვა გაზოვან ნივთიერებებად გარდაქცეულნი, რაღა თქმა უნდა, სწრაფადვე უზარ-მაზარ ალაგასიკერენ შედარებით თავის დაწყებით მდგომარეობასთან ე. ი. როდესაც ისინი შავს მტვერს წარმოადგენდნენ. აქედან ჩვენ შეგვიძლიან დავსკვნათ,

რომ ნახშირში, გვარჯილაში და გოგირდში შენახული ყოფილა უხილავი პოტენციალური ძალა, რომელმაც იწყო მოქმედება ნაპერწკლის ზედ გავლენის შემდეგ. მან უხილავად ხელი შეუწყო ამ ნივთიერებათა გაზოვან ნივთიერებებად გარდაქცევას და ამ უკანასკნელთა წარმოშობისთანვე ხილულ მოძრავ ძალად გარდაიქცა. აი ის მალული, პოტენციალური ძალა, რომელიც იმყოფება ყველა ნივთიერებებში და მოქმედების შესაფერ პირობებში სითბო, სინათლის, ელექტრონის ან სხვა რამ ძალის ზედგავლენით მეცნიერებაში ცნობილი არის ქიმიურ ენერგიათ. ჩვენ დავინახეთ, რომ ეს ენერგია თოფის წამლის აფეთქების დროს ხილულ მოძრავ ძალად გარდაიქცა და, მამასადამე, ის ყოფილა ერთი ფორმათაგანი ბუნების ძალისა. ასეთივე ქიმიურ ენერგიის შემწეობით ჩნდება დანაყოფი გოგირდისაგან და რკინის ფხვნილისაგან ახალი რთული ნივთიერება კაჟივით მაგარი გოგირდოვანი რკინა. როგორც ვიცით, საკმარისია მექანიკურად შეზავებული რკინა და გოგირდი მხოლოდ ერთ ადგილას გავახუროთ, რომ ცოტა ხნის განმავლობაში დიდის სითბოს წარმოშობით რკინა მთლად შეუერთდეს გოგირდს და ამნაირად გაჩნდეს ახალი ნივთიერება. სჩანს, ორ მარტივ ნივთიერებაში, — რკინასა და გოგირდშიაც შენახული ყოფილა პოტენციალური ენერგია ანუ შემძლე ძალა, რომელმაც თავი იჩინა ნივთიერებათა ერთ ადგილას გახურებით და შემდეგ, იწყო რა რკინის გოგირდთან შეერთება, იმავე დროსვე ვადაიქცა ხილულ ძალათ, სითბოდ. სჩანს, ყველა მარტივ და რთულ ნივთიერებებშიაც იმყოფება ესრედ წოდებული პოტენციალური ენერგია, რომელიც თავს იჩენს მხოლოდ შესაფერ პირობებში და ამ დროს აჩენს ხოლმე ქიმიურ რეაქციას, ესე იგი ან ნივთიერებათა დაშლას ან მათ შეერთებას. რადგან ნივთიერების დაშლა-შეერთების დროს, როგორც დავინახეთ, ქიმიური ენერგია საბოლოოდ ჩვეულებრივ ფიზიკურ ძალად იქცევა ან მოძრაობად ან სითბოდ, აშკარაა შესაძლოა გავიგოთ — რამოდენი ქიმიური ძალა ანუ ენერგია უნდა იმყოფება

ფებოდეს ნივთიერებაში პოტენციალურად ან მომქმედათ რეაქციის დროს.

მეცნიერებაში მიღებული არის ქიმიურ ენერჯის რაოდენობის გასაგებად ამავე ძალის ჩვეულებრივ ფორმის ე. ი. სითბოს ზომა. პირველ დაწყებით ანუ უმცირეს ზომად მიღებულია ის რაოდენობა სითბოსი, რომელიც ჩნდება ერთ კუბიკურ სანტიმეტრ წმინდა წყალში ცელზის 0⁰-დგან ერთ გრადუსამდე გათბობის დროს.

ამ უმცირეს ზომას სითბოს რაოდენობისას უძახიან სახელად კალორის; ეს არის პატარა კალორი. ესრედ წოდებული დიდი კალორი კი არის სითბოს ის რაოდენობა, რომელიც ჩნდება, ერთ კილოგრამ წყლის 0⁰-დგან 1 გრადუსამდე გათბობის დროს. იმის გასაგებად, თუ რამდენ კალორის უდრის ქიმიურ რეაქციის დროს გაჩენილი სითბო, მეცნიერები ხმარობენ ერთგვარ უბრალოდ გაკეთებულ ხელსაწყობს, კალორიმეტრს, ანუ კალორის მზომს. კალორი მეტრი შესდგება ორის ერთი მეორეში ჩამდგართხელ ლითონის ქილებისაგან. გარეგანი ქალი ბევრად უფრო ფართოა, ვიდრე მასში ჩამდგარი პატარა და გარედან შეხვეული არის სხვა და სხვა სითბოს გლახად გამყვან ნივთიერებებით. დიდ ქილაში ჩაასხამენ ხოლმე წმინდა წყალს განსაზღვრულ რაოდენობით კუბიკურ სანტიმეტრების ანგარიშით და სახურავში მოწყობილ სარევით. წყალს ხშირად აურ - დაურევენ, რომ ის ყველგან ერთნაირის ტემპერატურისა იყოს; წყლის ტემპერატურის გასაგებად კი წყალში ჩაკიდებული არის ცელზის ტერმომეტრი. ვსთქვათ ჩვენ გვსურს გავიგოთ, რამდენი კალორი სითბო ჩნდება განსაზღვრულ რაოდენობის გოგირდის და რკინის ქიმიურად შეერთების დროს; ამისათვის ეს ორი მექანიკურად შეზავებული ნივთიერებანი უნდა ჩავდოთ რაიმე შესაფერ კურჭელში, ვსთქვათ ფარფორის პაწაწა ჯამში, და ამრიგად მოვათავსოთ ის ლითონის პატარა ქილაში; გარეგან ქილაში უნდა ჩავასხათ განსაზღვრულ რაოდენობით წმინდა წყალი კუბიკურ სანტიმეტრების ანგარიშით. შემდეგ გოგირდ რკინის ნარევის რაიმე შესაფერ საშუალებით ერთ ადგილას

ძალიან გავახურებთ და, დაიწყება რა ამ ორ ნივთიერებათა ქიმიურად შეერთება, კალორიმეტრს სწრაფად დავახურავთ ზევიდან თავსახურავს და დავიწყებთ სატრიალებელით წყლის არეგდარევას. რასაკვირველია, აქ მხედველობაში უნდა მივიღოთ იმ სითბოს რაოდენობაც, რომელიც რკინის და გოგირდის პირველ გახურებაზედ დაიხარჯა, ამას კი ადვილად გავიგებთ იმავე კალორიმეტრის შემწვობით. როდესაც ბოლოს წყლის ტემპერატურა ტერმომეტრის ერთ მაჩვენებელზედ გაჩერდება, ესე იგი სითბო აღარც მატულობს და აღარც კლებულობს, საკმარისია ტერმომეტრით ნაჩვენები გრადუსთა რიცხვი გავამრავლოთ წყლის კუბიკურ სანტიმეტრების რიცხვზედ და ჩვენ მივიღებთ სავსებით კალორიებში იმ სითბოს რაოდენობას, რომელიც გაჩნდა განსაზღვრულ რაოდენობის რკინის და გოგირდის შეერთების დროს.*) მეცნიერებმა ამგვარის საშუალებით რკინა და გოგირდი და სხვა მარტივი ნივთიერებები სხვა და სხვა რიგად ერთი ერთმანეთს შეუერთეს, გაიგეს ამ შეერთების ან ამგვარად გაჩენილ რთულ ნივთიერების დარღვევის დროს წარმოშობილ სითბოს რაოდენობა და შესაფერ გამოანგარიშებით მიიღეს ყველა ნივთიერებების პოტენციალური ენერგია, რომლის შემწვობითაც აიხსნება ნივთიერებების დაშლა-შეზავება და საზოგადოდ ქიმიური რეაქცია. არის ისეთი მაგალითებიც, როდესაც ქიმიურ რეაქციის დროს სჩნდება მოძრაობა და ამიტომაც საჭიროა ვიცოდეთ, ასეთ შემთხვევებში როგორ უნდა გამოვიანგარიშოთ რეაქციის დროს წარმოშობილი ძალა.

ამისთვის ერთი ფორმის ენერგიის მოძრაობას ანგარიშობენ ხოლმე მეორე ფორმის ენერგიაზედ სითბოზედ. ეს ორ გვარი ენერგია, როგორც ვიცით, ადვილად იღებს ერთი მეორის ფორმას და ამიტომაც ქიმიურ ენერგიის გამოსაანგარი-

*) ეს საზოგადო აღწერილობაც საკმარისია კალორიმეტრის მნიშვნელობისა და ხმარების გასაგებად; მეცნიერულ გამოკვლევებისათვის კი საჭირო არის უფრო რთული და საზოგადოდ ჯეროვანად მოწყობილი კალორიმეტრი.

შებლად შემოღებულ იქმნა კიდევ ერთი საზომი ესრედ წოდებული სითბოს მექანიკური ეკვივალენტი ანუ სითბოს თანაბარ (ეკვივალენტი) მექანიკური ძალის მაჩვენებელი რიცხვი და უდრის 423,5. ეს რიცხვი იმას ნიშნავს, რომ 423,5 კილოგრამ სიმძიმის ერთი მეტრის სიმაღლეზედ აწევის დროს იხარჯება იმოდენივე სითბო (ამწევ ძალის მისაღებად), რამოდენიც სჩნდება ერთ კილოგრამ წყლის 0° — 1° ცელზის გრადუსამდე გათბობის დროს, სხვანაირად რომ ვსთქვათ ერთი დიდი კალორი უდრის 423,5 კილოგრამ მეტრს.

ზევით აღწერილ საშუალებების შემწეობით შესაძლოა ყოველგვარ ნივთიერების ქიმიურ ენერჯის გაგება. რასაკვირველია, ქიმიური ენერჯია სხვა და სხვა მარტივ ან რთულ ნივთიერებებისა სხვა და სხვა არის და ამით აიხსნება ის გარემოება, რომ სხვა და სხვა ნივთიერებების დაშლა-შეერთებისათვის საჭირო არის სხვა და სხვა პირობებიც. ქიმიური ენერჯია არის ერთი უმთავრესი თვისება ყოველივე ნივთიერებისა; როგორც ზევით ვსთქვიით, ამით აიხსნება ყოველგვარი ქიმიური მიმზიდველობა ნივთიერებათა შორის.

ა. გ. კლდიაშვილი.

(დასასრული იქნება)

უცხოეთის მიმოხილვა

1. ჰუნგრეთი და ავსტრია.—2. მანჩჯურა.—3. კიდევ „საერთო ნიადაგი“ს გამო.

ჰუნგრეთისა და ავსტრიის კავშირის საფუძველია 1867 წლის შეთანხმება, რომელსაც საფუძვლად დაუდევს 1723 წლის მორიგება. შინაარსი ამ შეთანხმებისა ის არის, რომ ავსტრიასა და ჰუნგრეთს ერთი ხელმწიფე ჰყავთ (ჰუნგრეთს მეფე, ავსტრიას იმპერატორი) ჰაბსბურგის დინასტიისა და რომ ორივე მხარე ვალდებულია ერთმანეთს დახმარება გაუწიოს საჭიროების დროს. რაკი ეს ურთიერთი დახმარება სავალდებულო იყო, ამიტომ ჰუნგრეთსა და ავსტრიას საერთო საქმეებიც უნდა ჰქონებოდათ; ასეთი საერთო საქმეა „გარეშე პოლიტიკა (ურთიერთი დახმარება მშვიდობიანობის დროს), სამხედრო წესწყობილება (ურთიერთი დახმარება ომიანობის დროს) და ამ ორ საქმისათვის საჭირო ფინანსები“. რადგან საერთო პარლამენტი ჰუნგრეთის დამოუკიდებელი მდგომარეობას ჩრდილს მიაყენებდა, ამიტომ დადგენილ იქნა, რომ ამ საერთო საქმეების გასაძღოლად და მოსავლელად ავსტრიის რეიხსრატი და ჰუნგრეთის პარლამენტი თავის წევრებ შორის ამოირჩევენ დელეგატებს; მაგრამ ამ დელეგატებსაც თავ-თავისი სხდომა აქვთ, რომ კიდევ უფრო ცხადი ყოფილიყო ჰუნგრეთის განკერძოებითი არსებობა, მისი დამოუკიდებლობა. ავსტრიისა და ჰუნგრეთის საფინანსო და სადამოქონო კონვენცია ახლდება ყოველ ათ წელს; ავსტრიის ხარჯი გაცილებით მეტია ჰუნგრეთისაზე საერთო საქმეებისათვის.

ხალხი, რომელიც თითქმის სრულ დამოუკიდებლობამდე მისულა, რომელსაც უგემნია დამოუკიდებელი სახელმწიფო არსებობა და უნარიც გამოუჩენია ასეთ მდგომარეობის მოხმარებისა, ბუნებრივად მოწადინებულია ეს „თითქმის დამოუკიდებლობა“ სრულ დამოუკიდებლობად გადააქციოს და მოსპოს გარეგანი ნიშანიც კი სხვათაგან დამოკიდებულებისა. ჯერ კიდევ 1867-ში ძლიერი პარტია იყო წინააღმდეგი ავსტრია-ჰუნგრეთის ხსენებულ შეთანხმებისა, მაშინაც ხედავდნენ შორს გამჭვრეტი პოლიტიკოსები, რომ დეაკის მიერ შექმნილი დუალისმი ვერ დააკმაყოფილებს ჰუნგრეთის ხალხის ბუნებრივ სურვილსა და მისწრაფებას.

მით უფრო შეუფერებელია ეს დუალისმი ეხლანდელ მდგომარეობასთან: ჰუნგრეთი დაწინაურდა, გაძლიერდა, შექმნა უფრო ნამდვილი საპარლამენტო ცხოვრება,*) ვიდრე ეს ავსტრიაში არის, და, რა გასაკვირველია, რომ ეხლა მეტის ენერგიითა და სიმტკიცით მიისწრაფოდეს სრულ დამოუკიდებლობისადმი

თუ რამდენად მოძველდა ავსტრია-ჰუნგრეთის დუალისმი, მარტო იქიდანაც სჩანს, რომ ორივე მხრის თითქმის მთელი პოლიტიკური ცხოვრება უნდება ამ დუალისმის მოვლის საქმეს. ყოველთვის, როცა კი ვადა გაუვა ავსტრია-ჰუნგრეთის საფინანსო კონვენციას, ისეთი დავიდარაბა ატყდება მონარქიის ორივე მხარეში, რომ გარდა ამ კითხვისა სხვა ყველა მივიწყებულია. სრული ექვსი წელიწადი მოუნდა უკანასკნელ შეთანხმების შემუშავებას; რამდენი სამინისტრო გადადადგა ამ საქმის გამო ამ ხნის განმავლობაში!

1867 წლის შეთანხმებამ მოჰამა თავისი სოფელი და ეს არის მთავარი მიზეზი, რომ ეგრედ წოდებული „ჰუნგრეთის კრიზისი“ ასე გაუთავებელი და გამწვავებულია. უკანასკნელი საფუძველიც ერღვევა ავსტრია—ჰუნგრეთის დუალისმს და მა-

*) „კვალს“ არ სცოდნია, რომ ჰუნგრეთში სხვა საარჩევანო წესია და ავსტრიაში სხვა.

ლე ჰუნგრეთის ხალხი მიაღწევს კიდევ მიზანს. ამისი საბუთი უკანასკნელი კრიზისია.

ჰუნგრეთის ჯარის უფროსი მეფეა; ჯარის საქმეში აქამდე ვერაფერს ჩაერეოდა, რადგან ეს მეფის უფლების შელახვად ითვლებოდა. ჰუნგრეთის ჯარს საერთო საიმპერიო დროშები ჰქონდა, საკომანდო ენა გერმანული იყო, აფიცრების გადაყვან-გმდმოყვანა ჰუნგრეთიდან ავსტრიაში და ავსტრიიდან ჰუნგრეთში მეფის სურვილზე იყო დამოკიდებული; საქმის წარმოება, მიწერ-მოწერა გერმანულ ენაზე სწარმოებდა და სხვა. ჰუნგრეთის ნაციონალისტებს ეს წესი არ მოსწონდათ და მოითხოვეს მისი შეცვლა. ფრანც-იოსები მეტად გაარისხა ასეთმა მოთხოვნამ და გამოაცხადა საქვეყნოდ, რომ იგი არასოდეს არ დასთმობს თავის უფლებას, ე. ი. ნებას არავის მისცემს ჯარის საქმეში ჩაერიოს. ამ ამბავმა სულ ცეცხლი მოუკიდა ჰუნგრეთის პორლამენტს და, სანამ მეფემ უკან არ წაიღო მისი სიტყვები, სანამ თითქმის სავსებით არ დააკმაყოფილეს ნაციონალისტების მოთხოვნანი, მთელ ჰუნგრეთში საშიში მღელვარება იყო გამეფებული. ეხლა ჰუნგრეთის ჯარს განსაკუთრებული დროშები და ნიშნები ექნება; ჰუნგრი აფიცრები მარტო ჰუნგრების პოლკებში იმსახურებენ; ამას გარდა ჰუნგრების პოლკებში მარტო ჰუნგრი აფიცრები იქნებიან; ჰუნგრეთის სამხედრო სასწავლებლებში ჰუნგრულ ენის სწავლება სავალდებულო იქნება, ჰუნგრეთის სამხედრო სასამართლოებში საქმეებს ჰუნგრულ ენაზე აწარმოებენ; ჯარის უფროსებმა და ყველა სამხედრო მოხელემ მიწერ-მოწერა ჰუნგრეთის ყველა სამოქალაქო დაწესებულებასთან ჰუნგრულ ენაზე უნდა იქონიონ და სხვა.“

ამ გვარად ჰუნგრეთმა გაიჩინა საკუთარი ეროვნული ჯარი და ამით გადადგა დიდი ნაბიჯი სრულ დამოუკიდებლობისაკენ.

ავსტრიაში ჰუნგრეთის ასეთმა გამარჯვებამ დიდი უკმაყოფილება გამოიწვია და პირველმა მინისტრმა იმით მოინდომა ამ უკმაყოფილების დაწყნარება, რომ გამოაცხადა—მიუხედავად ახალ დათმობისა, ჰუნგრეთი ავსტრიის ნებადაურთველად

ვერავითარ ცვლილებას ვერ მოახდენს ჯარშიო. ამაზედ ჰუნგრეთის პირველ მინისტრმა გასცა პასუხი ჰუნგრეთის პარლამენტში — ჰუნგრეთი თავის დღეში ნებას არ მისცემს ავსტრიას, რომ მის (ჰუნგრეთის) საქმეებში გაერიოსო და კერბერს დაცინვით „წარჩინებული უცხოელი“ უწოდა, რომელსაც ჰუნგრეთის წესწყობილების ცოტა რამ გაეგება: ჰუნგრეთში ყველა საქვეყნო საქმეების (მაშასადამე სამხედრო საქმისაც) გამგებელი ჰუნგრეთის პარლამენტი და არა მეფე ან ავსტრიის მთავრობა და ამ პარლამენტის ნებადაურთველად ვერაფერი ვერ გადაწყდება.

პარლამენტის გაძლიერება და მეფის უფლების შემცირება არის მეტად მნიშვნელოვანი შედეგი უკანასკნელ კრიზისა.

რატომ არის, რომ ავსტრია უფრო სუსტი გამოდის ჰუნგრეთზე და იძულებული ხდება ყოველთვის დაუთმოს მას? ან საიდან წარმოსდგება ჰუნგრეთის ძალა?

აი რა პასუხს იძლევიან ამ კითხვებზე მცოდნე პირები: მთავარი მიზეზი ავსტრიის სისუსტისა ის არის, რომ აქ ჰაბსბურგების დინასტიურ ინტერესებს მეტად დიდი მნიშვნელობა აქვთ და პარლამენტი კი სუსტია; ეს დინასტიური ინტერესებია, რომ თხოულობენ 1867-ის დუალისმის შენახვას და, რადგან ჰუნგრეთის პარლამენტი ძლიერია და მეფის გულისათვის არ დასთმობს ჰუნგრეთის ეროვნულ ინტერესებს, ამიტომ ავსტრიის სუსტ პარლამენტს სჭიდებენ ხელს, რომ ნებას დაიყოლიონ. ავსტრიის ყოველ სამინისტროს პირველად ყოველისა დავალებული აქვთ იმპერატორისაგან, რომ როგორმე მოაგვაროს ჰუნგრეთთან შეთანხმება; ეს არის მთავარი მიზანი და დანიშნულება ავსტრიის მთავრობისა; და რადგან პარლამენტის უმრავლესობა ძნელად თუ დასთანხმდება ავსტრიის ინტერესები ჰუნგრეთს შესწიროს მსხვერპლად, მთავრობა „ვაჭრობას“ იწყებს სხვა-და-სხვა პარტიასთან, რომ ხელოვნური უმრავლესობა შექმნას. ავსტრიასაც რომ ძლიერი პარლამენტი ჰყავდეს და სამეფო ტახტს ნაკლები უფლებები, სამინისტრო რომ პარლამენტის წინაშე იყოს პასუხის მგებელი, დინასტიური

ინტერესები თავისას ვერ გაიტანდნენ და ჰუნგრეთის საქმე სხვანაირად გადაწყდებოდა: თუ ავსტრიისათვის საზარალო აღმოჩნდებოდა არსებული დუალისმი, ასეთი კავშირი ერთბაშად მოისპობოდა. ამიტომაც არის, რომ ავსტრიის მთავრობა იმის ცდაშია, რომ აქ პარლამენტი არ გახდეს ის, რაც უნდა იყოს—საქვეყნო საქმეების ნამდვილი გამგებელი.

თუ რას წარმოადგენს ავსტრიის ეხლანდელი პარლამენტი, იქიდან სჩანს, რომ აღუშფოთებლად, თითქმის დამშვიდებით მოისმინა პირველ მინისტრის კერბერის სიტყვა, სადაც იგი ამტკიცებდა, რომ ხალხისა და სახელმწიფოს ცხოვრებაში არის ისეთი მეტად მნიშვნელოვანი მხარეები, რომელნიც მხოლოდ მეფის საქმეა, მისი კომპეტენციაა და რომელთაც პარლამენტი ვერ შეეხება.

„ეს ხომ პარლამენტარისმის სამასხაროდ ამგდები აპსურ-დია, რომელსაც ყოველი პარლამენტი ენერგიითა და მხურვალედ წინააღუდგებოდა! ავსტრიის პარლამენტი კი კერბერისთანა მინისტრის ღირსი გამოდგა. როდის იქნება, რომ ჩვენ, ავსტრიელებსაც, გვესმოდეს დეაკის ღრმა სიტყვა, რომ ის უფლება კი არ არის დაკარგული, რომელიც ძალით წაგვართვეს, არამედ ის უფლება, რომელზედაც ჩვენ თვითონ ვამბობთ უარს! მეფის უფლებანი, შეიძლება, ღმერთის წყალობიდან მომდინარეობდნენ, მაგრამ ხალხის უფლებანი კი მიწიერ ჩამომავლობისანი არიან და ამიტომ მათი მოპოვება მხოლოდ ბრძოლით შეიძლებაო, სწერს ერთი ავსტრიელი გერმანელი ავსტრიისა და ჰუნგრეთის ურთიერთობის გსმო.

ავსტრიაში ხალხის წარმომადგენლობის საქმე ისეა დაყენებული, თითქოს ეს წარმომადგენლობა ხალხის უფლება არ იყოს, არამედ მონარქის „ნაბოძები საჩუქარი“. საარჩევნო სისტემა ისეა მოწყობილი, რომ ხალხის უმრავლესობას უმცირესობაზე ნაკლები წარმომადგენელი ჰყავს.

ჰუნგრეთის ძალაც ავსტრიის სისუსტეა. მაგრამ თვით იგი რომ არ არის სუსტი, ეს იმის შედეგია, რომ აქ პარლამენტი სულ სხვა ძალას წარმოადგენს და ამ გარემოებას თავისი ღრმა მიზეზები აქვს,

გერმანელი საზოგადოთ და ავსტრიელი გერმანელი კერძოდ ვერ არის მეგობრულად განწყობილი ჰუნგრელების მიმართ, მაგრამ მაინც იძულებულია დააფასოს ჰუნგრეთის ხალხის ნამდვილი ღირსება. ჯერ კიდევ სულ ახალი დაწყებული იყო სამხედრო კითხვებით გამოწვეული კრიზისი, როცა ერთი გერმანელი ჰუმლიცისტი სწერდა ვენურ „ცაიტ“ში: ჯერ ცხადია არა სჩანს, როგორ გადაწყდება უკანასკნელი დიდი კრიზისი, მაგრამ იმის მიუხედავად, თუ როგორი არიან ამ საქმის გადაწყვეტად არჩეული საშუალებანი და პირები, ერთი რამ ექვს გარეშეა: ამ ბრძოლიდან ჰუნგრეთი დიდეს დავლით დაბრუნდება სახლში... უძნელეს პოლიტიკურ კითხვაში, ისეთ სფეროში, სადაც ავსტრიის პარტიები სულსაც ვერ დაბერავენ, ჰუნგრელები გამარჯვებული ყოფილან. ძალა-უნებურად ჰკითხულობ, თუ რა აძლევს ძალას ამ პატარა ერს, რომ ასე გამარჯვებულია ყოველთვის. კულტურულისა და ეკონომიურის განვითარებით ავსტრიელ გერმანელებზე დაბლა დგანან ჰუნგრელები; თვითონ ჰუნგრეთში სცხოვრობს ჰუნგრელებზე მეტი სხვა ხალხების წარმომადგენელი და ყველა მტრულად არის განწყობილი გაბატონებული ელემენტთან; მიუხედავად ამისა ჰუნგრელი ძლიერია და ანხორციელებს ყველა თავის ეროვნულ მისწრაფებას.

ექვს გარეშეა, რომ ისტორიული გარემოებანი ხელს უწყობდა უნგრეთს. რადგან საშიშ ოსმალეთს კრიჰაში უდგა ჰუნგრელი, ამიტომ მთავრობა მას მეტის მორიდებით ეკიდებოდა და ამიტომ ჰუნგრეთში დარჩა ძველი წოდებრივი კონსტიტუცია, რომელიც მთელ ევროპაში მოსპო გამარჯვებულ აბსოლიუტიზმმა. ჰაბსბურგებს მეტად რთული საქმეები ჰქონდათ მთელ ევროპაში და ამიტომ ერიდებოდნენ ჰუნგრელებ შორის უკმაყოფილების გამოწვევას: უკმაყოფილონი ყოველთვის მზად იყვნენ ავსტრიის სამფლობელობის საზღვრებ გარედ მოედებნათ მოკავშირენი და ადვილადაც ჰპოულობდნენ.

ჰუნგრეთს ავსტრიის გარეშე პოლიტიკაზედ მუდამ დიდი გავლენა ჰქონდა, ჰუნგრეთსა და მეფის შორის არსებული

დამოკიდებულება ყოველთვის ისეთი იყო, რომ მზგავსის პოვნა სხვაგან შეუძლებელია. ამ გვარად ბევრი მიზეზი იყო, რომ ჰუნგრეთის ხალხს როგორც წარსულში, ისე ეხლაც, განსაკუთრებული მდგომარეობა ჰქონოდა. მაგრამ საგანგებო მინიშნელობა ჰქონდა ერთ გარემოებას: ყოველ დროს არსებოდა ისეთი მინიმალური პროგრამა, რომლის განხორციელებას სცდილობდნენ ჰუნგრეთის ყველა პარტიები. შესაძლებელია, რომ ამ პარტიებ შორის გამწვავებული ბრძოლა ყოფილიყოს, მაგრამ ყოველთვის იყო ისეთი საერთო ნიადაგი—ვენის ცენტრალურ მთავრობის წინააღმდეგ ბრძოლა, რომელზედაც ყველა თანხმობით და ერთად მოქმედებდა.

რასაკვირველია, დიდი მემამულენი სხვებზე უფრო მზად იყვნენ მეფის სასამსახუროდ, კათოლიკეები კალვინისტებზე ერთგულნი იყვნენ ტახტისა, მაგრამ ყოველთვის იყო საზღვარი, სადაც განსხვავება იკარგებოდა და მთელი ერი რკინის კედელსავით იდგა მეფის წინააღმდეგ. და ამ საზღვრის მაჩვენებელი ყოველთვის ოპოზიცია ყოფილა ჰუნგრეთში. როცა კი რადიკალურ ოპოზიციას მოუთხოვია სერიოზულად ერის რომელისამე მოთხოვნილების დაკმაყოფილება, მთავრობისა და სასახლის პარტიაც კი გარდუევალ ოპოზიციის გზას ადგა. და ასეთი მოვლენა ახალი არ არის ჰუნგრეთისათვის. წარსულშიც ასეთ მაგალითებს ვხედავთ. ბოგემიაში როცა ჩეხების ხალხი ამდგარი იყო მთავრობის წინააღმდეგ, რომ თავისი ვინაობა და სინიღისი დაეცვა, ადგილობრივი კათოლიკე თავადაზნაურობა მხარში უდგა მთავრობას და ამ თავადაზნაურობის წყალობით იყო, რომ ადგილობრივი თვითმართველობა მოისპო. ჰუნგრეთში კი ასეთ მაგალითს ვერ შეხვდებით. ბევრი ყოფილა ისეთი პირი, რომ ძალიან ერთგულეებდა ჰაბსბურგებს, ბევრი ყოფილა ფანატიკოსი კათოლიკე, რომელიც მზად იყო გადაებუგა და აღეგავა პირისაგან ქვეყნისა სხვებ შორწმუნე თანამემამულენი (კალვინისტები); მაგრამ როცა საქმე ადგილობრივ თვითმართველობას, „ძველ თავისუფლებას“ ეხებოდა, ესენიც წინააღმდეგობდნენ მეფეს. თუ ავსტრიის მთავრობას ისე-

თი პირი ეჭირვებოდა, რომელიც ყველაფრისათვის მზად იყო, ისევე ავსტრიის არისტოკრატიაში უნდა მოედებნა. ეს არის საიდუმლო ჰუნგრეთის ერის გამარჯვებისა. ნიკოლოზ ზრინი იეზუიტების სკოლაში გაზრდილი მართლ მორწმუნე კათოლიკე იყო, მაგრამ აი რა უთხრა 1662 წელს სარწმუნოების თავისუფლებისათვის მებრძოლ პროტესტანტებს: „მე სხვა სარწმუნოებას ვეკუთვნი, თქვენ სხვას, მაგრამ თქვენი თავისუფლება ჩემი თავისუფლებაა, თქვენ რომ უსამართლოდ გექცევიან, მაშინ მეც მექცევიან უსამართლოდ“.

ჰუნგრელი იმ თავითვე იყო პოლიტიკურად გაწრთვნილი და განვითარებული, იმ თავითვე ესმოდა მას, რომ უცხო მტერის წინაშე ჰუნგრეთი ერთიანი უნდა ყოფილიყო და იყო კიდევ.

მშვენიერი აზრია გამოთქმული მანჯუურიის კითხვის შესახებ „ვესტნიკ ევროპი“-ს ნოემბრის ნომერში.

მანჯუურიის კითხვა სამედიატორო სამართალს რომ გადაეცემოდეს, ემჯობინებაო, ამბობს რუსული ჟურნალი, რადგან იგი არ ეხება არც ჩვენ (რუსების) ეროვნულ სახელს და არც რუსეთის არსებითს ინტერესებს. ეროვნული სახელი რუსებისა სრულებით არ თხოულობს, რომ საბოლოოდ შემოვიერთოთ მანჯურია, საიდანაც, თანახმად დაპირებისა, ჯარები უნდა გამოგვეყვანაო. რუსეთის არსებითი ინტერესები კი პირდაპირ თხოულობენ, რომ თავიდან მოვიშოროთ ეს მძიმე ტვირთი და ამოდენა ფული არ ვხარჯოთ ჩინეთის პროვინციის მოსაწყობად, სადაც დიდძალი ჩვენთვის სრულებით უცხო ელემენტია დასახლებული, გარდა ამისა ეს საქმე არევე-დარევეს რუსეთის საერთაშორისო დამოკიდებულებას შორე-აღმოსავლეთში, აიძულებს მთავრობას დიდძალი ჯარი იყოლიოს მანჯურიაში, რაც მავნებელია რუსეთის ინტერესებისათვის ევროპაში და ხალხის არსებით საქროებისათვის.

მაგრამ კითხვას ის აძნელებს, რომ მანჯურიაში ორი ტოტია რკინის გზისა გაყვანილი — ერთი ვლადივასტოკამდე,

მეორე პორტ-არტურისაკენ. „ვლადივასტოკის გზას ვერ გადავსცემთ სხვასაო, განაგრძობს ჟურნალი, პორტ-არტურის გზა კი თავისუფლად შეიძლება გადავიდეს ჩინელების ან უცხო-ნელების ხელში, თუ უარს ვიტყვით კვანტუნის ნახევარ-კუნძულზე დაწყებულ ვრცელ განზრახვების აღსრულებაზე. ექვს გარეშეა, რომ დიდი შეცდომა მოგვივიდა, როცა დიდ-ოკეანესთან შემაერთებელი რკინის გზა გავიყვანეთ ჩინეთის ტერიტორიაზე; არ არის გარანტია გზის უზრუნველყოფისა; საჭირო არ იყო, რომ ისე შორეულ ქვეყანაში შევქმენით წყარო დაუსრულებელ სიძნელეთა, მაშინ როდესაც ეს მხარეთავის კულტურულ განვითარებისათვის საჭიროებს სრულ მშვიდობიანობას. ეს შორეული მხარე ისედაც მეტად ძვირად უჯდება სახელმწიფო ბიუჯეტს, რომელიც იკვებება გაღარიბებულ რუსების მცირე ღონისძიებით; ათის წლის განმავლობაში, 1888 წლიდან 1898-მდე, ხაზინა იღებდა წლიურად „პრიმორსკაია ობლასტისათვის 150 მილიონ მანეთს; სამხედრო და საზღვაო ხარჯი კიდევ სხვა იყო. რუსეთის ვაჭრობა შორე აღმოსავლეთში სრულებით უმნიშვნელოა და არც არავითარი მომავალი აქვს, სანამ რუსეთში არსებობს მფარველობითი სისტემა, რომელიც მხარს აძლევს ცუდ ღირსების საქონლის წაღობას და ყველა უსაჭიროეს საგნების საშინელ სიძვირეს; ადგილობრივ ძცხოვრები რუსები, თვით უსასტიკესი პატრიოტებიც კი, იძულებული არიან შეიძინონ საზღვარ-გარეთელი საქონელი, უფრო ამერიკული, მიუხედავად საშინელ სადამოყნო გადასახადისა. ჩვენ რომ კონკურენციას ვერ გავუწევთ მანჯურიაში ინგლისელებს, ამერიკელებს და იაპონელებს, ამაზედ არც ღირს ლაპარაკი, და სასარგებლო ხელსაყრელი რუსული ვაჭრობა არ გაჩნდება იქ მაშინაც კი, თუ ხელოვნურ საშუალებით სრულებით აკრძალვენ საზღვარ-გარეთელ საქონელს; აქ გაჩნდებიან დიდძალი მტაცებლები, რომელნიც თამამად გაინაწილებენ და გაჭფლანგავენ ხაზინის მილიონებს. ჩვენ ვერ ვხედავთ საბუთს, თუ რად უნდა ვუწყობდეთ ხელს ამ ახალ ჯიშის „მანჯურელების“ მადის განვითარებას. მაღალ-მაღალი სიტყვები რუსეთის

დიდებასა და სახელზე ვერვის მოატყვილებენ: აქ საქმე ის არის, რომ სურთ ახალ-ახალი გზები გამოანახონ ჩქარ და ადვილ გამდიდრებისათვის, რასაკერძოა, ხაზინის ხარჯზე. რუსეთისთვის საჭირო არ არის, რომ თავისი სიძლიერე ახალის ომით დაამტკიცოს; იაპონიასთან ომი ძალების უაზრო და-ხარჯვა იქნება, მით უფრო, რომ ინგლისი და ამერიკა მტრულად გვიყურებენ. რადგან იაპონელებს ზურგს უკან ინგლისელები უდგანან, რუსეთის ფლოტი დიდ ოკეანეში ადვილად იქნება მოსპობილი; კიდევ რომ გავიმარჯვოთ, მაინც არა გამოვა რა, რადგან საიმედო მშვიდობიანობა შორე აღმოსავლეთში მაინც არ იქნებოდა უზრუნველყოფილი: იაპონია გახდებოდა ჩვენი შეურიგებელი მტერი და ჩვენც იძულებული ვიქნებოდით მუდამ ფრთხილად ყოფნას მოუსვენარ მეზობლობის გამო. იაპონიისათვის ხომ აზრის მატერიკზე გადმოსვლა სიკვდილ-სიცოცხლის კითხვაა. და მერე რათ უნდა ჩავიდინოთ ასეთი საქმე? იმ სიამოვნებისათვის, რომ ყოველ წელს რამდენიმე ასი მილიონი მანეთი ვხარჯოთ ჩინეთის პროვინციისათვის, სადაც ჩვენ არავითარი საქმე არა გვაქვს, და იმისათვის, რომ კარგი და იაფი უცხოელი საქონელი არ შემოუშვათ!... გაზეთის პატრიოტები ტყვილა უბრალოდ გვითითებენ იაპონელ მოღვაწეებისა და ჟურნალისტების მეტად გაბედულსა და თამამ კილოზე: თუ იაპონიის საზოგადოებრივი აზრი აღელვებული და აშფოთებულია, ეს მხოლოდ იმას მოწმობს, რომ იქ რუსეთს აწერენ ფარულსა და ხერხიან აგრესიულ პოლიტიკას, რომელიც იაპონიის არსებით ინტერესების წინააღმდეგ არის მიმართული... როცა იაპონელები დაწმუნდებიან, რომ მათი ექვი უსაფუძვლოა, მაშინვე დამშვიდდებიან... რუსეთის სარგებლობა თხოულობს, რომ მანჩჯურიის საქმე სამართლიანად და მშვიდობიანად გადაწყდეს, რაც არ უნდა იყვირონ ხაზინის მილიონების მიძებნელ პატრიოტებმაო, ათავებს თავის შენიშვნას ჟურნალი.

„რუსკია ვედომოსტი“ს 321 ნომბერში დაბეჭდილია ფელეტონი ამ სათაურით: „სურათები ბელგიის ცხოვრებიდან“. სხვათა შორის აწერილია ერთი მანიფესტაცია სათემო არჩევნების წინ.

„სექტემბრის დასასრული იყო, მაგრამ მაინც წყნარი და თბილი საღამო იყო, როცა ჩვენ რვა საათზე მივედით იმ ადგილას, სადაც უნდა შეკრებილიყვნენ მანიფესტანტები — სოციალისტები და ლიბერალები; ამ მანიფესტაციისათვის ემხადებოდნენ მთელი კვირის განმავლობაში... უკვე შორიდან მოსჩანდნენ ხალხის პატარა ჯგუფები. იმ რესტორანის ფანჯრებიდან, სადაც ჩვეულებრივ იკრიბება ლიბერალური კავშირი, გამოკიდებული იყო ორი დიდი ბაირალი: ერთი წითელი სოციალისტებისა და მეორე ცისფერი ლიბერალებისა.

ყველა ეს ხდებოდა ბრიუსელის ერთ განაპირა უბანში ეტერბეკში, სადაც ადგილობრივი საბჭო სულ კლერიკალებისაგან შესდგება და ეს პარტია იმდენად ძლიერია, რომ ვერც სოციალისტებმა და ვერც ლიბერალებმა ვერ გაბედეს ცალკე-ცალკე შებრძოლებოდნენ მათ. ამიტომ მათ შეადგინეს ანტი-კლერიკალური კავშირი პროპაგანდისათვის და გადაწყვეტილი ჰქონდათ წარედგინათ არჩევანზე საერთო სია კანდიდატებისა“.

შეერთებული ლიბერალები და სოციალისტები დაიძრნენ ადგილიდან და მუსიკითა და დიდის ხმაურობით გაიარეს რამდენიმე ქუჩა, მოისმინეს ორატორების სიტყვა და ისევ თავთავიანთ ადგილს დაბრუნდნენ.

„ძირს ხალხის დამშვევები“ო გაიძახოდნენ შეერთებული მანიფესტანტები კლერიკალების წინააღმდეგ, რომელნიც თავიანთ მდიდარ ამომრჩევლების გულის მოსაგებად, უცხოეთიდან შემოსულ სანოვავეს დიდ ბაჟებს ადებენ და ხალხს საქმეს უჭირვებენ.

სოციალისტები წავიდნენ „სახალხო სახლისაკენ“; ლიბერალარების ერთი წილი გაჰყვა მათ პატივსაცემლად; მივიდნენ იმ ადგილამდე, საიდანაც უნდა დაბრუნებულიყვნენ ლიბერალები: ესენი გამოვიდნენ დაწყობილ რაზმიდან და ქუჩის გასწვრივ დაეწყვნენ; მათ წინ გაიარეს სოციალისტებმა და „ვაშა-ვაშა“ ს ძახილით ერთმანერთს გამოეთხოვნენ.

„ვისაც რამდენჯერმე უნახავს საარჩევნო კამპანიაო, ამ ბოზს ფელეტონის ავტორი, მისთვის დიდათ საინტერესოა ამ გვარი შეერთებული მიტინგები: ჩვეულებრივ პირობებში სოციალისტები და ლიბერალები არჩევნების დროს სასტიკი მეტოქეები არიან და რაც შეუძლიათ, ერთმანეთს ლანძღავენ; მათი ლაპარაკი რომ გესმის, ძნელად წარმოიდგენ, რომ მათ შორის რამე საერთო იყოს; ეხლა კი ისინი იძულებული არიან გვერდი აუხვიონ ისეთ პუნქტებს, რომელთა შესახებ სხვა და სხვა შეხედულებისანი არიან, აქონ ერთმანერთი და უჩვენონ საერთო ტენდენციები. საინტერესოა, რომ ამავე დროს სხვა კომუნებში ლიბერალები და სოციალისტები დამოუკიდებლად მოჰქმედებენ და თავ-თავიანთ კრებებზე ერთმანერთს არ ზოგვენ“.

მოყვანილი პატარა ფაქტი მშვენიერი ილიუსტრაციაა „მომამბე“ში და „ცნობის ფურცელ“ში რამდენჯერმე გამოთქმულ მოსაზრებისა. შესახებ „საერთო ნიადაგი“ სა.

ბელგიელი ლიბერალები და სოციალისტები, მიუხედავად იმისა, რომ მათი სახელმძღვანელო პროგრამები ძალიან შორი შორს არიან, შეთანხმებულად მოქმედებენ კლერიკალების წინააღმდეგ; გამარჯვების შემდეგ, რასაკვირელია, ერთიცა და მეორეც თავ-თავისთვის იმოქმედებენ.

ხვალ რომ ბელგია გერმანიამ დაიპყრას და თავისებურ პოლიტიკას დაადგეს, ე. ი. ბელგიელების გაგერმანელება მონდომოს, როგორც ამას პოლონელების შესახებ სჩადის, ბელგიის სამივე პარტია, ესე იგი კლერიკალები, სოციალის-

ტები და ლიბერალები, ერთად შეებრძოლებიან უცხოელების მძიმე უღელს, თუმცა საბოლოო მიზანი ამ პარტიებისა სულ სხვა და სხვაა.

სანამ საერთო მტერი ძლიერი და გაბატონებულია, პარტიების შეთანხმება და საერთო მოქმედებაც შესაძლებელია.

რედაქტორი
აღ. ჭყონია

გამომცემელი
აღ. ჯაბაღანი